

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS POLITIKOS FAKULTETAS
SOCIALINĖS POLITIKOS KATEDRA

JURGITA VAIŠNORAITĖ

IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ
SOCIALIZACIJA IR LYČIŲ VAIDMENŲ
STEREOTIPAI

Sociologijos magistro baigiamasis darbas
Gerovės sociologijos studijų programa

Vadovė
prof. dr. V. Kanopienė

VILNIUS, 2008

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. LYČIŲ VAIDMENŲ STEREOTIPAI.....	6
1.1 Lytis ir lyties vaidmens samprata.....	6
1.2 Lyčių vaidmenų stereotipai ir jų reikšmė visuomenėje.....	9
2. IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ SOCIALIZACIJA LYTIES ASPEKTU.....	13
2.1 Vaikas ir visuomenė.....	13
2.2 Ikimokyklinio amžiaus vaiko savęs vertinimas.....	14
2.3 Socializacija: lyties tapatumo raida.....	16
2.4 Socializacija lyties klausimais istoriniame kontekste.....	18
3. SOCIALIZACIJOS INSTITUTAI.....	20
3.1 Šeima – svarbiausias socializacijos institutas	20
3.2 Ikimokyklinio ugdymo įstaigų vaidmuo socializacijos procese.....	22
3.3 Žaidimas - lyčių vaidmenų stereotipų veidrodis.....	24
3.4 Žiniasklaidos vaidmuo lyties socializacijos procese.....	27
4. IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ SOCIALIZACIJOS PROCESO IR RYŠKIAUSIŲ LYČIŲ VAIDMENŲ STEREOTIPŲ VERTINIMAS	29
4.1 Tyrimo metodologija.....	29
4.2 Lyčių vaidmenų suvokimas ir ryškiausių lyčių vaidmenų stereotipų vertinimas.....	32
4.2.1 „Tikro vyro“ ir „tikros moters“ įvaizdis tiriamųjų akimis.....	34
4.2.2 „Tikro vyro“ ir „tikros moters“ indėlio į šeimos gyvenimo vertinimas.....	37
4.2.3 „Tikro vyro“ ir „tikros moters“ vieta darbinėje sferoje.....	42
4.3 Šeimos vaidmens vertinimas.....	45
4.4 Ikimokyklinio ugdymo įstaigos vaidmens vertinimas.....	48
4.5 Tyrime dalyvavusios ikimokyklinio ugdymo įstaigos programos vertinimas.....	53
4.6 Žiniasklaidos įtakos vertinimas.....	56
4.7 Žaidimas: šeimos modeliai, lyčių vaidmenų stereotipai.....	58
 IŠVADOS.....	 64
LITERATŪRA.....	67
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS.....	71
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA.....	72
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA.....	72
PRIEDAI.....	74

IVADAS

Socializacijos metu kiekvienas vaikas, gaudamas įvairios informacijos iš jį supančio pasaulio, formuojasi ir kaip visuomeninis žmogus, ir kaip savita asmenybė, kuri ateityje turės savo nuostatas bei įsitikinimus įvairiais kultūriniais, elgesio normų klausimais. Ikimokyklinio amžiaus tarpsnio svarbą tolimesniam žmogaus gyvenimui, savęs vertinimui akcentuoja sociologai, psichologai, pedagogai. Kalbant apie augantį vaiką, kaip neatsiejamą visuomenės dalį, lyties tapatybės formavimo klausimai, gajos nuostatos apie berniukų, mergaičių auklėjimo bei ugdymo skirtumus savo svarbos nepraranda jau kelis šimtmečius.

Temos aktualumą įrodo ir tai, kad vaiko ateitis, sėkmė mokykloje pirmiausiai priklauso nuo to, kaip įsisavindamas socialinę patirtį vaikas išmoks ją interpretuoti ir svarbiausia – vertinti save siedamas su tam tikra lytimi. Socializacijos vaikystėje metu atsiradus abejonėms dėl savo jėgų, sugebėjimų, ir kituose gyvenimo etapuose žmogus nesijaučia galįs save realizuoti taip, kaip norėtų, o įvertinus prarastas galimybes save išbandyti naujose veiklos srityse, gauti svarbių žinių, reikšmingos gyvenimiškos patirties, atsiranda natūrali konfrontacija tarp būvimo „teisingu“ savo lyties atstovu ir būvimo savimi.

Žvelgiant istorinėje perspektyvoje, liberalesnis požiūris į daugelį visuomeninio gyvenimo klausimų, keičia ir lyčių vaidmenų apibrėžtumą. Kasdieniniame gyvenime gajūs lyčių vaidmenų stereotipai šeimos, darbo rinkos erdvėse kelia diskusijų įvairiuose lygmenyse: tarptautiniu mastu kalbama apie lyčių nelygybės formas, Europos Sąjungos, lyčių lygybės principus skleidžiančios organizacijos teikia pasiūlymus reformuojant socialinės politikos koncepciją, o šeima, kaip svarbiausias visuomenės vienetas, kuria savo bendro gyvenimo santykius ir perduoda savo atžaloms.

Šeimos vaidmens socializacijos procese akcentavimas, lyčių lygybės programų tobulinimas ir vertinimas (Lyčių lygybė ir galių suteikimas moterims vystomojo bendradarbiavimo srityje, 2007), aktualius lyčių klausimus nagrinėjančių mokslinių tyrimų duomenys atskleidžia temos reikšmę Europos Sąjungos kontekste: ES šalyse moterys uždirba tik pusę vyrų uždarbio, neužima nei ketvirčio vietų parlamente, įneša 15 proc. didesnę indėlį į šeimos darbus, lyčių atžvilgiu ES šalys rodo gana ryškią stratifikaciją (Tamutienė, 2004). Jeigu stereotipinis požiūris į vyriškumą ir moteriškumą bei lyčių vaidmenis visuomenėje diegiamas nuo pat vaikystės, ilgainiui tampa sunku ne tik kovoti su atsiradusiomis tokiomis socialinėmis problemomis, kaip smurtas prieš moteris, prekyba žmonėmis, seksualinis išnaudojimas, skurdo feminizacija, bet ir naikinti vertikaliąją bei horizontaliąją segregaciją darbo rinkoje, konstruktyviai spręsti profesinio ir šeimos derinimo klausimus, aktyviau į vaikų priežiūrą įtraukti vyrus ir efektyviau panaudoti moterų profesinę kompetenciją. Nemažai atliktų tyrimų apie moters padėtį darbo rinkoje išryškina moters diskriminacijos apraiškas: Lietuvos moterys darbo rinkoje jaučiasi diskriminuojamos (TNS Gallup, 2006), integracija į darbo rinką moterims yra

sunkesnė nei vyrams, „moterų darbas beveik visuomet yra apmokamas mažiau nei „vyrų darbas“ (Šniepis, 2006), moterys aktyviai atlieka visus reprodukcinės darbus šeimoje (Kanopienė, 2001), stereotipai formuoja įspūdį, kad moters pasiekimus profesinėje srityje riboja menki fiziniai, emociniai ir taktiniai gebėjimai, žemas pasitikėjimo savimi laipsnis, sėkmės baimė, menki organizacinio darbo ir sprendimų priėmimo gebėjimai, žemas motyvacijos laipsnis, priklausomybės poreikis, menkas organizacijos funkcionavimo normų išmanymas (Reingardienė, 2004). Taip pat kalbama apie ryškiausiai matomus lyčių vaidmenų stereotipus žiniasklaidoje, ypač paauglių bei jaunimo amžiaus grupėse (Atviros Lietuvos fondo inicijuotas ir finansuotas tyrimas „Socialinių lyčių stereotipų formavimas žiniasklaidoje“, 2002; „Vyraujantys socialiniai lyčių stereotipai ir šeimos modeliai Lietuvos periodiniuose leidiniuose, skirtuose paaugliams“ (Stonkienė, 2002); „Lyčių stereotipų formavimas žiniasklaidoje: televizijos formuojamų stereotipų analizė“, (Matkevičienė, 2002). Pasirinktos temos aktualumą rodo ir tai, kad išsamios temos analizės pirminio socializacijos proceso ir lyties suvokimo ikimokyklinio amžiaus vaiko akimis aspektu vis dar pasigendama, tokių tyrimų trūksta.

Tad šiame darbe siekiama tiek teoriniame, tiek empiriniame lygmenyje atskleisti būtent ikimokyklinio amžiaus vaikų, tiksliau 5 – 6 metų berniukų ir mergaičių, lankančių ikimokyklinio ugdymo įstaigą, socializacijos lyčių vaidmenų klausimais ypatumus. Išskiriant atskirą socializacijos institutų reikšmę šiame procese bandoma atskleisti lyčių vaidmenų stereotipų apraiškas kasdieninėje vaiko veikloje bei tėvų, pedagogų vaidmenį šiame procese.

Šio darbo pagrindinis **tikslas** yra atskleisti pagrindinių socializacijos institutų: šeimos, ikimokyklinio amžiaus įstaigos, žiniasklaidos reikšmę lyčių vaidmenų supratimo ir priėmimo procese.

Šiam pagrindiniam tikslui pasiekti keliami šie **uždaviniai**:

Pirma – aptarti šiuolaikinėje visuomenėje išsigalėjusius lyčių vaidmenų stereotipus.

Antra – apibūdinti socializacijos sampratą ir jos vaidmenį vaiko suvokimui apie lyčių vaidmenis.

Trečia – atskleisti šeimos, ikimokyklinio ugdymo bei žiniasklaidos vaidmenį lyčių vaidmenų socializacijos procese.

Ketvirta – išskirti vaikų elgesyje bei nuomonėje atspindinčius lyčių vaidmenų stereotipus.

Penkta – aptarti vaikų tėvų ir ikimokyklinio ugdymo įstaigos darbuotojų požiūrį į socializacijos lyčių vaidmenų klausimais procesą.

Darbo struktūra atspindi iškeltus uždavinius.

Pirmiausiai, teorinėje šio darbo dalyje apibrėžiama lyties sąvoka, išskiriant biologinės ir socialinės lyties ypatumus, bei įvertinami skirtingi požiūriai į lyčių vaidmenis. Įvardinant ryškiausius lyčių vaidmenų stereotipų pavyzdžius šeimos, darbo erdvėse bei įtaką tiek visuomenei bei atskirai abiejų lyčių atstovams, atskleidžiama lyčių interpretavimo ir vertinimo problematika.

Apžvelgus vaikystės tarpsnio ypatumus, antrame skyriuje nagrinėjama socializacijos, kaip lytinio tapatumo raidos procesas tiek dabar, tiek lyginant istorinėje retrospektyvoje.

Paskutiniame teorinės dalies skyriuje aptariama socializacijos lyčių vaidmenų klausimais reikšmė, įvertinant svarbiausius socializacijos institutus: atskleidžiamas šeimos reikšmės, vaidmens kitimas, ikimokyklinio ugdymo įstaigos indėlis perduodant lyčių vaidmenis, skiriamas ypatingas dėmesys svarbiausiai vaiko saviraiškos formai – žaidimui bei parodoma žiniasklaidos įtakos teigiamos bei neigiamos pusės.

Empirinėje šio darbo dalyje pristatoma tyrimo metodologija. Kiekybinio ir kokybinio tyrimo metodai atspindi šiame tyrime svarbiausių respondentų grupių nuomonę: kaip lyčių vaidmenis suvokia ir kokius stereotipus galima išskirti remiantis kokybinio tyrimo metu apklaustų 5 – 6 metų vaikų nuomone bei stebėjimo metu gauta informacija apie lyčių vaidmenų apibrėžtumą žaidimo metu imituojant šeimos gyvenimą, taip pat kokius socializacijos lyčių vaidmenų klausimais aspektus atsakę į anketos klausimus išryškina minėtų vaikų tėvai.

Penkių kokybinių interviu medžiaga bei konkrečios ikimokyklinio ugdymo programos analizė pagilina šią temą darbo su mažais vaikais patirtimi paremta ekspertų nuomone jau minėtais socializacijos, jos institutų bei konkrečių stereotipinių situacijų problematiškumo klausimais.

Tyrime vartojamos sąvokos:

- *Socializacija* – individo tapimas visuomeniniu žmogumi, asmenybe (Leonavičius, 1993).
- *Lytis* – biologinis asmens tapatumas, sąvoka, nurodanti biologinius skirtumus tarp vyrų ir moterų, kurie yra nekintantys ir universalūs, vienodi visose visuomenėse bei kultūrose (Kanopienė, 2001, p. 150).
- *Socialinė lytis (giminė)* – socialinis struktūrinis reiškinys, kasdien kuriamas, reprezentuojamas ir legitimuojamas socialinis institutas“ (Reingardienė, 2004, p. 60).
- *Lyčių vaidmenys* – tai konkrečioje kultūroje socialiai priimtini vyrų ir moterų vaidmenys, kurie gali kisti priklausomai nuo socialinio, kultūrinio konteksto (Kanopienė, 2001, p. 150).
- *Lytiškumo (lyčių vaidmenų) stereotipai* – tai, ką žmonės mano apie vyrų ar moterų elgesį, kokie vaidmenys jiems priskiriami, ko iš jų tikimasi. Lytiškumo stereotipai formuojasi kartu su lyties identifikacijos ir socializacijos procesais. Lytiškumo stereotipai yra informatyvus visuomenės vertybinės ir pasaulėžiūrinės brandos diagnostinis indikatorius (Lytiškumas ir švietimas bendrojo lavinimo mokyklose ir universitete, 2001).

I. LYČIŲ VAIDMENŲ STEREOTIPAI

Siekiant suprasti lyčių vaidmenų stereotipų prigimtį bei daromą įtaką tiek konkrečios lyties atstovui, tiek žvelgiant plačiau - visuomenės gyvenimui, remiantis sociologiniu požiūriu bei istoriniu kontekstu, reikalingas atidesnis žvilgsnis į lyties suvokimą per vyriškumo ir moteriškumo sąvokas, lyties vaidmens supratimą, lyčių vaidmenų stereotipų ištakas bei jų apraiškas kasdieniniame gyvenime.

1.1 Lytis ir lyties vaidmens samprata

Bandant apibrėžti lyties sampratą išskyla nemažai skirtingoms mokslo šakoms įdomių aspektų, tačiau išskiriamos dvi svarbiausios sąvokos: *lytis (biologinė lytis) ir giminė (socialinė lytis)*.

Remiantis *biologine lyties* samprata, apibrėžiama charakteristika identifikuoja žmogų kaip vyrą arba moterį nagrinėjant fizinius bruožus. Biologiniai lyčių skirtumai yra aiškiai apibrėžiami, suprantami ir universalūs visose visuomenėse bei kultūrose. Lytis turi matomus fizinius skirtumus, tad natūralu, kad pirmiausia savos lyties suvokimas siejamas su biologinės lyties samprata.

Lyties sąvokos reikšmę parodo ir tai, kad beveik visas socialinis pasaulis yra diferencijuotas lyties atžvilgiu. Taigi lytis įgauna ir vieno svarbiausio žmogaus skiriamojo bruožo, jo tapatumo ir patyrimo prasmę. Dviejų skirtingų lyčių, kaip skirtingų polių, išskyrimas dažniausiai naudojamas skirtumams tarp lyčių visuomenėje išryškinti. „Iš vyrų tikimasi vienu, iš moterų – visai kitų dalykų: pavyzdžiui, tradiciškai priimta, kad vyrai turi būti savarankiški, nepriklausomi, veiklūs, racionalūs, ambicingi, siekiantys karjeros, o moterys – pasyvios, priklausomos, emocionalios, besirūpinančios vaikais ir namų ruoša.“ (Karūžaitė, 2000). Tačiau tuo pat metu pripažįstama, kad kiekvienas individas skiriasi gabumais, sugebėjimais, elgesiu, taip pat kaip ir siekiant apibūdinti vyrus ir moteris negalima nusakyti bendrų vienos ar kitos lyties apibrėžimų.

Lyčių skirtumus galima apibrėžti ne tik aiškiai matomomis, pamatuojamomis savybėmis, bet ir kultūriškai apspręstais vyrų ir moterų elgesio skirtumais. Taigi ne mažiau svarbi kita lyties samprata, vienu autorių vadinama *gimine*, kitų - *socialine lytimi*, kuri suprantama kaip moteriškumo ir vyriškumo kultūrinė reikšmė. Giminės sąvoka apjungia kultūrinius, psichologinius lyčių skirtumus. Čia svarbus kultūrinis, istorinis aspektai, auklėjimo tradicijos, visuomenėje nusistovėjusios normos. Lytis apibrėžiama kaip kultūrinės vyriškumo, moteriškumo reikšmės ir simboliai bei tuo pagrindu organizuotas hierarchinis vyrų ir moterų pasiskirstymas visuomenės socialiniuose institutuose ir kitose socialinėse sąveikose. Šis socialinis reiškiny yra kasdien kuriamas, peržiūrimas socialinis institutas (Reingardienė, 2004). Socialinė lytis gali priklausyti nuo biologinių ypatumų, gali būti išmokta, ji gali keistis. Moterys atlieka tiek tradicinius moteriškus, tiek vyriškus darbus (Pečiūrienė, 2006).

Giminės arba socialinės lyties įgijimo procese vyksta sudėtinga sąveika tarp biologijos ir socializacijos. Taigi vienas aiškus lyties apibrėžimas nėra įmanomas, nes įtaką daro tiek biologinis aspektas, tiek socialinė, kultūrinė erdvė.

Žvelgiant istoriniu aspektu, dėl laikmečio, kultūrinių ypatumų lyties sąvoka nebuvo interpretuojama vienodai. Norint nusakyti „teisingą“ elgesį, kurio tikimasi iš vienos arba kitos lyties atstovų, įvedamos vyriškumo ir moteriškumo sąvokos. Vyriškumo, moteriškumo samprata pakito XX a. antroje pusėje, kai atsirado lyties tęstinumo, transseksualumo, biseksualumo, homoseksualumo sąvokos. Tačiau tradiciškai mąstantys žmonės griežtai laikosi patriarchalinėje visuomenėje susiklosčiusių moteriškumo ir vyriškumo sampratų. „Tradicinis vyriškumas ir moteriškumas pradedami formuoti nuo kūdikystės. Vaikai skatinami laikytis lyčiai deramų taisyklių ir elgsenos.“ (Pavilionienė, 1999, p. 5).

Būtent vyriškumo ir moteriškumo sampratos sujungia tiek biologiniai lyčiai svarbius aspektus, tiek kultūrinę erdvę, nes tai yra visuomenės produktas. Jau vaikystėje kiekvienas asmuo įgyja tam tikrą su jo lytimi susijusią etiketę. *Vyriškumas* siejamas su fizine jėga, noru kovoti už vietą visuomenėje, seksualumu, racionalumu, nepriklausomybe. Tuo tarpu *moteriškumą* apibūdina emocionalumas, ramumas, „natūralus“ prisirišimas prie šeimos, pasiaukojimas jos labui. Kadangi visuomenės nariai yra dviejų lyčių ir tai yra socialinis faktas, tad B. Hess ir kitų bendraautorių teigimu, lyčių stratifikacija yra skirtingos žmonių socialinės vertės nustatymas pirmiausia pagal biologinę lytį, kuri lemia nelygų galios, prestižo ir turto paskirstymą (Hess ir kt., 1991, p. 203). Svarbu tai, kad biologinės lyties pagrindu socialinė lytis jau tampa prielaida visuomenėje gajiams stereotipams.

Statistinio vyro ir statistinės moters skirtumų atskleidimas biologinės lyties aspektu ir atskiroje kultūrinėje erdvėje susiformavusios nuostatos ir yra pagrindas to, kokie vaidmenys būdingi tam tikrai visuomenei. Peter L. Berger bandydamas apibrėžti tam tikrų normų prigimtį svarstė, kodėl žmonės patys trokšta to, ko iš jų laukia visuomenė, kai pati visuomenės, kaip išorinė tikrovė, turi tam tikrą prievartos ir daromo spaudimo individui įvaizdį. „Mes norime paklusti taisyklėms. Mes norime vaidinti vaidmenis, kuriuos visuomenė paskyrė“ (Berger, 1995, p. 95). Vaidmuo duoda šabloną, pagal kurį žmogus turi elgtis konkrečioje situacijoje.

Būtent lyčių vaidmenų sąvoka apibrėžia konkretesnius elgesio lūkesčius vienos ir kitos lyties atstovui. *Lyčių vaidmenys* – elgesys, nuostatos, vertybės, įsitikinimai, kuriuos tam tikra grupė laiko tinkamus vyrams arba moterims dėl jų lyties. Pasak V. Kanopienės, „lyčių vaidmenys nurodo į tikėtiną, laukiamą darbo pasidalijimą tarp lyčių ir su lytimi susijusias taisykles, kurios reglamentuoja socialinę sąveiką“ (Kanopienė, 2001, p. 150). „Literatūroje laikoma, kad lyčių vaidmenys remiasi ar asmuo gyvena moters, ar vyro vaidmenį, o tuo tarpu lyčių vaidmuo yra ar ji, ar jis gyvena šiuo vaidmeniu“ (Pečiūrienė, 2006, p. 28).

David G. Myers atlikta lyčių vaidmenų įvairovės analizė skirtingose kultūrose, skirtingais laikotarpiais įrodo kultūros svarbą formuojant lyčių vaidmenis. Atsižvelgiant į fizines savybes moters

ir vyrai skirtinguose pasaulio regionuose yra vienodi, tačiau pradėjus lyginti Europos ir Azijos vyro ir moters vaidmenis šeimoje, visuomenėje, auklėjimo ypatumus, iš karto prisimenama kultūros, tradicijų, religijos ir panašūs aspektai. Vyriški ir moteriški vaidmenys kinta daugumoje kultūrų (Myers, 2007).

Natūralūs lyčių vaidmenų pokyčiai neišvengiami, nes reikalingas harmoningas santykis tarp tam tikros lyties individo bei visuomeninės, kultūrinės erdvės, istorinės epochos. Taigi žvelgiant istorinėje perspektyvoje galima išskirti du pagrindinius požiūrius į lyčių vaidmenis:

- *Tradicinis (patriarchalinis)*. Vyras šeimos galva, maitintojas, moteris – namų šeimininkė, gera žmona ir motina, atsakinga už namų ruošą ir vaikų auklėjimą, nekonkuruojanti darbo rinkoje su vyrais. Akivaizdus vyro dominavimo principas tiek šeimoje, kalbant apie moters priklausomybę nuo vyro, tiek ekonominiame gyvenime, kur vyrai išnaudoja moterų darbą.
- *Egalitarinis* akcentuoja moterų ir vyrų lygiavertiškumą, lygiateisiškumą, kur išsimokslinimas, profesinė patirtis, kvalifikacija, asmeninės savybės labiausiai turi įtakos vietai visuomenėje, darbo sferoje, renkantis vaidmenis šeimoje, o ne priklausomybę nuo lyties (Kanopienė, 2001).

Lietuvoje vis dar ryškūs pirmojo požiūrio bruožai: patriarchalinių nuostatų svorį įrodo tradiciškai vis dar skirtinga lyčių padėtis tiek šeimyninių vaidmenų pasidalinimo, tiek darbo srityse.

Statistiniai duomenys Lietuvoje įrodo moters padėties kitimą darbinėje, užimtumo sferoje, priimami įstatymai, leidžiantys vyrams išeiti vaiko priežiūros atostogų ir panašiai. Tačiau įstatyminės bazės pokyčiai ne visada duoda greitus rezultatus visuomenės savimonėje. Todėl reikalinga šiuos aspektus atskleidžiančių sociologinių tyrimų.

„Sociologinių tyrimų duomenimis, bene vienintelis reikšmingas vyrų vaidmuo šeimoje yra „uždirbančio“ arba šeimos maitintojo, tik kas ketvirtas vyras padeda sutuoktinei namų ruošos darbuose. Tuo tarpu moterys aktyviai atlieka visus reprodukcijos darbus šeimoje: jos yra sprendimų priėmėjos, namų ūkio „vadybininkės“, globėjos, motinos, emocinės – psichologinės pagalbos teikėjos. Kadangi darbo rinkoje į moteris dažniausiai žvelgiama pro šeimyninių pareigų prizmę, „dvigubi“ jų vaidmenys tampa svarbiausia prielaida paslėptai diskriminacijai pagal vienintelį – lyties požymį.“ (Kanopienė, 2001, p. 166).

Lyčių vaidmenų klausimais Lietuvoje atlikta nemažai sociologinių tyrimų, pirmiausiai bandant išsiaiškinti moterų padėtį visuomenėje, vidinius konfliktus, siekiant suderinti namų, šeimos bei darbinės sferas. Daugumoje tyrimų nepakankamas moterų įsijungimas į visuomeninį gyvenimą, diskriminacija, smurtas šeimoje yra siejama su tradiciniais kultūriniais lyčių stereotipais.

1.2 Lyčių vaidmenų stereotipai ir jų reikšmė visuomenėje

Kritine nuomone ir konkrečiais faktais neparemti moterų ir vyrų vaidmenų apibendrinimai tam tikroje kultūroje yra daugelio socialinių problemų šaltinis.

Apskritai, pasak V. Kavolio (1995), „stereotipai – tai sudėtingos nuostatos, kurias sudaro tam tikrų reiškinių supaprastintas (schematizuotas) supratimas, vaizdiniai ir emociniai vertinimai. Stereotipai apibūdina tam tikras žmonių grupes, jų elgsenos formas, dorovinius vertinimus ar pažiūras“. Išskiriami ir svarbiausi stereotipo bruožai:

- Tam tikrai objektų grupei lengvai priskiriami grubūs, nediferencijuoti požymiai;
- Suteikto charakteristikos ilgai nekinta;
- Stereotipai kinta veikiami socialinių bei politinių pokyčių;
- Socialiniai stereotipai susiformuoja labai anksti, vaikai juos gali naudoti nesuprasdami jų reikšmės (Macevičiūtė ir kt., 2003).

Taigi aukščiau paminėti stereotipo bruožai atskleidžia tiek jo atsiradimą, prigimtį, tiek ir poveikį atskiram individui bei visuomenei. Visuotinai pritariama, kad lyčių vaidmenų stereotipai turi neigiamos įtakos visuomenės gyvenime. Jų ištakos siejamos su vyrų padėties visuomenėje pranašumu lyginant su moterimis, viešosios ir privačiosios sferos pasidalinimu, ilgą laiką vyravusiu patriarchaliniu šeimos modeliu. Moterų ir vyrų vaidmenų apibendrinimai nors ir turėdami neigiamą atspalvį tampa natūralia visuomeninio gyvenimo dalimi, norma.

Individo, kaip socialinės struktūros dalies, poreikį bei siekį keisti nusistovėjusias ir neigiamai vertinamas normas sąlygoja visuomenėje vyraujantis požiūris. „Stereotipas gali pereiti į realybę, nes žmonės, kurie beatodairiškai tiki tokiais stereotipais, gyvenime elgiasi taip, kad juos patvirtintų“ (Broom, 1992, p. 297). Tad jei vienos lyties atstovams bus teigiama, kad jie kažkurioje srityje negabūs, tai jie patikėję bandys įgyvendinti tą stereotipą realiame gyvenime. Taip mergaitės mokomos slopinti ir slėpti „vyriškas“ savybes, o berniukai nuteikiami, kad „nevyriška“ rodyti švelnius jausmus (Broom, 1992). Jei verkiantys berniukai bus pašiepiami aplinkinių, tai suaugę jie stengsis neparodyti savo jautrumo.

Šiuolaikinėje visuomenėje, vykstant šeimos transformacijai, labai svarbūs tampa santykių tarp lyčių pokyčiai. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 straipsnis skelbia, kad žmogaus teisių negalima varžyti dėl jo lyties (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 2005).

Tačiau realiame gyvenime moterys dažniau susiduria su nelygybe. Sustabarėję stereotipai daugiausiai neigiamos įtakos turi būtent moterims, dažnai yra moterų diskriminacijos ištakos. Tradicinių vyrų ir moterų vaidmenų apibrėžimą, suvokimą ypatingai aršiai kritikavo feministinis požiūris akcentuodamas ne įgimtą vyriškumo ir moteriškumo suvokimo prigimtį, o būtent visuomenėje susiformuojantį, išugdomą lyties supratimą. Šios krypties atstovai teigia, kad asmenybės tapatumą

lemia ne lytis ar išmokti socialiniai vaidmenys, o tai, kaip pats individas suvokia savo lytį, vaidmenis, patį vyriškumą ar moteriškumą. Taigi feministinio požiūrio atstovai siekė moterims ne tik parodyti, kad yra galimybė rinktis, bet ir sustiprinti paties žmogaus iniciatyvą ir vaidmenį tame pasirinkime – stereotipų laikymasis priklauso nuo paties žmogaus, jam priimtinių elgesio normų. „Kai žmogaus ypatybės skaidomos į vyriškąsias ir moteriškąsias, o žmogus ugdomas iliustruoti vienai lyčiai būdingus bruožus, jo prigimtis yra ribojama. Individas, atsisakęs apsiriboti vienos lyties stereotipiniais vaidmenimis, yra harmoningesnis ir jo reakcija į aplinką ramesnė.“ (Pavilionienė, 1999, p. 6).

Asmens laisvę ribojantys lyčių vaidmenų stereotipai glaudžiai siejasi su vyriškumo ir moteriškumo sąvokomis, kurios tiksliausiai atskleidžiamos vyrų ir moterų gyvenime nagrinėjant dvi svarbiausias kryptis:

- *Šeimos erdvė* - lyčių vaidmenų pasiskirstymas šeimos institute;
- *Darbinė erdvė* - lyčių vaidmenys darbinėje, profesinėje, karjeros srityje.

Abi paminėtos lyčių vaidmenų stereotipų kūrimą įtakojančios kryptys yra prielaida tam tikroms visuomenės normoms, kurios ilgainiui tampa nepajudinamai įtvirtintomis visuomenės sąmonėje. Tiek biologinis, tiek socialinis lyties apibrėžimas svariai prisideda prie stereotipinių apibrėžimų egzistavimo pateisinimo. Vienai ar kitai lyčiai priskiriamos charakterio savybės, prigimtinė elgsena vyrą ir moterį įtato į tam tikrus rėmus, nukreipia tam tikra linkme arba uždaro kelius siekiant individualių tikslų.

„Vyriškos savybės – pasitikėjimas savimi, kontroliuojami jausmai – laikomos brandos požymiais, todėl susidaro stereotipas, kad moteriškos savybės – jautrumas, jausmingumas, nepasitikėjimas savimi – yra vaikiškos“ (Broom, 1992, p. 298) Tačiau tam tikros savybės abiem lytims reiškia idealą: dvasingumas, išraiškingumas, gerumas, nors ir moteriškos savybės, yra abiejų lyčių idealai. „Sklandantys stereotipai formuoja įspūdį, kad moters pasiekimus profesinėje srityje riboja menki fiziniai, emociniai ir taktiniai gebėjimai, žemas pasitikėjimo savimi laipsnis, sėkmės baimė, menki organizacinio darbo ir sprendimų priėmimo gebėjimai, žemas motyvacijos laipsnis, priklausomybės poreikis, menkas organizacijos funkcionavimo normų išmanymas“ (Reingardienė, 2004, p. 60). Taip moterims kyla didelių sunkumų save realizuoti profesinėje srityje, ji tiesiog izoliuojama nuo tam tikrų galimybių.

Lyčių stereotipai atsiranda, kai bendrinius požymius, nuomones, vaidmenis priskiriame vienos iš lyčių atstovui. Jie formuoja individo elgesį, bendravimą su kitais žmonėmis. Bandydama apibendrinti dažniausiai pasitaikančius lyčių vaidmenų stereotipus J. Pečiūrienė išskiria abejoms lytims priskiriamus stereotipus. Su moteriška lytimi siejami stereotipai: „vaiko priežiūra“, „namų šeimininkė“, „tvarkinga“, „tyli“, „jautri“, „nuolanki“. Su vyriška lytimi siejami stereotipai: „vadovas“, „pinigus „kalantis“, „geras matematikas“, „atletišką“, „netvarkingą“, „triukšmingą“, „be emocijų“, „agresyvus“ (Pečiūrienė, 2006).

Žvelgiant istorinėje perspektyvoje, šeima ir profesinė sritis buvo gana aiškiai atskirtos, viešosios ir privačiosios sferos pasidalinimas konkrečiai apibrėžtas atitinkamai moterims priskiriant šeimos erdvę, vyrams – viešąją, darbo sferą. Socialiniai, ekonominiai pokyčiai pakeitė ir modernėjusios visuomenės požiūrį į minėtas šeimos ir darbinės erdves. Tad iš vienos ir kitos lyties atstovų visuomenė skirtingais istoriniai laikotarpiais tikisi kitokio elgesio, kitokių vaidmenų. Šie pokyčiai leidžia teigti, kad lyčių vaidmenų stereotipai nėra nepajudinami.

Nors stereotipai įsigalėję ir ilgalaikiai, tačiau, pasak V. Pruskaus, jie visgi visuomenėje kinta. „Tačiau jų pakeitimas ar eliminavimas visada susijęs su kolektyvinių įsitikinimų kaita, kuri yra rezultatas kolektyvinių veiksmų, sąlygojančių ištiso socialinio gyvenimo kokybinius pokyčius“ (Pruskus, 2004, p. 248).

Nuo visuomenės ir konkrečių žmonių priklauso, kiek laiko vienas ar kitas stereotipas bus priimtinas, kitaip tariant – kuris tradicinės ar modernios nuostatos lyčių vaidmenų klausimu bus priimtinos. Vertinant Lietuvos situaciją ir jos gyventojų prisirišimą prie tradicinių arba modernių nuostatų vaidmenų klausimu matomos dvi ryškios stovyklos. 2000 metais I. Aleksandravičienės atlikto tyrimo „Nuostatos apie socialinius lyčių vaidmenis Lietuvoje“ rezultatai parodė gyventojų nuostatų pasiskirstymą į dvi priešingas kryptis, kur „pusė Lietuvos gyventojų laikosi modernių nuostatų lyčių vaidmenų atžvilgiu, o kita pusė – tradicinių“ (Aleksandravičienė, 2000, p. 7). Nors didelių skirtumų tarp vyrų ir moterų nuostatų šiame tyrime nepastebėta, tačiau moterų nuostatų modernumo tendencija juntama – moterų savimonės nuostatos dažnai nesutampa su visuomenėje įsigaliojusiais stereotipais. Šie skirtumai išryškėja valdžios, galios, šeimos vaidmenų vertinimuose ir dar kartą patvirtina skirtingas abiejų lyčių atstovų pozicijas tais pačiais klausimais.

Klausimo problematiškumą atskleidžia ir tai, kad tam tikros sustabarėjusios nuostatos vietos visuomenėje, funkcijų, socialinių užduočių atžvilgiu tampa kliūtimi kuriant laisvą visuomenę. Nors akivaizdu, jog skirtingose visuomenėse iš moterų ir vyrų elgesio tikimasi skirtingų dalykų, skirtingai suvokiamas idealus jų elgesys. Kultūrinį vaidmenų sąlygotumą įrodo ir tai, kad vyriškos ir moteriškos profesijos skiriasi, o vieni vaidmenys laikomi moteriškais vienoje visuomenėje, kai tie patys vaidmenys gali būti laikomi vyriškais kitose visuomenėse.

Kiekvienoje visuomenėje darbo pasidalinimas tarp lyčių yra visiškai natūralus dalykas, tačiau pastebima tendencija, kad šis darbų pasidalinimas nebeturi tokių griežtų ribų, tad daugėja veiklos formų, kurias gali ir atlieka tiek moterys, tiek vyrai. Ši tendencija siejama su moderniomis nuostatomis vaidmenų atžvilgiu.

Siekiant tiksliau įvardinti vaidmenų stereotipų užimamą vietą visuomenėje reikia įvardinti abiejų lyčių atstovams stereotipų daromą įtaką tradiciškumo ir modernumo aplinkose.

Sustabarėjusios nuostatos skirtingos lyties atstovams daro skirtingą poveikį. Žvelgiant istoriniame kontekste, stereotipais užtvirtinta vyrų pozicija, vieta visuomenėje ilgą laiką buvo nepajudinama ir

nekvestionuojama. Tik IX amžiaus pabaigoje feminizmo judėjimai, besikuriančios moterų organizacijos atvėrė kelią diskusijoms bei naujiems pasvarstymams, kokią vietą visuomenėje užima ir gali užimti moteris. Dėl feministinių judėjimų įtakos buvo atkreiptas dėmesys į dažniausias moters diskriminacijos apraiškas, svarbiausias problemas, kas padėjo keisti visuomenės požiūrį į moters vietą šeimoje bei darbo rinkoje. Iki šiol daug didesnis dėmesys skiriamas moterų padėties bei vaidmens analizei. „Instrumentinis vyro vaidmuo, kuriam būdinga tikslų ir pasiekimų akcentavimas, padeda darbe siekti sėkmės, o moterų raiškos vaidmuo, susijęs su rūpinimusi ir priklausomybe, gali trukdyti. Dėl to moterys gali turėti per mažai įgūdžių, vertybių ir menkesnį savęs vertinimą“ (Lemme, 2003, p. 345).

Tačiau svarbios abiejų lyčių aktualijos, tad negalima pamiršti ir vyrų pozicijos pokyčių akivaizdoje. Moterys besistengdamos praplėsti tradiciškai, stereotipiškai apibrėžtas ribas, sukelia tam tikrą sumaištį vyrų gyvenime. „Vystantis demokratijai, didėjant tolerancijai, ir šiuolaikiniams, progresyviems vyrams tampa netgi nepadoru teigti patriarchalinius idealus“ (Kublickienė, 2002, p. 77). Tad lyčių vaidmenų stereotipų klausimas gali būti pasukamas kitu kampu – kaip keičiasi vyrų padėtis, kai moterys stengiasi sugriauti tvirtai įsigalėjusių lyčių vaidmenų pasiskirstymo klausimą taip sujungindamos vertybinių pagrindą po kojomis. Daug tyrinėjimų apie vyrų ir moterų vaidmenų pokyčius parodo vienos pusės – moterų kovą prieš jų individualumą, asmenines laisves varžančius vaidmenų stereotipus ir kitos pusės – vyrų padėties šeimoje, visuomenėje kitimą, kai tam tikros socializacijos metu perduotos normos tampa feministinių priekaištų užuomazgomis ar visuomenės peiktinu elgesiu.

Septintajame dešimtmetyje sociologų, psichologų, filosofų moksliniai darbai skyrė ypatingą vietą maskulinistinei problematikai. Taigi senasis vyro apibrėžimas buvo rekonstruotas, bet naujasis dar nėra taip paprastai ir aiškiai formuluojamas (Kublickienė, 2002).

2002 metais L. Kublickienės atlikto tyrimo rezultatai atskleidė, kad Lietuvoje vis dar dominuoja patriarchalinis vyro įvaizdis, parodantis, kad gebėjimas uždirbti pinigus siejamas su „normalaus“ vyro įvaizdžiu. Tačiau respondentės moterys mano, kad tokį apibrėžimą atitinka nedidelė dalis vyrų. Pasak tyrimo autorės, „vyrų dažniau nei moterų pasirenkami tradiciniai patriarchaliniai idealai neretai atsigręžia prieš juos pačius ir maždaug trečdaliui Lietuvos vyrų iškyla grėsmė jaustis (arba būti vertinamais) realiai neatitinkančiais mūsų visuomenėje dominuojančio „normalaus“ vyro apibūdinimo“ (Kublickienė, 2002, p. 85).

Lyčių vaidmenų neapibrėžtumai, gajų stereotipų įtaka visuomenės gyvenime sukuria socializacijos proceso problematiškumą, kai tėvai ne visada žino kaip ir kokias vertybes, nusistovėjusias normas perduoti savo atžaloms.

II. IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ SOCIALIZACIJA LYTIES ASPEKTU

Žinant, kokią neįkainojamą įtaką vaiko ateičiai daro pirminės socializacijos proceso metu gauta informacija apie jį supantį pasaulį, darosi aktualu socializacijos procesą nagrinėti atsižvelgiant į vaiko vietą visuomenėje, šio amžiaus specifiškumą, mokymąsi vertinti save bei pagrindinių teorijų rėmuose vykstantį socializacijos lyčių vaidmenų klausimais procesą.

2.1 Vaikas ir visuomenė

Bandant nusakyti socializacijos proceso ypatumus pirmiausia svarbu suvokti vaiko vietą visuomenėje, išskirti, kaip visuomenė apibrėžia vaiko sąvoką ir per kokią prizmę į ją žiūri.

Vaikystė – vienas iš svarbiausių gyvenimo etapų. Žvelgiant istorinėje perspektyvoje, viduramžiais į vaikus buvo žiūrima kaip į mažus suaugusius, o pati vaikystė nebuvo suvokiama kaip atskiras gyvenimo etapas. Žodis „vaikas“ reiškė giminystės ryšius. „Tradicinės vaiko raidos ir socializacijos teorijos pristatė vaikus kaip dar neišbaigtus kūrinius, kurie savo ir suaugusių pastangomis privalo tapti suaugusiais, taigi įveikti savo nesubrendimą ir tapti „tikrais žmonėmis“ ir „tikrais visuomenės nariais““ (Kabašinskaitė, 2002, p. 43). Dabartinė vaikystės samprata sietina su XVII amžiumi, besivystančia ekonomika ir atsiradusiu raštingų darbininkų poreikiu (Dumbliauskas, 1999.)

Ryškesni rados psichologijos atstovai – J. Piaget ir L. Vygotsky teigė, kad vaikas keliauja tam tikrais raidos etapais link subrendimo. Savo kognityvinės raidos teorijoje J. Piaget pabrėžė individo svarbą ir vienos krypties vaiko ryšį su socialine aplinka gaunant informaciją iš suaugusių. Tuo tarpu L. Vygotsky vaikų raidą siejo su dalyvavimu kolektyve, kur vaikui socialinius gebėjimus pasisavinus tarpasmeniniu lygiu, šie gebėjimai pereina ir į individualų lygį. Čia ypatingą vietą užima vaiko kultūrinis istorinis kontekstas.

Tačiau naujosios paradigmos sociologijoje atstovams vaiko, kaip proceso dalies, supratimas atrodė labai ribotas. Naujoji paradigma sociologijoje vaikystę identifiko kaip socialinę kategoriją, o vaikus kaip socialinius veikėjus, turinčius galimybę kurti savo kultūrą. Būtent psichologinis diskursas šeštajame dešimtmetyje perkeltas į sociologiją tapo socializacijos teorijos pagrindu. Tuo metu vyravusi struktūrinio funkcionalizmo kryptis vaiką apibrėžė kaip pasyvų socialinių normų perėmėją (Kabašinskaitė, 2002). Tad tai apibrėžia ir socializacijos tikslą – visuomenės normų perdavimą.

Lietuva taip pat buvo priversta pereiti keletą socializacijos suvokimo etapų. Sovietinė ideologija, siekusi kontroliuoti savo piliečius, akcentavo aktyvų kolektyvo vaidmenį auklėjimo procese, nukreipiant patį vaiką į kolektyvinius tikslus. O atkūrus Lietuvos nepriklausomybę ir stiprinant nacionalinę valstybę „buvo ryškinamas šeimos kaip tautinio identiteto kūrėjos bei vaikų kaip tautinės

kultūros perėmėjų vaidmuo“ (Kabašinskaitė, 2002, p. 44). Gyvenant nepriklausomoje šalyje ekonominiai, socialiniai pokyčiai sąlygojo tai, kad šeima didelę dalį savo funkcijų socializacijos procese perdavė ugdymo, mokymo institucijoms.

Tačiau socializacijos procese svarbu ne tik įvairių istorinių, kultūrinių pokyčių įtakotas visuomenės požiūris į vaiko vietą visuomenėje, bet ir tai, kaip pats vaikas pirminės socializacijos stadijoje mato ir suvokia save.

2.2 Ikimokyklinio amžiaus vaiko savęs vertinimas

Asmens socializacija trunka visą gyvenimą bandant prisitaikyti prie nuolatinių pokyčių, tačiau iš dviejų socializacijos tipų (pirminė ir antrinė socializacija) šiame darbe aktuali pirminė socializacija – socializacija vaikystėje. Šis socializacijos etapas yra plačiausias ir intensyviausias, apimanti visą vaiką supančio pasaulio įvairovę. Nors nuolatiniai šiuolaikinio pasaulio pokyčiai, dinamika nesuteikia galimybės vieną kartą įsisavintas žinias laikyti nekeičiamomis iki gyvenimo galo, tačiau svarbu ir tai, kad būtent vaikystėje įsisavintos vertybės, elgesio normos yra gana stabilios. Vaikas suvokia save suprasdamas, ko iš jo tikisi visuomenė.

Siekiant suprasti socializacijos proceso ypatumus lyties klausimais, svarbu apibrėžti, kodėl didelis dėmesys skiriamas ikimokyklinio amžiaus vaiko gyvenimui ir kaip šios amžiaus grupės (3 - 6 metų) vaikai suvokia save, juos supančią aplinką.

Sociologijoje išskiriamos keturios žymiausios asmenybės tapimo teorijos, kurių autoriai: S. Freud, G. H. Mead, Ch. C. Cooley, J. Piaget. G. H. Mead (1863 – 1931) kalbėdamas asmenybę, susidedančią iš subjektyviojo „aš“ (angl. I), kuris reprezentuoja kiekvieno individo unikalumą, ir objektyviojo „aš“ (angl. Me), kuris yra suvokiamas socialiai, pateikia įdomų šių asmenybės pusių santykį. Nors dažniausiai subjektyvusis „aš“ atsižvelgia į objektyvųjį „aš“, tačiau spontaniško elgesio pavyzdžiai įrodo, kad objektyvusis „aš“, siejamas su kitų žmonių lūkesčiais, įsivaizdavimais, ne visada valdo subjektyvųjį „aš“. Šio sociologo teorinės įžvalgos skyrė ypatingą dėmesį socializacijos procesui, kurio metu ir kuriamas objektyvusis „aš“, t.y. visuomeninis žmogus. Nagrinėjant ikimokyklinio amžiaus vaiko savęs suvokimo raidą, tampa svarbiomis G. H. Mead išskirtos trys asmenybės raidos stadijos: *imitavimas*, kai vaikai kopijuoja suaugusius, jų elgesį; *žaidimai*, kai vaikai suvokia savo elgesį per vaidmenų atlikimą; *kolektyviniai žaidimai*, kai vaikas mokosi suvokti visos žaidybinės grupės lūkesčius. Visas šias stadijas vaikas patiria ikimokykliniame amžiuje (Pruskus, 2004). Jis ugdomi vaidinti jam priklausančius vaidmenis

Psichologų teigimu, ikimokyklinio amžiaus periodas yra vaiko spartaus fizinio, psichinio, socialinio vystymosi laikotarpis, tad jo reikšmė daugeliu besiformuojančių klausimų yra neginčijama. Jokiu kitu gyvenimo tarpsniu žmogus taip visapusiškai ir taip sparčiai nesivysto, kaip pirmuosius šešerius metus.

Priešmokykliniame amžiuje kinta lyties priklausomybės suvokimas, atsiranda lytinis priklausomybės suvokimas, grindžiamas kūno skirtumų suvokimu. Iki tol vaikai supranta lytinės priklausomybės pastovumą, t.y. teisingai atsako į klausimus: „Kai tu buvai labai mažas, kas tu buvai – berniukas ar mergaitė?, „Kai tu užaugsi, kas tu būsi – vyras ar moteris? Tačiau iki 5 – 6 metų berniukas vis dar gali suabejoti, kai jam užduodamas klausimas: „Jeigu tu apsiliktum suknelę, kas tu būtum – berniukas ar mergaitė?“. Tai rodo, kad vaikas priklausomybę tam tikrai lyčiai sieja pirmiausiai su drabužiais, pasirenkamais žaislais. „Suvokę vyrų ir moterų kūno skirtumus, priešmokyklinio amžiaus vaikai ieško taisyklių, kurios paaiškintų, koks elgesys yra vyriškas, o koks – moteriškas, ypač dėmesingai jį mėgdžioja, labai jautrūs suaugusiųjų komentarams savo elgesio atžvilgiu.“ (Monkevičienė, 2004, p. 11).

Pirmiausiai, penkiametis, šešiametis savo „Aš“ vaizdą suvokia, ar jis yra mergaitė ar berniukas, kaip jis atrodo (plaukų ilgis, drabužiai), ką turi (brolių ar seserį, kažkokį žaislą), su kuo jis žaidžia (Tomu, Aiste), kur jis gyvena bei ką ir kaip (gerai ar blogai) sugeba daryti (moka užsirišti batus). Tai socialinės kompetencijos elementai, kurie atskleidžia, kaip vaikas suvokia save ir kitus, savo vietą šeimoje, vaikų grupėje, ryšius su bendruomene, tam tikrus kultūrinius, socialinius reiškinius, apskritai gimtinę, tėvynę, tuo pat metu atskleidžiamas subėgėjimas bendrauti, būti su kitais žmonėmis, bendrauti, spręsti kasdienes problemas, gerai jaustis, gerbti save ir panašiai.

Individualūs skirtumai tarp vaikų pasireiškia visaip, taigi ir seksualinis vaikų elgesys gali būti skirtingas priklausomai nuo vaiko amžiaus, patiriamų stresų, šeimos gyvenimo sąlygų, religinių įsitikinimų, šeimos vertybių, šeimos struktūros, laiko praleidžiamo vaikų ugdymo institucijose ir pan.

Kadangi tam tikri lytinio auklėjimo klausimai mūsų visuomenėje dar turi tabu atspalvį, tad kartais atsiranda vidinių prieštaravimų norint tinkamai atsakyti į vaiką dominančius klausimus ir perduoti reikiamą informaciją. Prie stresą keliančių situacijų galima paminėti tokias, kai natūralūs vaiko amžiaus sunkumai gali pereiti į elgesio sutrikimus, jei suaugę nežinos kaip tinkamai į juos reaguoti.

Domėjimasis vaiką supančiu pasauliu kaip ir savo kūnu yra visiškai natūralus. Tačiau sunkumai kyla tada, kai tas domėjimasis pasireiškia suaugusiems nepriimtinais būdais. Tarkim, „...vaikas gali liesti savo lyties organus, apžiūrinėti kito vaiko lyties organus. Tai yra visiškai natūralus elgesys, kurį suaugusieji linkę vertinti kaip „blogą““ (Monkevičienė, 2004, p. 11). Tokiu atveju reikalingas profesionalus reagavimas, tarkim, pedagogui yra siūloma pasikalbėti su tokiu vaiku apie vyro ir moters kūno skirtumus, kartu su vaiku pavartyti knygeles su nedetaliai, o schematiškai pavaizduotais skirtumais paveikslėliuose, bandyti nukreipti dėmesį vaikui patinkančia veikla.

Vaikų domėjimasis savo ir kitos lyties atstovų genitalijų skirtumais yra spontaniškas, linksmas ir nerūpestingas, lydymas kikenimo ir kvailiojimo. Taip vaikas tiria aplinką, renka informaciją. Vaikai tyrinėja savo, kito kūną, žiūrinedami, liesdami, žaidžia „namus“ ir taip susipažįsta su lyties vaidmenimis bei elgesiu. Tokiu būdu jie tiria aplinką, kurioje gyvena ir bando pažinti save.

Apibendrinant galima teigti, kad visos žinios gaunamos socializacijos proceso metu, kada susipažįstama tiek su pačiu savimi, tiek pradedama suvokti, ko iš manęs tikisi aplinkiniai. Šio amžiaus ypatumai, atvirumas suteikia galimybę gauti spontanišką, atvirą vaiko nuomonę apie tai, kaip stebėdamas jį supančią aplinką ikimokyklinio amžiaus vaikas mato ir suvokia lyčių vaidmenis.

2.3 Socializacija: lyties tapatumo raida

Socializacijos proceso metu vaikas auga kaip asmenybė, mokosi suprasti savo vietą visuomenėje, vertina save kitų žmonių atžvilgiu, perima visuomenėje, konkrečioje kultūroje priimtinas normas. „Socializacija – vertybių, normų, taisyklių, idealų įsisavinimo rezultate vykstantis asmenybės, elgesio formavimas. Šis procesas kaip indikatorius atskleidžia visuomenės, tautos socialinės organizacijos esmę, jos gyvybingumą, kryptingumą“ (Didžiulienė, 2004, p. 42).

Socializacija apibrėžiama kaip socialinės sąveikos dėka gaunamos reikiamos žinios, kurios vėliau bus efektyvaus buvimo visuomenėje pagrindas (Pruskus, 2004). Taip žmonės savo socialinį elgesį pradeda suvokti ne apskritai, bet kaip konkrečios lyties atstovai, nes vyru ir moterimi ne tik gimstama, bet ir tampama.

Socializacijos reikšmę įrodo ir tai, kad vaikystėje susiformavęs savęs vertinimas turi svarbios įtakos tolimesniam žmogaus gyvenimui, jo pasitikėjimui savo jėgomis, keliamiems tikslams, lūkesčiams, savirealizacijos siekiams. Stipriai, normų nesuvaržytai, savimi pasitikinčiai asmenybei daug lengviau prisitaikyti prie besikeičiančio gyvenimo tempo bei naujų iššūkių šeimos, karjeros ir kitose srityse. Svarbų vaidmenį savęs suvokimo, vertinimo klausimuose vaidina socializacijos procesas lyties aspektu.

N. Smelseris išskiria tris svarbius socializacijos aspektus:

- a) *modeliavimą*, kai vaikai imituoja suaugusių elgesį, taip susitapatindami su savo tėvais;
- b) *sustiprinimą*, kai suaugusieji skatina tinkamą elgesį ir smerkia netinkamą;
- c) *savisocializaciją*, kai vaikai patys ima suvokti, koks elgesys yra tinkamiausias (Dumbliauskas, 1999).

Procesas, kurio metu asmuo save priskiria prie tam tikros lyties atstovų nėra vienodai vertinamas mokslininkų. Svarstoma, ar lytinis tapatumas priklauso nuo biologiškai nulemtų lyties skirtumų ar didesnę įtaką daro kultūrinės, socialinės, istorinės aplinkybės. Biologinis kontekstas primena, kad kiekvienas iš mūsų esame gamtos dalis, svarbus genetinis paveldimumas. Tačiau kultūrinis kontekstas paaiškina, kodėl žmogus skirtingai nei gyvūnas sugeba daryti tai, kas nėra užprogramuota genuose (pvz.: statyti namus). Tad bandoma atsakyti į klausimą, ar iš prigimties skirtingos lyties atstovams būdingas skirtingas elgesys, ar jis yra išmokstamas priklausomai nuo auklėjimo, socializacijos proceso.

Teorijos, apibrėžiančios lyties raidą:

- 1) Identifikavimo teorija – S. Freudas tikėjo, kad anatomija yra likimas ir kad lyties tapatumas ir jį atitinkantis elgesys yra rezultatas Elektros ir Edipo konflikto, kuris būdingas nuo 3 iki 6 metų vaikams, kada vaikas atranda genitalijų skirtumus tarp lyčių. Atradimas paskatina vaiką suvokti save kaip tos pačios lyties tėvo ar motinos varžovą, kai jis siekia kitos lyties tėvo ar motinos meilės. Sėkmingas iškilusių vidinių konfliktų sprendimas paskatina savęs tapatinimo su tos pačios lyties asmeniu – tėvu ar motina, procesą. Tokios identifikacijos dėka berniukai mokosi vyriško savęs suvokimo, mergaitės – moteriško. Šios teorijos šalininkų nuomone, socialinės lyties vaidmuo yra aiškiai apibrėžtas biologinės lyties, tad teorija nesusilaukia pritaikomumo šiandien. Daugeliui psichologų, sociologų priimtinesni pažinimo raidos ar socialinio pažinimo požiūriai į lyties raidą.
- 2) Piaget įtakos teorija. Pasak Kohlberg, savo lyties tapatumą vaikai pradeda suvokti apie antruosius savo gyvenimo metus. Remdamasis Piaget pažinimo raidos teorija, Kohlberg tiki, kad vaikai elgesį suskirsto į priimtina ir nepriimtina jų lyčiai ir pagal tai, kaip jie supranta kas yra susiję arba nesusiję su jų lyties schema. Pasak autoriaus, vaikai nesimoko stebėdami suaugusių elgesio modelių, bet jie bando suvokti lytį asimiliuodami ir prisitaikydami informaciją iš savo aplinkos. Ši teorija teigia, kad daugelis dviejų metų vaikų jau save identifikuoja kaip vienos ar kitos lyties atstovą. Tai reiškia, kad jie žino, ar tikrai ar dar ne jie yra vyrai ar moterys. Būdami ketverių vaikai supranta, kad lytis yra pastovi, kad lieka nepakitusi nepaisant išorinių pokyčių, susijusių su drabužiais ar balsu.
- 3) Kultūros perdavimo teorija – kitaip negu S. Freudas, šios teorijos atstovai tvirtina, kad lyties tapatumas ir elgesys yra ne Edipo konflikto, bet laipsniško mokymosi rezultatas. Tėvai ir kiti suaugusieji formuoja vaiko elgesį, skatindami tuos elgesio aspektus, kurie laikomi tinkamais vaiko lyčiai, ir slopindami netinkamus. Tai daroma įvairiai: skirtingai dekoruojami dukters ir sūnaus kambariai, perkami skirtingi žaislai, su berniukais žaidžiami aktyvesni žaidimai, mergaitės labiau drąsinamos kreiptis pagalbos. Vaikai yra paskatinami atlikti socialiai priimtinius vaidmenis ir baudžiami už netinkamą elgesį. Nors šios teorijos pritaikomumas yra platesnis, tačiau kritikai teigia, kad trūksta pilno paaiškinimo kaip išmokstama vienai ar kitai lyčiai būdingų vaidmenų, ypač tada, kai vaikai nebando pamėgdžioti tos pačios lyties tėvų, be to tyrimų rezultatai rodo, kad nebūtinai tokiu būdu išmokstamas elgesys.
- 4) Savisocializacijos teorija – vaikai patys siekia suvokti lytinį tapatumą. Pasak Bem, vaikai save identifikuoja su tam tikra lytimi vystydami tam tikras pažinimo struktūras, schemas apie tai, ką konkrečioje kultūroje reiškia būti vyru ar moterimi. Vaikai pradeda suvokti save kaip mergaites ir berniukus nuo pusantrų iki trejų metų amžiaus. Lytiškai save identifikuoję, jie stengiasi ir atitinkamai elgtis. Tikima, kad vaikas tas pažinimo schemas vysto stebėdamas vyrų ir moterų

elgesį, apibrėžtą tam tikros kultūros, ir bendraudamas su žmonėmis. Taip vaikas formuoja savąją stereotipinę moteriškumo ir vyriškumo sampratą, pagal kurią ir elgiasi. Teorijos šalininkai akcentuoja ir tai, kad šios schemas, pažinimo struktūros nėra pastovios ir gali būti vaiko keičiamos kiekvieną kartą jam gavus papildomos kultūrinės informacijos (Dumbliauskas, 1999).

Skirtingos sociologų interpretacijos bei pagrindinės teorijos, nagrinėjančios atskirų veiksmų įtaką bei svarbą lyties tapatumo formavimosi procese, dar kartą įrodo, kad šį gyvenimo aspektą gaubia ne vienas aktualus klausimas. Dėl kokių priežasčių tam tikri vaidmenys laikomi prigimtiniais arba kultūriškai priimtinais tam tikrai lyčiai?

2.4 Socializacija lyties klausimais istoriniame kontekste

Skirtingose kultūrose, skirtingais laikmečiais socializacijos procese iškyla vis naujų aspektų, tačiau socializacijos sąvoka pirmiausia siejama su šeimos institutu bei jo reikšme individui. Ne išimtis ir socializacija lyties vaidmenų klausimais.

Žvelgiant istoriniu aspektu, kinta tiek šeimos sąvokos apibrėžimas bei jos reikšmės individo gyvenime suvokimas, tiek vaikų auklėjimo principai, metodai. Tirdama mergaičių ir berniukų auklėjimo skirtumus lietuvių valstiečių šeimoje XX a. I-oje pusėje I. Stonkuvienė pastebėjo, kad abiejų lyčių savarankiškumas buvo toleruojamas tik tiek, kiek tai nesikirto su tradicijų reglamentuojančiomis, visuotinai priimtinais normomis. „Kasdienį elgesį šeimoje ir bendruomenėje reguliavo ne tik Dekalogu pagrįstos normos, bet ir tradicinis liaudies etiketas. Kategorijomis „gražu“ – „negražu“ buvo apibrėžiamos toleruotino vaikų elgesio normos“ (Stonkuvienė, 2000, p. 51). Tačiau tyrime dalyvavę respondentai akcentavo laisvesnį, daugeliu atveju tolerantiškesnį netinkamo elgesio vertinimą berniukų atžvilgiu. Aktyvios mergaitės atlaidaus tėvų, aplinkinių vertinimo susilaukdavo itin retais atvejais. Požiūris į skirtingų lyčių auklėjimą įtakojo auklėjimo metodų, priemonių pasirinkimą, kur svarbiausiu ugdymo metodu buvo laikomas berniukams tėvo ir mergaitėms - motinos pavyzdys. „Sekdami tėvų pavyzdžiu vaikai ne tik identifikuodavosi su savo lytimi, išmokdavo savo lyčiai būdingų vaidmenų, bet ir perimdavo tam tikrus elgesio stereotipus“ (Stonkuvienė, 2000, p. 55). Tyrimas atskleidė, kad socializacijos procese perduodami lyčių vaidmenys buvo gana aiškiai apibrėžti, mergaičių ir berniukų darbai skyrėsi, tačiau auklėjimui buvo daug svarbesnis valdžios pasidalijimas, darbų visuomeninis pripažinimas, prestižo klausimas. Tad mergaičių ir berniukų auklėjimo principai, metodai buvo panašūs, tačiau skyrėsi jų panaudojimo laipsnis lyties vertinimas.

Socializacija pagal lytį yra paremta tam tikrų darbų pasiskirstymu, kuriam įtakos turi moterų ir vyrų skirtingos fizinės ir psichinės savybės. „Tikima, kad mergaitės yra jausmingesnės už berniukus, todėl joms dažniausiai priskiriami darbai, susiję su pagalba kitiems žmonėms, globa, rūpyba, priežiūra. Iš

berniukų, atvirkščiai, tikimasi, kad jie nebijos rizikos ir bus fiziškai ištvermingesni nei mergaitės, todėl jiems tinkamiausia ši veikla: statyba, vairavimas, apsauga nuo smurto ir kt.“ (Juodaitytė, 2002, p. 58-59). Mergaitės (būsimos moterys) dažniausiai suvokiamos kaip silpnos, gležnos, paklusnios, pasyvios, kurioms reikia paramos, o berniukai (būsimieji vyrai) – kaip stiprūs, galintys globoti, aktyvūs ir linę vadovauti.

Remiantis biologiniais skirtumais, vyriškos lyties kūdikiai yra laikomi potencialiais tėvais, todėl į juos nuo pat gimimo žiūrima kaip į vyrus, tėvus, moteriškos lyties kūdikiai laikomi potencialiomis būsimumis motinomis ir jų socializacija yra grindžiama kitokiomis pažiūromis nei berniukų.

„Paprastai su lytimi siejamos savybės vertinamos kaip prigimtinės: manoma, kad berniukai gimsta potencialiai jau turėdami vyriškumo, o mergaitės – moteriškumo savybes. Įvairiose kultūrose skirtingais istoriniais laikotarpiais arba tuo pačiu laikotarpiu, bet skirtingų socialinių sluoksnių žmonės „moteriškumo“ arba „vyriškumo“ savybes gerokai skiria ir nuolat keičia priklausomai nuo ekonominių, politinių, kultūrinių aplinkybių.“ (Jankauskaitė, 2004, p. 20). Įtakojant įvairiems išoriniams faktoriams, atsiranda skirtingas tų pačių situacijų, kas leistina vienos ar kitos lyties atstovams, suvokimas, kyla natūralūs „kartų konfliktai“. Abiejų lyčių žmonėms keliami skirtingi reikalavimai formuoja supratimą apie lyčių vaidmenis. Tam tikrus lyčių skirtumus pabrėžiančių normų diegimas skatina formuoti skirtingus psichologinius vyro ir moters bruožus. Taip mergaitiškai žaislai moko rūpintis aplinkiniais, berniukiškai – atkaklumo, konkuravimo. Mokslininkų teigimu, realiame gyvenime lengviau prisitaikyti tiems asmenims, kurie turi ir „vyriškų“ ir „moteriškų“ savybių. „Jie pasižymi didesniu lankstumu sprendžiant iškylančius klausimus (jei reikia, atkaklumu arba, priešingai, geba atsižvelgti į kito asmens interesus priklausomai nuo aplinkybių), turi aukštą savigarbą, stiprią motyvaciją siekti tikslo, gerai atlieka tėvų vaidmenis, jaučiasi laimingesni. Įvairiapusiškesnę, geriau adaptuotą asmenybę padėtų formuoti lyties požiūriu mažiau diferencijuota žaidybinė veikla mišriose grupėse, kur daugiau dėmesio kreipiama į vaiką kaip savitą asmenybę, o ne kaip konkrečios lyties asmenį.“ (Jankauskaitė, 2004, p. 21). Tačiau akivaizdu, kad kultūroje susiformavusios normos, nuostatos yra labai gajos ir visuomenė nesąmoningai jas dar labiau stiprina.

Iš kitos pusės, vaiko socializacijos procese labai svarbu, kokius lyčių vaidmenis vaikas gali matyti jį supančioje kasdieninėje aplinkoje. Natūralu, kad besikeičiantys vaidmenys šeimoje veikia vaiko socializacijos procesą. Vaiko teisės ir gerovė geriausiai atskleidžiami tada, kai namų ruošos darbų pasidalinimas yra paremtas vidine pagarba, lygiomis teisėmis ir pasidalinamomis atsakomybėmis.

Socializacija vyksta tiek stichiškai bandant pamėgdžioti aplinkinių žmonių elgesį bei suvokiant jų pritarimą ar nepritarimą, o taip pat kryptingai įjungiant tam tikras auklėjimo, mokymo, reklamos veiksmus. Koku keliu vaikas gauna informaciją apie lyčių skirtumus ir kaip vieni ar kiti skirtumai tampa išskirtinai vienos lyties atstovų skiriamasis ženklas, atskleidžia stereotipo sąvoka ir prigimtis.

III. SOCIALIZACIJOS INSTITUTAI

Apibūdinus pirminės socializacijos reikšmę ikimokyklinio amžiaus vaiko lytinio tapatumo perėmimo procese bei kaip šis procesas vyksta būtina išskirti svarbiausių socializacijos institutus, be kurių šis procesas paprasčiausiai neegzistotų arba būtų visiškai chaotiškas. Tad šiame skyriuje atskleidžiama šeimos, ikimokyklinės įstaigos bei žiniasklaidos įtaka formuojantis vaiko supratimui, kokie vaidmenys būdingi vienai ar kitai lyčiai. Taip pat nepamirštama skirti dėmesio žaidimo, kaip vaiko saviraiškos formos, svarbai.

3.1 Šeima – svarbiausias socializacijos institutas

Kad ir kokiomis socializacijos teorijomis besiremtume, visose jų šeima yra svarbiausia erdvė konstruoti vaiko bei suaugusio ryšiams. Šeima yra pirmasis ir pagrindinis socializacijos institutas, kuris padeda asmenybės raidos pagrindus ir yra asmens bei visuomenės tarpininkas. Tačiau akivaizdu, kad šeimos sąvoka turi skirtingų požiūrio taškų.

Apie šeimą, kaip pirmąjį ir svarbiausią ankstyvojo amžiaus vaiko socializacijos instituciją daug rašė tiek Lietuvos švietėjai, pedagogai, filosofai. Sociologo R. Grigo nuomone, „šeima efektyviau, raiškiau, negu bet kuri kita visuomenės institucija gali pateikti ir, svarbiausia, individualizuoti reikšmingiausias žmogaus bendravimo kultūrinio, dvasinio palikimo vertybes ir normas“ (Grigas, 1988, p. 42). Taigi pasak sociologo, vaikystės metais šeima visiškai kontroliuoja vaiko elgesį, suteikdama ir būtiną normatyvinį pobūdį.

Šeimos, konkrečiau tėvų, vaidmuo bendraujant su vaiku, auklėjant jį, perduodant šeimoje, visuomenėje vyraujančias vertybes formuoja vaiko supratimą, ko jis galėtų turėti siekti užaugęs, kas priklauso vienai ar kitai lyčiai. Daugelio ankstyvosios socializacijos tyrimų išvalgos yra siejamos su įvairiomis raidos teorijomis, patvirtinančiomis, kad vaikystės patirtis lemia tolesnes individo trajektorijas daugelyje gyvenimo sričių.

Aiškindamas pasiekimų motyvacijos lyčių skirtumų kilmę, Hoffman išskiria tris įtakojančius veiksnius, susijusius su ankstyvąja tėvų ir vaiko sąveika:

- mergaitės šeimoje yra mažiau padrašinamos ankstyviems nepriklausomybės siekiams nei berniukai;
- mergaitės sulaukia didesnės tėvų apsaugos;
- socialinis ir kognityvinis spaudimas mergaitės tapatybės atsiskyrimui nuo motinos yra mažesnis nei berniuko.

Sociologas Hoffman teigia, kad mergaitės dažniau gauna neadekvatų tėvų padaršinimą siekti nepriklausomybės nei berniukai. Kai vaikai tampa labiau nepriklausomi, tėvai dažniau linkę paskatinti berniukų laimėjimus, o mergaičių atžvilgiu išreikšti didesnę rūpestį jų ateitimi ir laimėjimais, taip sustiprindami mergaičių priklausomybę. Tai gali turėti įtakos mergaičių savarankiškumui, pasitikėjimui savimi ir karjeros orientacijai (Reingardienė, 2003).

Tam tikri socializacijos skirtumai skirtingų lyčių atstovams nėra atsieti nuo istorinio, kultūrinio konteksto, tad reikalinga atkreipti dėmesį į šeimos instituciją ir pokyčių reikšmę.

Šeimos modelio kitimas, visuomenės požiūris į šeimos instituciją, tėvų požiūrį į vaiko auklėjimo atsakomybės ribas atskleidžia istorinį, kultūrinį socializacijos kontekstą. Naujos šeimos formos kuo toliau, tuo labiau tampa neatsiejama Vakarų, o pastaruoju metu ir Lietuvos visuomenės dalimi. Tad vaikystės ir šeimos, kaip institucijos, santykis natūraliai kinta įgaudamas naujas formas. Vienių motinų, šeimų, gyvenančių ne santuokoje arba antroje santuokoje skaičiaus didėjimas kelia pačios vaikystės suvokimo klausimus bei tam tikrą dilemą, kaip tradicinį vaikystės supratimą būtų galima įkomponuoti į skirtingas šeimos aplinkas. Taigi tradicinio šeimos modelio vertybės sparčiai transformuojasi su besikeičiančiu moters ir vyro vaidmeniu darbinėje sferoje, lyčių lygybės, individualizmo, kosmopolitiškumo reiškiniais ir lyčių vaidmenų, atsakomybės pasiskirstymas tiek šeimos viduje, tiek valstybės lygiu keičiasi nuolat. Turint omenyje motinos vaidmens svarbą ankstyvojoje vaikystėje, iškyla natūralus susidūrimas tarp tradicinio šeimos modelio, apibrėžiančio moters funkcijas tik šeimoje ir modernaus modelio, kuriame moteris suprantama kaip galinti save realizuoti darbinėje sferoje, supratimo (Stankūnienė ir kt., 2003).

„„Karjeros moterų“ tyrimai rodo, kad artimas ryšys su tėvu, jo padaršinimas ir motyvacija gali būti reikšminga moters pasiekimų orientacijos prielaida“ (Reingardienė, 2004, p. 63).

Šeimos transformacijos pasakoje šeima didžiąją dalį savo funkcijų atidavė į specialistų rankas - ikimokyklinio ugdymo institucijoms, mokykloms, popamokinei veiklai. „Vaikai buvo nukreipti į individualizacijos ir institucionalizacijos procesą“ (Kabačinskaitė, 2002, p. 46). Taigi vaikas suprantamas kaip individas, tad ir institucionalizuotas socializacijos procesas pirmiausia remiasi vaiko kaip individo ugdymo svarba.

Šeima nebegali būti vertinama atskirtai nuo valstybės, socialinės politikos principų šeimos atžvilgiu, nuo to, kaip pati visuomenė vertina šeimos vaidmenį vaiko ugdymo procese. Tad būtų galima sakyti, kad šeima modernios visuomenės pokyčių fone iš vienos pusės, turi daugiau galimybių pati nuspręsti, kaip bus auklėjamas jų vaikas, iš kitos pusės, institucionalizacijos procesas tas laisves apriboja, o specialistų nuomonė, vaikų teises ginantys dokumentai dar ir įpareigoja šeimą laikytis numatytų taisyklių. Priklausomai nuo šeimos finansinės padėties, abiejų tėvų užimtumo ir kitų veiksnių, šeima turi galimybę rinktis, ar savo ikimokyklinio amžiaus vaiką ugdys namuose ar šią funkciją tam tikra prasme perduos atitinkamoms institucijoms. Tik pirmuoju atveju šeima lieka

atsakinga už ikimokyklinio amžiaus vaiko ugdymo procesą, supažindinimą su socialinės sąveikos ypatumais, bendravimo įgūdžių lavinimą, antruoju atveju – perduodama didžiąją dalį atsakomybės specialistams šeima įsipareigoja bendradarbiauti su ikimokykline įstaiga, kad vaikas gautų kuo kokybiškesnę socializacijos metu pateikiamą lyčių vaidmenų vaizdą.

3.2 Ikimokyklinio ugdymo įstaigų vaidmuo socializacijos procese

Lietuvoje nuolat vykstantys kultūriniai, politiniai, socialiniai, ekonominiai pokyčiai turi įtakos socializacijos, ugdymo proceso kaitai. Tradicinės šeimos vaidmenį pakeitęs modernios šeimos modelis, moterų emancipacija, gyvenimo tempas ir daugelis kitų veiksnių sukūrė ikimokyklinių ugdymo įstaigų poreikį. „Vienas iš svarbiausių moterų visaverčio dalyvavimo darbo rinkoje komponentų – visiškas aprūpinimas visuomeninėmis vaiko priežiūros institucijomis“ (Purvanekienė, 2006, p. 24). Tačiau lyginant kelių dešimtmečių situaciją Lietuvoje pastebima, kad didžiausias ikimokyklinio ugdymo įstaigų skaičius buvo prieš pat nepriklausomybės atkūrimą. 1989/1990 m. Lietuvoje buvo 1808 ikimokyklinio ugdymo įstaigos, kai tuo tarpu 2003 m. šių įstaigų beliko 672. Nors šeima tebevaidina pagrindinį vaidmenį socializacijos procese, tačiau ugdymo įstaigos taip pat įneša svarų indėlį į mažosios asmenybės formavimosi procesą. Būtent ikimokyklinio ugdymo įstaiga apjungia du iš penkių pagrindinių socializacijos institutų:

1. *Bendraamžių grupės;*
2. *Mokykla (plačiaja prasme).*

Taigi būvimas darželyje tarp bendraamžių vaikui suteikia erdvę, kurioje jis gali būti sąlyginai nepriklausomas nuo suaugusių, galimybę bendrauti su kitais sau lygiais vaikais, gauti neformalią informaciją daugeliu klausimų. Interakcija yra svarbi socializacijos sudedamoji dalis. Iš kitos pusės, ikimokyklinio ugdymo įstaigos turi formalaus, sisteminamo lavinimo funkciją ir tuo pat metu supažindina su neformaliomis, nerašytomis taisyklėmis (Pruskus, 2004, p. 65). Taip sustiprinama ugdymo įstaigos svarba, o vaikas gauna informaciją iš kelių jam ypatingai svarbių šaltinių.

Ikimokyklinio ugdymo įstaiga socializacijos procese vaidina svarbų vaidmenį ne tik dėl minėtos bendraamžių grupės įtakos, bet ir dėl laiko trukmės - bendraudami, žaisdami jie praleidžia didžiąją dalį dienos. Ryškiais besiformuojančius lyčių vaidmenų stereotipų tendencijas pirmiausia galima pastebėti ikimokyklinio ugdymo įstaigose. Vaikų darželio lankymas trejų – šešerių metų vaikui reiškia savarankišką gyvenimo etapą. „Vaikų darželis – ideali vieta, kur vaikai išmoksta bendrauti žaisdami, kol juose dar neišsivystę visuomenės išankstinės nuomonės suformuoti barjerai“ (Mielke, 1997, p. 34).

Reikėtų pastebėti, kad vaikų gabumai ir pasiekimai gali būti greičiau atskleisti vaikų darželyje, kur dirba *profesionalūs pedagogai*. Atliktų tyrimų duomenys rodo, kad besirinkdami ikimokyklinio ugdymo įstaigas ypatingą dėmesį tėvai skiria jų vaikus ugdysiančių pedagogų kompetencijai. Taigi

šiose ugdymo įstaigose socializacijos procesas lyties klausimais priklauso ir nuo paties pedagogo kompetencijos, vertybių sistemos, priimtinių normų. Auklėtojai gali greičiau pastebėti vaiko gebėjimus ir juos atskleisti per žaidimus, piešimą ar kokią kitą kūrybinę veiklą, t.y. tapti vaiko socialinio gyvenimo architektais. „Bendraudamas su pedagogu, draugais vaikas mato, kaip plečiasi ir auga jo socialinis patyrimas. Kai žinių šaltinis būna ne tik knyga, bet ir socialinė aplinka, kurioje vaikas ugdomas ir ugdomasi, toji aplinka jam tampa reikšminga. Atsiranda tikimybė, kad, įgijęs mokymo(si) iš žmonių patirties, vaikas sieks socialinės kompetencijos tobulindamas tarpusavio santykius su kitais žmonėmis – tėvais, pedagogais, vaikais. Tai yra vienas iš svarbiausių ugdymo tikslų vaikų darželiuose“ (Juodkaitė, 2002, p. 224).

Be pedagogo, kaip specialisto, savo vertybinę sistemą turinčios asmenybės įtakos, socializacijos procesą vaikų darželiuose apibrėžia *ikimokyklinio ugdymo programos*, t.y. teoriniai principai ir nuostatos, kuriomis turi remtis čia dirbantys pedagogai, bandydami suformuoti „tinkamą“ lyties vaizdą savo auklėtiniams.

Teorinių principų peržiūrėjimo poreikį įrodo Lietuvoje daugiau nei prieš metus atnaujinta ikimokyklinio ugdymo programa. Peržvelgus 1993 m. išleistą ir iki 2007 m. (t.y. keturiolika metų) galiojusią visiems darželiams bendrą programą (Vaikų darželių programa. Vėrinėlis, 1993), kuri rėmėsi ankstesne Lietuvos pedagogine patirtimi, universaliomis programomis, Belgijos, Norvegijos, Prancūzijos, Šveicarijos, Švedijos, Lenkijos, Australijos, JAV programų kai kuriomis idėjomis, lyties vaidmenų socializacijai nėra skiriamas ypatingas vaidmuo. Svarbiausias vaikų ugdymo darželyje tikslas – bendradarbiaujant su šeima puoselėti visas vaiko galias, lemiančias vaiko asmenybės vystymosi ir jo integracijos į visuomenę (socializacijos) sėkmę. Taigi minėtos pedagogų ugdymo kryptys ir nuostatos skatina atsižvelgti ne tik į tam tikro amžiaus tarpsnio bendras vaikų galimybes, bet ir į kiekvieno ugdytinio individualumą, skiriant berniukų ir mergaičių fizinius ypatumus, jų poreikius, bendravimo ir žaidimų skirtumus bei gyvenant šeimoje ar bendraamžių grupėje skatinti natūralų domėjimąsi savimi ir kitais žmonėmis: jų panašumais ir skirtumais, išvaizda, jausmais, mintimis. Senojoje programoje pateikiami tik bendri lyčių skirtumai: skiriasi drabužiai, išvaizda, darbai ir kt. Atsižvelgiant į amžiaus grupes (3 - 4, 4 - 5, 5 - 6 metų), su darželinukais dirbantys pedagogai turi remtis tam tikromis nuostatomis gilinant supratimą apie šeimą ir jos svarbą žmogui, suvokimą apie bendruomenę ir žmogaus ryšius su jais ir pan.

Analizuojant ikimokyklinio ugdymo programos principus, svarbu paminėti ryškius pastarųjų metų pokyčius. Keturiolika metų galiojusi ugdymo programa paliko daug vietos pačių auklėtojų interpretacijai, tėvų auklėjimo strategijai bei pačio vaiko asmenybei ir charakteriui, naująja programa siekiama ikimokyklinio ugdymo įstaigą išmokyti kurti bendrus principus lokaliai, savaip įvertinti esamą situaciją. Nuo 2007 m. Švietimo ministerija patvirtino naują programą, kurioje kiekviena ikimokyklinio ugdymo įstaiga sukūrė savo įstaigos ugdymo programą. Nuo šiol kiekvienas vaikų

darželis savo miesto Švietimo ministerijos skyriams pateikė įstaigos darbuotojų pasiūlymus, apibendrinusios darželio vertinimo komisijos patvirtintą programą. Ši programa galios tris metus, paliekant galimybę įnešti vienokių ar kitokių pakeitimų.

Ryškiomis pokyčiais švietimo sistemoje siekiama neatsilikti nuo besikeičiančio gyvenimo, programų patobulinimo ir tikslesnio jų pritaikomumo kasdieninėje veikloje. Atsiranda glaudesnis santykis tarp švietimo sistemos ir joje dirbančių specialistų, tuo pat metu vaikui suteikiamas daugiau į individualius interesus ir konkrečios situacijos kokybišku vertinimu grindžiamas auklėjimas.

3.3 Žaidimas – lyčių vaidmenų stereotipų veidrodis

Ypatingai svarbią vietą ikimokyklinio amžiaus vaiko gyvenime užima bendravimas, bandymas užmegzti draugiškus ryšius. Būtent žaidimas turi neįkainojamą reikšmę socializacijos procese. Žaisdami vaikai mėgdžioja įvairius socialinius vaidmenis ir tokiu būdu supranta jiems skirtų vaidmenų reikšmę. Pasak G. H. Mead, žaidimas apjungia dvi asmenybės raidos stadijas, tik vienoje žaidimas tarnauja kaip individualių vaidmenų supratimo ir atlikimo priemonė, kitoje – perimami kolektyviniai lūkesčiai, kai vaikai žaisdami mokosi suvokti, ko iš jo tikisi visa grupė. „...apie pusę priešmokyklinio amžiaus vaikų paprastai turi po vieną ar kelis žaidimo draugus. Maždaug 65 proc. draugaujančių porų yra tos pačios lyties. Draugystė gana pastovi, vidutiniškai trunka apie pusę metų, kupina nesutarimų, aiškinimosi ir susitaikymų.“ (Monkevičienė, 2004, p. 11).

Žaidimas – vaiko gyvenimo ir ugdymo būdas. Suaugusiųjų pamokomas vaikas su malonumu žaidžia tradicinius žaidimus, perimdamas iš kartos į kartą perduodamus įvairius elgesio modelius. Žaisdamas vaikas veiksmais, laikysena, gestais, kalba atskleidžia tai, kaip jis suvokia suaugusių veiklą, elgseną. Žaisdami keliese vaikai mokosi „skaityti socialinius ženklus“, juos suprasti, atspėti ketinimus ir atitinkamai elgtis.

Žaidimo svarbą akcentuoja tiek psichologai, tiek pedagogai, nes būtent žaidimas turi ypatingą reikšmę vaiko gyvenime, visame socializacijos procese, labai panašią, kokią suaugusiam žmogui turi jo veikla, profesija. Žaidimo dėka kaupiamas patyrimas, veiklos įgūdžiai, susipažįstama su suaugusių žmonių santykiais, vaizduote ir mąstymu pagilinamas jutiminis tikrovės suvokimas. „Kūrybiniai žaidimai yra pagrindinis ikimokyklinio amžiaus vaikų užsiėmimas. Vaikai pakankamai dideli, kad galėtų vaizduoti ir vaidinti, bet dar nelabai sugeba atskirti realybę nuo fantazijos. Simbolinio mąstymo dėka „...žaidime vaikui viskas gali tapti viskuo.“ (Žukauskienė, 2002, p. 163). Tad gaudamas informaciją iš savo aplinkos vaikas nebijo išbandyti įvairiuose vaidmenyse, tačiau dažnai susiduria su prieštaraujančiu vertinimu.

Vaikų vaidmeninius žaidimus aiškina trys psychosocialinės raidos teorijos:

- Psichosocialinės krypties mokslininkai teigia, kad standartinių žaidimų paskirtis yra padėti vaikui išspręsti tėvų ir vaikų, vyro ir moters, Id ir Superego konfliktus.
- Biheviuistų nuomone, vaidmeninis žaidimas yra socialinio mokymosi forma, kad net įsivaizduojami žaidimai yra susiję su tuo, ką vaikas yra patyręs.
- Kognityvinės krypties atstovai mano, kad tik sugebėdami mąstyti simboliais vaikai gali žaisti vaidmeninius žaidimus o šių žaidimų sudėtingumas priklauso nuo vaikų amžiaus. (Žukauskienė, 2002).

Būtent žaidimuose atsiskleidžia ir atskirai lyčiai priimtini vaidmenys, išryškėja besiformuojantys stereotipai. Nors ugdymo programos neskatina darželio auklėtojų akcentuoti, kokie vaidmenys tinka vienai ar kitai lyčiai, tačiau tai vyksta natūraliai vaikams stebint juos supančią aplinką. Vaikas, žaisdamas atitinkamo pobūdžio žaidimą, įsisavina realybę.

Lyčių vaidmenų stereotipų įtaką žaidimo procese parodo valingas ar nevalingas žaidimų skirstymas į „mergaitiškus“ ir „berniukiškus“. „Žaidimai, kuriuose reikia vadovauti, pvz., karas ir kt., yra priskiriami berniukams, o mergaitėms dažnai paliekami žaidimai, kuriuose reikia vykdyti kitų valią ir paklusti (pvz., „nueik ten“, „atnešk tą“)...<Mergaitė dažniau yra tėvų globojama arba jai yra pavedama globoti kitus, todėl kitų globos funkcija iš anksto fiksuojama kaip jos būsimos veiklos sritis. Jai dažnai diegiami perdėto kuklumo arba perdėto puošnumo pavyzdžiai, ir tai tiesiogiai siejama su jos, kaip moters, ateitimi ar šeimos laime.“ (Juodaitytė, 2002, p. 74-75).

Daug ką parodo žaidimų „instrumentai“ - tiek pačių vaikų pasirenkami, tiek jiems artimųjų, draugų dovanojami *žaislai*. Mergaitėms siūlomi žaislai, skatinantys aktyvumą, nukreiptą į šeimos gyvenimą, namų sferą. Tuo tarpu berniukai turi tokių žaislų, kurie asocijuojasi ir skatina aktyvumą, susijusį su sportu, mašinomis, karyba. Galima teigti, kad jie įpareigoja užimti tam tikrą vaidmenį, tad jei berniukas gaus tik, tarkim, žaislinius šautuvėlius, kardus, jis ir elgsis atitinkamai susitapatindamas su drąsiu, stipriu veikėju, kovinių filmukų herojumi. Darant panašias prielaidas dar kartą patvirtinamas ikimokyklinės ugdymo įstaigos reikšmingas vaidmuo. Žaislų gausa suteikia vaikui galimybę pačiam pasirinkti pagal tai, kas jam tuo metu aktualu, įdomu.

Tiek žaislai, tiek žaidimų turinys, siužetai glaudžiai siejasi su dvejomis stereotipais apipintomis kryptimis – *šeimos gyvenimas* ir *darbas, svajonių profesijos*.

“Mergaitės, žaisdamos lėlių kampelyje, susipažįsta su patalyne, išmoksta pakloti lovą, sutvarkyti ją, mokosi lėlę nurengti ir aprenkti, ir čia viskas vyksta labai natūraliai. Jos įpranta sutvarkyti kambario baldus taip, kaip tai reikalinga visai lėlių šeimai gyventi, susipažįsta su virtuvės įrengimu, indais, jų paskirtimi ir t.t.” (Gučas, 1990, p. 146–147). Taigi, lėlių kampelyje galime pamatyti gyvenimą, kuriame triūsia susirūpinusi būsima mama.

Žaidimas kaip veidrodis parodo vaiko šeimos gyvenimą, paskutines aktualijas. Jau 3-5 metų vaikai pradeda įsisąmoninti lytinius skirtumus, todėl žaidimuose vaizduoja atitinkamos lyties tėvų veiklą. Sutapatinant save su asmeniu, kurio elgesiu sekama, perimama drauge ir jo posakiai, nuomonės, sprendimai ir t.t. Taigi žaidimo siužetas, poelgiais išreiškiamos dorovinės vertybės, veikėjų santykiai ir bendravimo pobūdis, veiksmų, kalbos, intonacijų ypatybės – suvokiama ne vien protu, bet ir emociškai išgyvenama ir ilgai įsitvirtina vaiko sąmonėje. Žaidime vaidindami mamą, tėvelį, gydytoją, paštininką, vaikai imituoja profesiją, pareigų tipiškumą, taip pat labiau pažįsta šeimos bei visuomenės gyvenimą ir jam rengiasi.

Žinoma, kad “žaidimų turinyje atsispindi šeimos santykiai ir kultūra. Žaisdamas tėvą, vaikas elgiasi su kitais taip, kaip jo tėvas šeimoje. Jei šeimoje motina nustumta į šalį, tėvas jos negerbia, tai vaiko žaidimuose motinai vietos nėra” (Gučas, 1990, p. 100).

Moksliniai tyrimai su ikimokyklinio amžiaus vaikais gali parodyti ne tik esamą situaciją, bet ir įdomias kultūrinio gyvenimo tendencijas. „Apie moters, kaip vartojimo objekto, tendencijas mažų mergaičių ugdyme šiuolaikinės Lietuvos sąlygomis liudija tyrimo 1998 m. duomenys. Buvo apklausta 121 (5 - 6m.) mergaitė, lankanti Klaipėdos m. vaikų darželius. Pasiteirauta, kuo jos norėtų būti užaugusios? Išgirdome, kad norėtų būti gražios, patikti vyrams (25 proc.), demonstruoti madas (30 proc.), būti verslininkų žmonomis (15 proc.) ir kt.

Perdėm ryški orientacija į mergaitės lytį vaikystėje nuskurdina jos ugdymą ne tik šeimoje, bet ir mokyklinėse įstaigose, nes mažiau kreipiama dėmesio į universaliąsias, bendražmogiškąsias vertybes. Tokio auklėjimo rezultatas būna mergaičių nemokėjimas bendrauti su berniukais arba jų bendrijos ignoravimas, o kartais iškreiptomis formomis gynimas jau vaikystėje savo teisių“ (Juodaitytė, 2002, p. 74-75).

„Su pavojumi, nelaipe susijusiuose žaidimuose pastebimi įdomūs su vaiko lytimi ir amžiumi susiję dėsniniai. Pavyzdžiui, jei kartu žaidžia skirtingo amžiaus vaikai, tai 2 ir 3 metų vaikai tampa „aukos“, o 4-5 metų – paprastai būna „gynėjai“, „išvaduotojai“. Kai vyresnių vaikų pora yra skirtingos lyties, berniukai būna „gynėjai“, „riteriai“, o mergaitės „stebėtojos“ arba „aukos“.“ (Žukauskienė, 2002, p. 195).

Labai svarbu, kokį požiūrį į vaiko lytį rodo aplinkiniai. „Suaugusieji klausia mažų berniukų, kuo jie norėtų būti užaugę, teiraujasi mažų mergaičių, iš kur jos gavo tokias gražias sukneles. Neatsitiktinai jau vaikystėje didžioji socializacijos procesų dalis susijusi su vyro ir moters socialinių veiksmų mokymusi. Dažniausiai suaugusiųjų pagyrimo sulaukia tos mergaitės, kurios žaidžia su lėlėmis, padeda mamai šeiminkauti. Mergaitės kaip išdykėlės ir nepatikimos šeiminkės vaidmuo namuose yra sunkiai pakenčiamas. Berniukai galvoja, kad lėlės skirtos tik mergaitėms ir labai mažiems vaikams, todėl blogiausia jiems yra būti „mamos sūneliu“ arba „mergaite““ (Juodaitytė, 2002, p. 94). Minėti

elgsenos su skirtingos lyties vaikais skirtumai tampa tam tikrų stereotipų prielaidomis, formuoja tam tikrą pačio vaiko supratimą, ko iš jo tikisi aplinkiniai.

Žaidimas – vaiko gyvenimas, mokymasis būti žmogumi. Žaidimas – ypatinga vidinė vaiko būseną. Būtent dėl to jis visada natūralus, laisvas, savaime teikia jam malonumą. Tai tarsi vaiko saviuoklos, lavinimosi bei savo ryšių su aplinka organizavimo ir formavimo mechanizmas, būdas, veikla, vedanti vaiką į naujus atradimus, judėjimą pirmyn. Taip ikimokyklinukas realizuoja visus svarbiausius savo poreikius – pažintinius, praktinio veikimo, bendravimo, judėjimo – atskleidžia visus savo sugebėjimus, galimybes, įgyja aiškesnį supratimą apie įvairius žmonių socialinius, skirtingus lyties atžvilgiu vaidmenis, jų pareigas ir teises, privalomas elgesio normas ir taisykles.

3.4 Žiniasklaidos vaidmuo lyties socializacijos procese

Šalia pagrindinių aukščiau paminėtų socializacijos institutų negalime pamiršti ir visuomenės informavimo priemonių, kitaip tariant, žiniasklaidos įtakos vaiko socializacijai lyčių vaidmenų klausimais.

Siekiant suprasti, kokius lyčių vaidmenų modelius socializacijos procese pateikia žiniasklaidos, masinės kultūros vaizdiniuose, reklamose, net mokymosi priemonėse labai svarbu atsižvelgti, kokios moteriškumo ir vyriškumo normos yra formuojamos. Net ir tuomet, kai pateikiama informacija nėra susijusi su lyčių vaidmenų aspektais, ji gali turėti prasmę, kurios įtvirtina stereotipus arba juos keičia. „2006 metais Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba atkreipė dėmesį į tai, jog septintos klasės lietuvių kalbos vadovėlyje, aiškinant skaitvardžius, buvo pateiktas pavyzdys, kuriame netekėjusios moterys lyginamos nuliui (kaip nieko nereiškiančios), o ištekėjusios – su dešimčia.“ (Jankauskaitė, 2007, p. 18).

XX amžiuje pastebėta tendencija, jog žiniasklaida, jos propaguojamos vertybės ypatingai paveikios vaikų ir jaunimo auditorijai, nes žiniasklaidos perduodamus pranešimus vaikų auditorija priima jų nekvestionuodama ir pagal juos formuoja suvokimo, elgsenos schemas. Vaikai ir jaunimas yra bene svarbiausia visuomenės dalis, į kurią orientuoti pranešimai turi padėti suformuoti socialiai priimtina šeimoms koncepciją, lyčių santykius, vaidmenis, nes vaikystėje suformuotus stereotipus labai sunku pakeisti, o jų pagrindu toliau formuojamos nuostatos, pažiūros. Pastaruoju metu augant žiniasklaidos instituto populiarumui, o tuo pat metu ir reikšmei socializacijos procese kyla diskusijų apie nevienareikšmišką jos vaidmenį. Iš vienos pusės, teigiamą žiniasklaidos vaidmenį sustiprina žinių, objektyvios informacijos perdavimas mažam žmogui priimtinesne forma, tačiau, iš kitos pusės, prievartos, negatyvių pavyzdžių vaizdavimas dažnai labiau įstringa atmintyje ir gali gerokai apsunkinti individo socializaciją konkrečioje visuomenėje.

Vaikai ir jaunimas yra paveikiausia visuomenės dalis, tad nuo to, kokia šeimos koncepcija, kokie lyčių vaidmenys ir santykiai bus vaizduojami žiniasklaidoje, priklausys kokių perimtų idealų, nuostatų pagrindu bus formuojamos tolimesnės pažiūros. Daugeliu atvejų žiniasklaida vaikams yra stiprus įrankis ankstesniuose skyriuose minėtų lyčių vaidmenų stereotipų formavimui ir dėl to, kad vaikų auditorija nekvestionuodama formuoja tam tikras šeimos, elgsenos schemas. Žiniasklaidos įtakos erdvė plečiasi nuolat. Pasaulio pažinimo intriga, itin imlus informacijai mažo žmogaus gyvenimo tarpsnis nevalingai skatina rinkti žinias iš įvairiausių šaltinių, jas kaupti ir įvertinti kaip tikrąją aplinkos pažinimo tiesą. Žiniasklaidos priemonės yra viena svarbiausių, efektyviausių pasaulio pažinimo priemonių, kurios būdamos populiariosios kultūros variklis šiuolaikinėje kultūroje kuria ir perduoda įvairius socialinius simbolius bei reikšmes, o jos vaizdingomis priemonėmis padeda žmogui suprasti savo paties patirtį ir netgi pateikia, atrodo, lengvai įgyvendinamus problemų sprendimo receptus.

„Analizuojant Lietuvoje ir užsienyje atliktus žiniasklaidos formuojamų šeimos vaidmenų stereotipų tyrimus, verta pažymėti, kad tyrėjai dažnai pasirenka analizei tokias žiniasklaidos priemones, kurios yra patogios skaityti ir nereikalauja papildomų įgūdžių, būtinų atliekant teorinę diskurso analizę“ (Matkevičienė, 2003). Tiesa, daugeliu peržvelgtų tyrimų tyrimo objektais pasirenkami paaugliai, kurie gaunamą informaciją gali perleisti per savo susidaryto vaizdo apie gyvenimą prizmę. Tačiau jei ikimokyklinio amžiaus vaikas gyvena šeimoje, kurioje yra paaugliai broliai ar seserys, tai labai tikėtina, kad daug informacijos bus perimta ir jaunesniųjų šeimos narių.

Užsienio žiniasklaidos bei lyčių ir komunikacijos tyrėjai yra nustatę, jog elektroninė žiniasklaida turi ypatingą svarbą formuojant paauglių pasaulėjautą ir yra atsakinga už lyčių atliekamų vaidmenų mokymą. Lietuvoje atliktų žiniasklaidos tyrimų rezultatai konstatuoja, kad televizijoje pateikiami vyraujantys socialiniai lyčių vaidmenys gali būti priskiriami tradicinei patriarchalinei visuomenei, o tai suponuoja ryškių stereotipinių lyčių vaidmenų egzistavimą.

Prisiminus ikimokyklinio amžiaus specifiškumą, vaiko imlumą naujovėms, nesugebėjimą atsirinkti teigiamų dalykų nuo neigiamų ir ypatingą populiariosios žiniasklaidos įtaką pirminės socializacijos procese, belieka dar kartą koncentruoti dėmesį į šeimos bei ikimokyklinio ugdymo įstaigų darbą tam, kad vaikas gautų tinkamą visuomenės struktūros lyčių atžvilgiu vaizdą, individualiais gebėjimais, o ne lyčių vaidmenų stereotipais paremtą savęs kaip berniuko ar mergaitės supratimą bei turėtų galimybę kurti nuo stereotipų išlaisvintą savo ateities gyvenimo viziją.

IV. IKIMOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ SOCIALIZACIJOS PROCESO IR RYŠKIAUSIŲ LYČIŲ VAIDMENŲ STEREOTIPŲ VERTINIMAS

4.1 Tyrimo metodologija

Šioje darbo dalyje aptariamas atliktas empirinis tyrimas ir pateikta gautų rezultatų analizė. Tyrimo metodologija grindžiama lyčių tapatumo raida, kurią atskleidžia socialinė išmokimo teorija. Ikimokyklinio amžiaus vaikai moteriškumo ir vyriškumo išmoksta stebėdami ar imituodami suaugusiųjų veiklos modelius socializacijos proceso metu.

Pagrindinis šio tyrimo *tikslas* – atskleisti ikimokyklinio amžiaus vaiko socializacijos ypatumus per lyčių vaidmenų stereotipų prizmę.

Tyrimo uždaviniai:

1. Lyginant lyties, amžiaus aspektais ištirti, kaip tyrime dalyvavę ikimokyklinio amžiaus vaikai ir jų tėvai suvokia lyčių vaidmenis šeimos bei darbinėje erdvėje.
2. Atskleisti, kaip lyties stereotipų formavimą įtakoja šeima.
3. Atskleisti, kokiais ikimokyklinio ugdymo įstaigų programoje apibrėžtais principais lyties vaidmenų klausimais remiasi ikimokyklinio ugdymo įstaigų pedagogai.
4. Išsiaiškinti, kokia žiniasklaidos įtaka ikimokyklinio amžiaus vaikui socializacijos lyties vaidmenų klausimais procese.

Darbo hipotezės:

1. Lyčių vaidmenų stereotipai daugiausiai siejami su vaidmenų pasiskirstymu šeimoje.
2. Šeima užima svarbiausią vietą formuojant ikimokyklinio amžiaus vaiko supratimą apie tinkamus lyčių vaidmenis.
3. Ikimokyklinio ugdymo įstaigos įtaka socializacijos procese nėra reikšminga.
4. Vyrai yra labiau linkę pritarti stereotipams, susijusiems su vyriškos lyties pranašumo vadovaujančiose pozicijose moters atžvilgiu.

Informacijos rinkimo metodai :

Tyrimui atlikti derinami kiekybiniai ir kokybiniai tyrimo metodai.

Tyrimė buvo remtasi šiais **kokybiniais tyrimo metodais**:

I. Struktūruotas kokybinis interviu su vaikais;

Struktūruoto interviu metu abiejų amžiaus grupių respondentams buvo užduodami tokie patys klausimai apie tai, kaip jie apibūdintų „tikrą vyrą“, „tikrą moterį“ namų, darbinėje erdvėje, kokius atstovus paminėtų iš televizijos bei kuo patys norėtų būti užaugę (*interviu nr. 1-40*) (*žr.7 priedą, p. 87-103*).

II. Nestrukūruotas stebėjimas pasirinktoje konkrečioje ikimokyklinio ugdymo įstaigoje.

Stebėjimo trukmė – dvi savaitės.

Stebėjimas vyko dviem etapais: pirmojo etapo metu (2008 m. kovo mėnesį) buvo atliktas penkių dienų trukmės pilotažinis tyrimas, susipažinimas, trumpi bendrų gairių interviu su tyrimė dalyvavusiais vaikais; antrasis etapas vyko 2008 m. rugsėjo mėn. Ir truko 8 dienas. Pirmą dieną tyrėjas dar kartą susipažino su dviejų ikimokyklinio amžiaus grupių vaikais, po kelių dienų buvimo kartu, tiriamieji nebekreipė išskirtinio dėmesio, tad daryta prielaida, kad tyrėjo įtaka sumažėjo. Gavus ikimokyklinės įstaigos ir tirtų vaikų leidimą buvo pradėtas stebėjimas.

Stebėjimo objektas – 5 ir 6 metų amžiaus vaikų žaidybinės grupės. *Atvira stebėjimo forma*. Tiriamieji žino, kad yra stebimi, jie jau buvo apsipratę su tyrėjo buvimu netoliese, tad nekreipė ypatingo dėmesio į tyrėją, jautėsi laisvai ir įprastai.

Stebėjimo metu tyrėjas kontaktuoja su tiriamaisiais. Stebėjimo metu tyrėjas užduoda iškilusius klausimus, kuriais vaikas argumentuoja savo elgesį, vaidmens pasirinkimą. Kadangi mokslininkai vieningai pritaria, jog *žaidimas* – efektyviausias būdas pamatyti, kaip vaikas suvokia aplinką, o tuo pat metu įsijautus į tam tikrą vaidmenį geriausiai atsiskleidžiami ir tam tikri lyčių vaidmenų stereotipai.

Žaidybinė situacija – namai. Buvo sudarytos sąlygos, kad vaikai norėtų žaisti namus. Buvo siūloma susiskirstyti į nedideles grupeles. Vienu metu grupėje buvo stebima tik viena grupelė. Kitiems vaikams tuo metu duodamos kitos įdomios užduotys, kad visi būtų užsiėmę ir vieni kitiems netrukdytų.

Tyrėjas atidžiai stebi žaidimą, fiksuoja *protokole* nurodytus duomenis, komentarus. Protokolo pavyzdys pateikiamas prieduose (*žr.8 priedą, p. 104*).

Tyrėjas matydamas žaidimo eigą pasiūlo keletą siužeto vingių, tam tikrus pokyčius: „Laikas susitvarkyti namus“, „Laikas važiuoti į parduotuvę“, „Važiuokim į gamtą“, „Laikas pavakarieniauti“, „Ištrūko saga, ką daryti?“, „Neužsidaro durys“, „Rytoj keliausim į darbą, reikia pasiruošti, išsilyginti drabužius“, „Šalta, reikia pakurti krosnį“, „Reikia padėti vaikam paruošti pamokas“, „Jau vakaras, kas padainuos lopšinę“, „Rytas, kas pažadina, kas pusryčius pagamina“.

III. Bendrų gairių interviu su šios srities ekspertais

Gilesniam šios temos atskleidimui buvo remtasi svarbiausius aspektus išryškinančia patirtine medžiaga, išsakyta penkių **kokybinių** interviu metu:

- 25 metus dirbanti ikimokyklinio ugdymo įstaigos darbuotoja, šiais metais dirbanti su 5 metų amžiaus tyrime dalyvavusių vaikų grupe, atstovaujanti šiai mokymo institucijai, duodančiai reikšmingą indėlį socializacijos procese, o taip pat atskleidžiančiai daugiametę artimo bendravimo su vaikais patirtį (*interview nr. 1) (žr. 2 priedą, p. 77).*
- 25 metus dirbanti ikimokyklinio ugdymo įstaigos darbuotoja, šiais metais dirbanti su 6 metų amžiaus tyrime dalyvavusių vaikų grupe, atstovaujanti šiai mokymo institucijai, duodančiai reikšmingą indėlį socializacijos procese, o taip pat atskleidžiančiai daugiametę artimo bendravimo su vaikais patirtį (*interview nr. 2) (žr. 3 priedą, p. 80).*
- Ikimokyklinės įstaigos muzikos mokytoja - ekspertė ir liaudies ansamblio vadovė plačiau atskleidė ikimokyklinio amžiaus vaikų užimtumą ir etnokultūros reikšmę socializacijos procesui per žaidimus bei etnografinės šventės (*interview nr. 3) (žr. 4 priedą, p. 82).*
- Ikimokyklinėje įstaigoje Vilniaus mieste dirbančios pedagogės išsakytos mintys, leidusios palyginti miesto ir rajono ikimokyklinio amžiaus vaikų elgesio skirtumus lyties vaidmenų stereotipų aspektu. (*interview nr. 4) (žr. 5 priedą, p. 83).*
- Nemažiau svarbus Vilniaus mieste dirbusio jauno auklėtojo interviu, pateikęs vyro požiūrį į ikimokyklinio ugdymo įstaigų vietą socializacijos procese lyčių vaidmenų klausimais bei paties patirtus išgyvenimus pradėjus dirbti stereotipiškai moteriškoje srityje (*interview nr. 5) (žr. 6 priedą, p. 85).*

Taip pat **kiekybiniu tyrimo metodu** – IV. Anketavimu – buvo išsiaiškinta tirtų vaikų tėvų nuomonė tyrimo klausimais.

Šių vaikų grupių tėvams buvo pateiktos vienodos anketos (*žr. 1 priedą, p. 74).*

Atranka

Atranka buvo suformuota taip, kad **kokybiniais ir kiekybiniais tyrimo metodais** būtų įmanoma palyginti respondentų nuomones keliais aspektais: amžiaus, lyties. Siekiant gauti kuo išsamesnę informaciją apie socializaciją lyčių vaidmenų klausimais ikimokykliniame amžiuje buvo pasirinktos **dvi respondentų grupės:**

- a) Tyrime dalyvavę ikimokyklinio ugdymo įstaigas lankantys **vaikai**;
- b) Tyrime dalyvavusių ikimokyklinio ugdymo įstaigas lankančių **vaikų tėvai**.

Siekiant išsamiai atskleisti nuomonių panašumus ir skirtumus tikimybiškai buvo atrinkta viena Utenos rajono ikimokyklinio ugdymo įstaiga. Remiantis tyrimų duomenimis apie vaiko savimonės, supratimo įvairiais klausimais formavimosi tarpsnio ypatumus, minėtoje ikimokyklinio ugdymo įstaigoje taip pat tikimybiškai buvo pasirinktos 2 vaikų grupės amžiaus aspektu:

- a) viena 5 metų amžiaus grupė
- b) viena 6 metų amžiaus vaikų grupes.

Taigi respondentų atitinka dvi grupes pagal **amžių ir lytį**:

40 ikimokyklinio amžiaus vaikų ir 40 jų tėvų, iš kurių:

- 50 proc. **5 metų amžiaus** vaikų grupė ir šios grupės vaikų tėvai.

Lyties aspektu:	12 berniukų (60 proc.);	7 vyrai (tėvai) (35 proc.);
	8 mergaitės (40 proc.)	13 moterų (motinų) (65 proc.).

- 50% **6 metų amžiaus** vaikų grupė ir šios grupės vaikų tėvai;

Lyties aspektu:	8 berniukai (40 proc.);	7 vyrai (tėvai) (35 proc.);
	12 mergaičių (60 proc.).	13 moterų (motinų) (65 proc.).

Pasirinkdama būtent šias vaikų amžiaus grupes remiausi atliktų psichologinių tyrimų duomenimis, teigiančiais, kad būtent šio amžiaus vaikai yra ypatingai imlūs informacijai apie juos supantį pasaulį bei jau turi susiformavusią savo nuomonę daugeliu klausimų bei moka tai išsakyti.

4.2 Lyčių vaidmenų suvokimas ir ryškiausių vaidmenų stereotipų vertinimas

Kalbant apie lyčių vaidmenis bei visuomenėje įsitvirtinčius stereotipus pirmiausia norisi sužinoti tyrime dalyvavusių žmonių vertinimus dėl šio klausimo problematiškumo.

Ekspertų nuomonė:

Kokybinio interviu metu ekspertų išsakyta nuomonė apie dabartinę situaciją Lietuvoje konstatavo moters padėties šeimoje bei darbinėje sferoje problematiškumą, tačiau tuo pat metu ir ryškius lygių galimybių principų taikymo pokyčius.

*„Pagrindiniai stereotipai išlieka nuo senų laikų, kad vyras turi daugiau uždirbti ir išlaikyti šeimą, rūpintis šeimos saugumu. **Moteriai tebelieka šeimos židinys ir vaikų auklėjimas.** Tik tiek, kad dabar vyriškumu laikomas ir grubumas, o moterys tampa savarankiškesnės, gali ir uždirbti, ir kartu būti lyriškumo simbolis. Manau, kad verta ir net būtina kalbėti apie stereotipus, nes jei šeima yra pagrindinė visuomenės ląstelė, tai ir harmonijos šeimos buvimas, natūralus vaidmenų pasidalinimas yra būtini.“ (Interviu nr. 1).*

„*Moteris už vairo – bloga vairuotoja, gal daugiau nėra stereotipų (juokiasi). Iš vienos pusės, jau nelabai gajūs senieji stereotipai. Bet manau, kad stereotipų tema aktuali, nes žmones varžo daryti tai, ką jie nori, jaustis savimi, nevaidinti prieš visuomenę.*“ (Interviu nr. 5).

Nors lyčių vaidmenų stereotipai visuomenėje juntami, tačiau, pasak vienos ekspertės, pastebimi reikšmingi pokyčiai kai kuriose situacijose galintys susilaukti prieštaringo vertinimo arba net sukelti šypsena.

„*Manau, kad ryškiausi stereotipai šiandien vis dar išlieka vyrų pusėje, nors moterys ir labai stengiasi į juos lygiuotis ar net pralenkti. Tačiau mūsų visuomenė dar pakankamai konservatyvi. Valdžios struktūrose kaip buvo taip ir tebėra daugiausia vyrų, o moterys bandydamos užimti vyrų pozicijas kartais net juokingai atrodo. Pvz.: statybininkės, autobusų vairuotojos ir pan. Juk moters fiziologija kitokia nei vyro...*“ (Interviu nr. 4)

Siekiant atskleisti lyčių vaidmenų suvokimą bei išskirti ryškiausius lyčių vaidmenų stereotipus, abiejų kartų respondentams (tyrime dalyvavusiems vaikams ir jų tėvams) buvo užduotas panašus klausimas – kas yra „tikras vyras“ bei „tikra moteris“. Šios sąvokos atitinka „vyriškumo“, „moteriškumo“ supratimą, tad savaimė siejamos su tam tikromis kultūros, visuomenės, aplinkinių padiktuotomis taisyklėmis, koks turėtų būti vyras ir moteris. Būdvardžiai „tikras“, „tikra“ akcentuoja ne tik tai, kaip suprantamas realus vyras bei moteris, tačiau turi stereotipinį atspalvį, atsirandantį iš aplinkinių laukiamo, tikėtino vyro ir moters elgesio, įvaizdžio.

Tiek mažųjų respondentų išsakyta nuomonė sukonkretinus „tikro vyro“ bei „tikros moters“ sąvokas ir užduodant klausimus, „*Kaip atrodo „tikras vyras“/“tikra moteris“? Ką „tikras vyras“/“tikra moteris“ veikia namuose? Ką „tikras vyras“/“tikra moteris“ veikia darbe?*“, tiek tyrime dalyvavusių tėvų atsakymai į didžiąją dalį anketos klausimų bei interviu metu savo nuomonę išsakiusių ekspertų mintys – svarbiausia tyrime gauta medžiaga apie ryškiausius lyčių vaidmenų stereotipus, susijusius su:

- **fiziniais lyčių skirtumais;**
- **kiekvienos lyties atstovo indėliu į šeimos gyvenimą;**
- **vieta darbinėje erdvėje.**

Vaikų nuomonė:

Interviu metu gauti 5 - 6 metų respondentų duomenys leidžia palyginti minėtas sąvokas lyties bei amžiaus aspektu ir išryškinti esminius skirtumus.

Šeimos, kaip svarbiausios socializacijos institucijos vaiko suvokime apie lyčių vaidmenis, svarbą patvirtina ir šis pastebėjimas, jaunieji respondentai kalbėdami apie „tikrą vyrą“ ar „tikrą moterį“ pirmiausia bando apibūdinti savo artimiausius žmones – tėvus. Kas antras kalbintas respondentas vienaip ar kitaip išsidavė, kad atsakydamas į duotus klausimus pirmiausia apibūdina savo tėčio ar mamos asmenines savybes, indėlį į šeimos gyvenimą, darbinę sferą, o tada dar ir įdeda šiek tiek fantazijos, vienoje ar kitoje aplinkoje girdėtų nuomonių apie tikrąjį vyriškumą ar moteriškumą.

4.2.1 „Tikro vyro“ ir „tikros moters“ įvaizdis tiriamųjų akimis

Viena iš svarbių stereotipinių lyčių apibrėžimą bei pasirenkamus vaidmenis įtakojančių potemių yra fiziniai lyčių skirtumai arba įvaizdinis vyriškumas ir moteriškumas.

Vaikų nuomonė:

Pirmieji nuomonių skirtumai apibūdinant vyriškumo sąvoką pastebimi mažųjų respondentų išsakytas mintis **lyginant amžiaus aspektu. Penkiametės mergaitės** „tikro vyro“ išvaizdos detalėms interviu metu skyrė pakankamai mažai dėmesio. Buvo minimi trumpi plaukai bei aprangos stilius - kelnės, megztinis, juodas kostiumas, kaklaraištis, ar apibendrinimas, kad „tikras vyras“ turi būti pasipuošęs gražiais drabužiais („*gražiai apsirengęs... Ir dar Igno stalčių betvarkė...oi tie berniukai...*“).

Metais vyresnės darželinukės „tikro vyro“ išvaizdos apibūdinimui skyrė akivaizdžiai daugiau dėmesio. Didžiausias akcentas buvo skirtas fizinei jėgai, vyriškai galiai („*jis labai stiprus*“, „*galingas*“). Tačiau šios amžiaus grupės mergaitėms svarbus pasirodė savimi besirūpinančio, tvarkingo vyro įvaizdis. Atskiros drabužių detalės nebuvo paminėtos nei kartą, nes šešiametės respondentėms svarbiausia buvo bendras vaizdas, geras, savimi pasitikinčio vyro įvaizdis, nepamirštant higienos reikalavimų („*na jis visada valosi dantis*“, „*visada nusiprausęs*“), malonių kvapų („*jis būna pasipurškęs kvėpalais*“,) bei aprangos stiliaus apibendrinimo („*žinoma, kad gražiai apsirengęs*“). Svarbu paminėti ir tai, kad trečdalis šešiametėjų respondenčių „tikram vyrui“ priskirti epitetai, susiję su gerumu, protu, apsukrumu, atskleidžia dar vieną skirtumą amžiaus aspektu – jaunesnės mergaitės asmeninėms savybėms beveik visiškai neskyrė dėmesio.

Taigi susidaro įspūdis, kad „**tikrą vyrą**“ vyresnės tyrime dalyvavusios mergaitės sieja su savimi pasitikinčiu, nemažai dėmesio tvarkingai išvaizdai skiriančiu vyriškos lyties atstovu. Iš daugelio išsakytų nuomonių galima daryti prielaidą, kad „tikras vyras“ taip atrodydamas yra pasiruošęs būti vertinamas aplinkinių, visuomenės („*taigi jis turi gerai atrodyti, kai eina kur*“, „*jei gerai atrodo, tai visi žiūri*“).

Ekspertų nuomonė:

Amžiaus specifiškumą bandant skirtingų lyčių atstovus identifikuoti su nesudėtingomis, gerai matomomis išvaizdos detalėmis specifiškumą atskleidžia 25 metus ikimokyklinio ugdymo įstaigoje dirbančios pedagogės pastebėjimai:

„*Nors šio amžiaus vaikų įdomumą parodo ir tai, kad ir turėdami vyro ar moters atvaizdą savo galvelėse ir galėdami jį apibūdinti, vaikai suabejoja jiems uždavus, atrodo, paprastą klausimą, “jei berniukui į plaukus įsegtume kaspinę, ar jis būtų mergaitė ar berniukas”. Beveik visada atsakymas*

*būna susietas ne su žmogumi, o su vienai ar kitai lyčiai priskiriamomis paprastomis išvaizdos detalėmis – šiuo atveju kaspinu, tad vaikų akimis, **berniukas jau tampa mergaitė.***“ (Interviu nr. 1)

Vaikų nuomonė:

Tuo tarpu abiejų amžiaus grupių **berniukams** „tikras vyras“ pirmiausia **asocijuojasi su fizine jėga** („jis raumeningas“, „galingas vyras“), **ištverme** („nemiega net naktį ir būna savo būstinėj“) arba **ūgio pranašumu prieš priešingos lyties atstoves** („didesnis už moterį“, „aukštas labai“). Kaip ir pirmosios amžiaus grupės respondentėmis, penkiamečiai respondentai berniukai nepamiršo paminėti drabužių detalių, tačiau lyginant su bendraamžėmis mergaitėmis daug vaizdingiau apibūdindavo savo lyties atstovų aprangos ypatumus („su kareiviniiais rūbais, žinai gi kokiais“, „būna su tokia uniforma, šiaip su džinsais vaikšto“). Kai kurie kalbinti respondentai ilgai neieškoję tikslaus atsakymo, pateikė ir smagių apibendrinimų („taigi aišku, kad tikras vyras – tai berniukas“, „tai vyras pipiras“ (ir juokiasi), „tiesiog atrodo vyriškai“).

Lyginant lyties aspektu, mažųjų respondentų atsakymuose apie „tikrą vyrą“ galima pastebėti įdomių detalių. **Matomi ne tik prioritetinių dalykų skirtumai, bet ir berniukų noras išskirti savo lyties atstovų konkurencinius pranašumus lyginant su moterimis ar mergaitėmis** („tikras vyras – va (rodo nykštį į viršų), o bobos – va (rodo nykštį žemyn)“). Šis skambus posakis, pasak respondento, išgirstas iš bendraamžio draugo gali būti sietinas su lyčių stereotipais dar ir dėl to, kad stebint tiek žaidimus, tiek natūralų vaiko elgesį šis požiūris buvo pastebimas keliose situacijose.

Savo mintimis piešdamos „**tikros moters**“ portretą, respondentės mergaitės **išvaizdos** detalėms skyrė daug daugiau dėmesio nei kalbėdamos apie vyriškos giminės atstovus, tikriausiai dėl to, kad apie savo lyties atstoves žino daugiau, tai jas domina. Svarbu pastebėti, kad daugelyje atsakymų penkiamečių mergaitės savo apibūdinimais nenubrėžė ypatingai aiškių moteriškumo ribų tiek dėl išvaizdos, tiek dėl elgesio normų. **Tad išsakyta respondentų nuomone, „tikrai moteriai“ buvo palikta pasirinkimo laisvė, kaip ji turėtų atrodyti** („ilgais arba trumpais plaukais“, „su sijonu, bet nebūtinai“, „su sijonu per šventes, šiaip tai su kelnėmis“, „ji žino, kaip reikia atrodyti ir ką daryti“) arba tiesiog pateikia apibendrinimą – „Mergaitės nešioja sijonus ir sukneles. Žiūrim į veidus – berniukai nesidažo ir veria tik vieną auskarą. Papuošalus nešioja mergaitės, jos daugiau turi aukso.“ Kitos amžiaus grupės kalbintos respondentės „tikrą moterį“ vaizduoja kaip sportišką („turi raumenų, nes sportuoja“), daug dėmesio skiriančią sau („šukuojasi, pasidažo ir eina į pasimatymą“, „dedasi gražius auskarus“, „dažosi“), gražią, nepriekaištingos išvaizdos žmogų („pirmiausia ji labai graži“, „ji visada pasidažiusi“, „tikra gražuolė, gražu pažiūrėt“, „kaip ir priklausau, gražiai rengiasi“).

Prisiminus „tikro vyro“ portretus, matomas šešiamečių mergaičių požiūris į grožį, jo svarbą ir reikšmę asmenybei, galbūt net nuo to priklausančią žmogaus vietą visuomenėje.

Ekspertų nuomonė:

Grožio kulto svarbą parodo ne tik respondenčių atsakymai, bet ir jas auklėjančios pedagogės pastebėjimai:

„Tikrai pastebiu, kad vyrauja grožio kultas, drabužio, aprangos, kažkokių daiktelių, nes tos pačios lėlės turi labai daug priedų. Tarkim, pernai buvo viena mergaitė, kuri turėjo labai daug priedų prie tų Braz lėlių, todėl jinai grupėje buvo kaip didžiausias autoritetas tarp mergaičių, net berniukai įsijungdavo į jų žaidimą“ (Interviu Nr. 2).

Vaikų nuomonė:

Vyriškos lyties respondentai abeiose amžiaus kategorijose „tikrą moterį“ apibūdino gana glaustai, neteikdami didelio dėmesio išvaizdai, tačiau nepamiršo paminėti, kad svarbus grožis, puošnumas („*gražiais rūbais apsivilkusi*“, „*vis puošiasi ir puošiasi*“) bei ūgis („*ji tokia didelė*“).

Apžvelgus mažųjų respondentų susidarytas vyriškumo ir moteriškumo sampratas, buvo bandoma palyginti su jų tėvų išsakyta nuomone.

Tėvų nuomonė:

Kadangi „tikro vyro“, „tikros moters“ sampratos nėra vienareikšmiškai apibrėžiamos, todėl anketoje atviro klausimo forma buvo prašoma tyrime dalyvavusių tėvų nurodyti tris žodžius, kaip pirmiausia išskylančias asociacijas tam, kad būtų atskleistas šios ***sąvokos supratimas*** iš tėvų pusės. Peržvelgus dažniausius respondentų atsakymus, **„tikras vyras“ apibrėžiamas kaip atsakingas, šeima besirūpinantis, stiprus vyras.**

Sutikimas/nesutikimas su dar keliais anketoje pateiktais teiginiais, susijusiais su vyriškumo įvaizdžiu, atskleidė tyrime dalyvavusių tėvų požiūrį į visuomenėje išsisknijusius stereotipus. Su džentelmeniškumu siejamam teiginiui „***Vyras turi praleisti moterį pirmą pro duris***“ visiškai pritarė 85 proc. respondentų, iš dalies pritarė likusioji dalis - 15 proc., kitaip tariant, visi respondentai pritaria, kad džentelmeniškumas, pagarba moteriai vis dar yra siektinas elgesys.

Dar vienam teiginiui, stereotipiškai sietinam su „tikro vyro“, kaip emociškai nepažeidžiamos asmenybės, įvaizdžiu, kad „***Tikri vyrai neverkia***“ pritarė ketvirtadalis respondentų (visiškai pritarė 5 proc., iš dalies pritarė 20 proc. respondentų). Likusioji dalis – 75 proc. apklaustųjų tėvų su šiuo teiginiu nesutiko (iš dalies nepritarė 25 proc., visiškai nepritarė – 50 proc. respondentų), kas leistų teigti, kad **šis su vyro įvaizdžiu susijęs stereotipas nėra ypatingai gajus apklaustųjų šeimose**. Tai atspindi ir vaikų atsakymai, nes nei vienas iš 20 tyrime dalyvavusių vaikų šio stereotipo savo atsakymuose nepamino. Tačiau palyginus tėvų atsakymus pastebimi reikšmingi **skirtumai lyties aspektu** (1 lentelė). Tyrime dalyvavusių tėvų nuomonės pasiskirsto beveik lygiomis dalimis: šiek tiek didesnės nei pusės (57 proc.) vyriškosios lyties respondentų šis stereotipas yra atmetamas, likusios –

43 proc. palaikomas. Tuo tarpu moterys pareiškia aiškesnę poziciją šiuo klausimu. Beveik 85 proc. moterų šiam stereotipui iš dalies arba visiškai nepitaria ir tik šeštadalis (15,4 proc.) su šiuo teiginiu sutinka.

1 lentelė. Pritarimas/nepitarimas teiginiui „Tikri vyrai neverkia“ (atsakiusiųjų dalis procentais).

Teiginys Lytis	Teiginiui pritariama (visiškai pritariu/ iš dalies pritariu)	Teiginiui nepitariama (iš dalies nepitariu/visiškai nepitariu)	Viso:
<i>Vyrai</i>	43	57	100
<i>Moterys</i>	15,4	84,6	100
<i>Visi respondentai</i>	25	75	100

Taigi vertindamos priešingos lyties atstovo įvaizdį moterys palieka erdvės su moteriškumu siejamam emocionalumui, jausmų parodymui.

Tyrimo dalyvavusių tėvų atsakymai į atvirą klausimą „tikrą moterį“ apibūdina kaip šeimą besirūpinančią, darbščią, protingą bei švelnią moterį.

Tiek „tikro vyro“, tiek „tikros moters“ išvaizdos apibūdinimui respondentai tėvai dėmesio neskyrė. Penktadalis apklaustų vyriškos giminės respondentų vienais ar kitais epitetais paminėjo moters grožį. Pastebėtina tai, kad ypatingai moterys tiek moteriškumą, tiek vyriškumą apibrėžia labai panašiais atsakymais, t. y. tiek vieną, tiek kitą lytį sieja su universaliomis žmogiškomis savybėmis: atsakomybe, protu, rūpinimusi šeima, gerumu.

4.2.2 „Tikro vyro“ ir „tikros moters“ indėlio į šeimos gyvenimą vertinimas

Į stereotipinės vyriškumo bei moteriškumo sąvokos supratimą būtina pažvelgti per vaidmenų pasiskirstymą šeimos gyvenime. Tyrime dalyvavusių kelių kartų atstovų vaidmenų pasiskirstymo šeimoje suvokimas bei vertinimai atskleidžia ne tik teorinėje dalyje minėtus šeimos modelius, bet ir ryškiausius lyčių vaidmenų stereotipus.

Vaikų nuomonė:

Tyrimo dalyvavusių *mergaičių* nuomone, „tikro vyro“ indėlių į šeimos gyvenimą, namų ruošos darbus apibrėžia dvi dažniausiai minėtos funkcijos: *pagalba žmonai* („kartais padeda plaut indus“, „išneša šiukšles, bet nedažnai“) arba *maisto gaminimas* („labai skaniai daro valgyt“). Kalbėdamos apie namų ruošos darbus kas antra respondentė mini žodelius „kartais“, „bet retai“ kas leistų manyti,

kad prie šių darbų vyriškos lyties atstovai prisideda ne visada. **Visi kiti apibūdinimai daugiau siejasi su „tikro vyro“ poilsiu, atsipalaidavimu namuose: televizijos žiūrėjimas, spaudos skaitymas, kompiuteriniai žaidimai, valgymas** („*Namie pavalgo, pailsi vėl pavalgo, kai valgyt pavargsta, tada pailsi*“). Kalbant apie „tikro vyro“ vietą šeimoje, indėlių į šeimos gyvenimą esminių skirtumų abejose amžiaus grupėse nepastebėta. Tačiau keletas šešerių metų respondentų „tikrą vyrą“ šeimoje sieja ir su romantiškais vaizdiniais, rūpinimusi savo moterimi („*atneša ryte žmonai kavos, kai ji lakuojasi nagus*“).

Lyginant lyties aspektu, apklaustieji penkerių metų *berniukai* taip pat kaip ir mergaitės „tikro vyro“ nesieja su namų ruošos darbais. Vos penktadalis respondentų paminėjo vyro funkcijas namuose („*daro valgyt kartais*“, „*tvarko namą*“), taip pat pridedant žodį „kartais“. Dažnai pasitaikęs respondentų atsakymas „nežinau“ dar kartelį sustiprina įspūdį, kad jiems vyriškumas nėra siejamas su intensyviu darbu ar pagalba namuose.

Amžiaus įtaką parodo ir tai, kad tik vienas kalbintas penkiametis respondentas interviu metu ėmė svarstyti dėl vyro vaidmens auginant ir auklėjant vaikus („*net nežinau, ar jis padeda augint vaikus*“). Tuo tarpu ne vienas vyresnis berniukas šalia svarbiausių vyro funkcijų išskyrė vaikų auginimą („*gražiai vaikus augina*“, „*geras tėtis vaikams*“).

Taigi lyginant tiek amžiaus, tiek lyties aspektais, 5 – 6 metų darželinukams vyriškumas nesiejamas su aktyviu indėliu į šeimos gyvenimą, nes „tikro vyro“ vaidmuo čia antraeilis.

Tėvų nuomonė:

Tyrimo dalyvavusių tėvų sutikimas/nesutikimas su teiginiu „**Vyriausybė turėtų skatinti vyrus dalyvauti auginant ir prižiūrint vaikus**“ (2 lentelė) parodė labai aiškią abiejų lyčių poziciją. Tiek vyrai, tiek moterys pritaria, kad valstybė plačiaja prasme taip pat turi dėti pastangas, kad vyrai būtų daug labiau įtraukiami į svarbiausią šeimos funkciją – vaikų auginimas ir priežiūra. Tikėtina, kad stereotipais apibrėžtas vyro, kaip šeimos išlaikytojo, vaidmuo gali atitolinti vyro, kaip daug dėmesio vaikams skiriančio tėčio, vaidmens svarbą ir tam reikalingas valstybės įsikišimas.

2 lentelė. Pritarimas/nepitarimas teiginiui „**Vyriausybė turėtų skatinti vyrus dalyvauti auginant ir prižiūrint vaikus**“ (atsakiusiųjų dalis procentais).

Teiginys	Teiginiui pritariama (visiškai pritariu/ iš dalies pritariu)	Teiginiui nepitariama (iš dalies nepitariu/visiškai nepitariu)	Viso:
Lytis			
Vyrai	100	-	100
Moterys	92,3	7,7	100
Visi respondentai	95	5	100

Vaikų nuomonė:

Pagal mažųjų respondentų atsakymų dažnumą, pasikartojimą pirmiausia „tikra moteris“ vaizduojama išryškinant tris svarbiausius darbus ar atsakomybes šeimos gyvenime: **maisto gaminimo funkcija** („valgyt skaniai daro“, „daro limonadą“, „verda su prijuoste“), **namų ruošos darbai** („plauna stiklines“, „plauna indus“, „siurbia“, „tvarko kambarius“, „sudeda kepures“), o galiausiai daugelis mergaičių tikrą moterį įsivaizduoja kaip **motiną, kuri gimdo ir rūpinasi vaikais** („gimdo lėliuką“, „prausia vaikus“, „jei vaikas ko nespėtų, tai ji padėtų“). Apibūdinant šias funkcijas atitinkančius darbus abiejų lyčių vaikams sunkumų nekilo, kalbėdami jautėsi tvirtai dėl savo nuomonės teisingumo.

Be kita ko pagal įvardintas situacijas „tikra moteris“ vaizduojama kaip **labai užsiėmusi, darbšti šeiminkė, iš kurios namų ruošos darbai atima nemažai laiko**. Ji nuolat skuba, daug dirba („daug dirba, bet kartais ir pamiega“, „kai turi laiko televizorių kartais pažiūri“). Priešingai nei anksčiau apibūdintas „tikro vyro“ šeimyninis gyvenimas, žodžiu „kartais“ parodoma, kad laiko atsipalaiduoti, pailsėti namuose lieka ypatingai mažai.

Tačiau **moteriškos lyties respondenčių nuomone, „tikra moteris“ randa laiko ir savo mėgstamiems užsiėmimams** („mokosi vairuoti“, „daro mokslus“, „eina į sporto klubą“, „šokinėja ant batuto“). Nors kalbant apie namų ruošos funkcijas abiejų amžiaus grupių mergaitės „tikrą moterį“ vaizduoja vienodai, tačiau vyresnės, kaip ir kalbėdamos apie priešingos lyties atstovą, taip ir apie tos pačios lyties atstoves moteris, **pamini vyro ir moters santykių pavyzdžius** („eina į pasimatymą“, „vaikšto susikabinę“, „tuokiasi“). Be daugybės namų ruošos darbų, kuriais berniukai apibūdino „tikrą moterį“, buvo minimas ir gėlių laistymas, tikriausiai kaip **namų jaukumo kūrimo funkcija** bei moderniosios, nepriklausomos moters gyvenimui būdingesnis automobilio plovimas.

Skirtingai nuo mergaičių suvokimo, kas yra „tikra moteris“, nei vienas iš penkerių metų amžiaus respondentų nepaminėjo vaikų gimdymo ir augimo funkcijos ir tik vyresnieji berniukai teigia, kad tai yra vienas svarbiausių moteriškumo įrodymų.

Beveik visi interviu pasisakę berniukai neminėdami moters kaip motinos įvaizdžio namuose, moteriškumą pirmiausia sieja su namais, o konkrečiau su valgio gaminimu („taigi visą laiką valgyt daro, viską kepa“) **bei namų tvarkymu** („namus gražina“, „lentas tvarko“). Turint omenyje, kiek, jų nuomone, prie to prisideda šeimos vyras akivaizdu, kad **moters kaip namų šeiminkės stereotipas yra vienas svarbiausių**.

Tėvų nuomonė:

Tyrime dalyvavę tėvai pareikšdami savo sutikimą/nesutikimą su teiginiu „**Pagrindinės moters funkcijos yra auginti vaikus ir rūpintis namais**“ (3 lentelė) parodė gana prieštaringą vertinimą – pusė respondentų šį stereotipą pateisino, o pusė ne.

3 lentelė. Pritarimas/nepritarimas teiginiui „*Pagrindinės moters funkcijos yra auginti vaikus ir rūpintis namais*“ (atsakiusiųjų dalis procentais).

Teiginys \ Lytis	Teiginiui pritariama (visiškai pritariu/ iš dalies pritariu)	Teiginiui nepritariama (iš dalies nepritariu/visiškai nepritariu)	Viso:
Vyrai	85,7	14,3	100
Moterys	30,8	69,2	100
Visi respondentai	50	50	100

Analizuojant tyrimo rezultatus lyties atžvilgiu, vyrai akivaizdžiai pritarė šiam teiginiui 85 proc., kai tuo tarpu moterys jam priešinosi 69,2 proc. Taigi nors moterų pozicija skyrėsi dideliu skirtumu, tačiau beveik trečdalis (30,8 proc.) respondenčių moterų kartu su vyrais pritarė, kad jų lyčių atstovių pagrindinės funkcijos pirmiausia susijusios su vaikų auginimu ir rūpinimusi namais.

Vaikų nuomonė:

Kitas panašumas būtų siejamas su važiavimu į parduotuvę, būtiniausių prekių pirkimu, ką paminėjo tiek tyrime dalyvavusios mergaitės, tiek berniukai. Daugelio respondentų nuomone, **finansinė šeimos aprūpinimo funkcija priskiriama vyrui.**

Tėvų nuomonė:

Lyginant jaunųjų respondentų ir jų tėvų nuomones apie vyro, kaip šeimos išlaikytojo, vaidmenį, sutikimas/nesutikimas su teiginiu „*Vyras turi daugiau uždirbti už moterį*“ (4 lentelė) parodė tam tikrus vertinimų skirtumus. Daugiau nei trečdalis (35 proc.) respondentų su šiuo teiginiu sutinka, likusioji dalis – beveik **du trečdaliai (65 proc.) šiam stereotipui nepitaria**. Tačiau reikšmingi skirtumai tėvų atsakymų pasiskirstyme lyties atžvilgiu: moterys beveik lygiomis dalimis šį stereotipą pateisina (46,1 proc.) ir jam nepitaria (53,9 proc.), kai tuo tarpu net **85,7 proc. vyriškosios lyties atstovų iš dalies arba visiškai nesutinka, kad vyras turi daugiau uždirbti už moterį.**

4 lentelė. Pritarimas/nepritarimas teiginiui „*Vyras turi daugiau uždirbti už moterį*“ (atsakiusiųjų dalis procentais).

Teiginys \ Lytis	Teiginiui pritariama (visiškai pritariu/ iš dalies pritariu)	Teiginiui nepritariama (iš dalies nepritariu/visiškai nepritariu)	Viso:
Vyrai	14,3	85,7	100
Moterys	46,1	53,9	100
Visi respondentai	35	65	100

Tad vyriškosios lyties atstovai lyg ir nenorėtų, kad šeimoje būtų ryški uždarbio diferenciacija, kai tuo tarpu respondentės moterys tvirtos pozicijos šiuo klausimu dar neturi.

Tyrimui svarbių rezultatų davė trijų tėvams užduotų klausimų sugretinimas: *Kokius namų ruošos darbus Jūsų šeimoje įprastai atlieka moteris?; Kokius namų ruošos darbus įprastai Jūsų namuose atlieka vyras?; Kokius namų ruošos darbus padeda dirbti Jūsų vaikas?*

Šie klausimai leido ne tik pažvelgti, koks šeimos modelis vyrauja tyrime dalyvavusių šeimų gyvenime, bet šalia to pažvelgti, kokius konkrečius darbus tėvai pirminės socializacijos metu stengiasi perduoti savo vaikui šeimoje.

Pateiktų atsakymų duomenys leidžia teigti, kad **moteris šeimoje yra atsakinga už tvarkos palaikymą namuose, drabužių skalbimą, bei maisto gaminimą**. Vienaip ar kitaip visos trys funkcijos buvo išvardintos visų respondentų atsakymuose. Šalia minėtų namų ruošos darbų ketvirtadalis (25 proc.) respondentų paminėjo vaikų auklėjimo, pagalbos ruošiant namų darbus funkciją.

Respondentų nuomone, **vyrų indėlis į anksčiau minėtus namų ruošos darbus – tvarkymas, drabužių skalbimas, maisto gaminimas – yra reikšminga pagalba moteriai, priešingai vaikų apibūdintam „tikro vyro“ šeimoje portretui**. Vienaip ar kitaip šias vyro funkcijas namuose įvardijo daugiau nei pusė respondentų (55 proc.). Jų tarpe 15 proc. respondentų teigė, kad jų šeimoje arba visai nėra namų ruošos darbų pasiskirstymo arba prireikus abiejų lyčių atstovai gali susitvarkyti su visais darbais. Šalia viso to, išskirtinai vyriškos giminės atstovams priskiriami remonto darbai, įvairių gedimų šalinimas bei fiziniai darbai (kapoja malkas, kala, skaldo ir pan.).

Tėvai geriausiai pažinodami savo vaikus, jų charakterį išsakė savo nuomonę įvertindami, kokio darbo, stereotipiškai sietino su priešingos lyties atstovo pareigomis, funkcijomis jų atžala tikrai nesutiktų daryti (*Jeigu turite ikimokyklinio amžiaus sūnų pagalvokite, kokio „moteriško“ darbo (darbu) jis nesutiktų padaryti?; Jeigu turite ikimokyklinio amžiaus dukrą pagalvokite, kokio „vyriško“ darbo (darbu) ji nesutiktų padaryti?*).

Įvertinus anksčiau minėtas abiejų tėvų funkcijas šeimoje, vaiko atliekamus namų ruošos darbelius bei darbus, kuriems mažieji priešintūsi, galima atskleisti kaip jų diegiamos vertybės atsispindi realybėje. Sugretinus minėtų klausimų atsakymus pastebėta, kad šeimose, kuriose vyrauja aiškus, tradicinis darbų pasiskirstymas tarp tėvų (tarkim, moteris atsakinga už tvarką namuose, maisto gaminimą, vaikų auklėjimą, o vyras dirba fizinius darbus), berniukai priešintūsi plauti indus, gaminti maistą, kas dar kartą patvirtintų vaidmenų mėgdžiojimą pirminės socializacijos metu. Tačiau tokiam **tradiciniam šeimos modeliu ir stereotipiškam vaidmenų pasiskirstymui galima priskirti tik 10 proc. tyrime dalyvavusių šeimų**. Remiantis minėtu klausimų sugretinimo principu galima teigti, kad

šeimose, kuriose namų ruošos darbų pasiskirstymas sietinas su lygiomis teisėmis, vienoda atsakomybe tarp abiejų lyčių tėvų, respondentų nuomone, vaikai neprideda tik prie tokių darbų, kurie įvertinus vaikų amžių jiems yra per daug sudėtingi. Tad berniukai mokomi ne tik asmeninės tvarkos, bet ir padedant tėvams gaminti maistą, tvarkyti kambarius.

Įvertinus vaikų moteriškumo ir vyriškumo supratimą, **hipotezė, kad lyčių vaidmenų stereotipai daugiausiai siejami su vaidmenų pasiskirstymu šeimoje yra patvirtinama.**

4.2.3 „Tikro vyro“ ir „tikros moters“ vieta darbinėje sferoje

Trečioji lyčių vaidmenų skirtumus, tam tikrus vyraujančius stereotipus atspindinčioji potėmė siejamas su darbinės sferos vertinimu tiek vyrų, tiek moterų gyvenime.

Vaikų nuomonė:

Abiejų lyčių 5 – 6 metų tyrimo dalyvių suvokimas apie „tikro vyro“ darbinę sferą turi nemažai panašumų. Darbinę veiklą apibūdina respondenčių išvardintos ***darbo pozicijos siejamos su fizine jėga*** („kerta medžius“, „pjauna medžius sudžiuvusius“, „dirba statybose“), ***automobiliais*** („dirba taksistu“, „darbe taiso mašinas“) arba įvardinama, kad „tikras vyras“ turi užimti ***vadovaujančią poziciją*** („dirba direktoriumi“, „darbe vadovauja“, „jis vaikšto su kostiumu ir rimtas pareigas eina“).

Tėvų nuomonė:

Vyrų pranašumą vadovauti įvertinę vyriškosios lyties atstovai tėvai (teiginys „***Vyrai geresni vadovai nei moterys***“) (5 lentelė) mano, kad vyrai yra geresni vadovai nei moterys (šiam teiginiui visiškai arba iš dalies pritarė visi vyrai (100 proc.) (20 proc. visiškai sutinka, 80 proc. iš dalies). Apklaustųjų moterų tarpe situacija atvirkštinė: su vyrų pozicija sutinka beveik penktadalis (23,1 proc.), o šiam stereotipui priešinasi didžioji 76,9 proc. moterų dalis.

Hipotezė, kad vyrai yra labiau linkę pritarti stereotipams, susijusiems su vyriškos lyties pranašumu vadovaujančiose pozicijose moters atžvilgiu, yra patvirtinama.

5 lentelė. Pritarimas/nepritarimas teiginiui „*Vyrai geresni vadovai nei moterys*“ (atsakiusiųjų dalis procentais).

Teiginys Lytis	Teiginiui pritariama (visiškai pritariu/ iš dalies pritariu)	Teiginiui nepritariama (iš dalies nepritariu/visiškai nepritariu)	Viso:
<i>Vyrai</i>	100	-	100
<i>Moterys</i>	23,1	76,9	100
<i>Visi respondentai</i>	50	50	100

Vaikų nuomonė:

Daugiau nei pusės respondentų labai panašūs atsakymai rodo, kad patys berniukai „tikrąjį“ savo lyties atstovą taip pat pirmiausia sieja su jėgos reikalaujančiais, konkrečiau - **statybiniais darbais** („dirba statybose“, „stato namą, bokštą“, „viską stato, ką tik reikia“, „plytas dėlioja“), **vyrams įprastomis profesijomis** („elektrikas“, „viską sutaiso“, „dažytojas“), **karybos menu** („tai kareivis“, „darbe žygiuoja“, „šauda“, „dirba, bet nešauda“).

Tėvų nuomonė:

Minėtas karybos menas visgi labiau siejamas su vyriškąja gimine. Sutikimas/nesutikimas su teiginiu „**Kariuomenėje moterims nevieta**“ (6 lentelė) parodė šio stereotipo ryškumą apklaustųjų tėvų manymu. 70 proc. respondentų su šiuo teiginiu sutinko, beveik trečdalis (30 proc.) atsakymų neatėmė moteriai galimybės dirbti karinėje struktūroje.

6 lentelė. Pritarimas/nepritarimas teiginiui „**Kariuomenėje moterims nevieta**“ (atsakiusiųjų dalis procentais).

Teiginys Lytis	Teiginiui pritariama (visiškai pritariu/ iš dalies pritariu)	Teiginiui nepritariama (iš dalies nepritariu/visiškai nepritariu)	Viso:
<i>Vyrai</i>	85,7	14,3	100
<i>Moterys</i>	61,5	38,5	100
<i>Visi respondentai</i>	70	30	100

Vaikų nuomonė:

Kaip ir ankstesniuose atsakymuose, apklaustosios mergaitės mažiau kalba apie fiziškai sudėtingus vyrams priskirtinus darbus. Tad buvo minima, kad „tikras vyras“ darbe groja arba dirba kirpėju.

Svarbu pastebėti, kad žvelgiant tiek amžiaus, tiek lyties aspektu, respondentai beveik nepalietė moters darbinės, profesinės srities klausimų, nors ir buvo užduodamas konkretus klausimas „*Ką „tikra moteris“ veikia darbe?*“. Tik ketvirtadalis respondentų paminėjo, jų manymu, pagrindines **moteriškas profesijas**: kirpėja, daktarė, pardavėja.

Tėvų nuomonė:

Svarbu pastebėti, kad tyrime dalyvavusių vaikų tėvų nuomone, reikalinga vyriausybės parama moterims, kad jos turėtų geresnes galimybes dirbti ir siekti karjeros. Tai įrodo teiginio „Vyriausybė turėtų sudaryti geresnes galimybes moterims dirbti ir siekti karjeros“ (7 lentelė) vertinimas: 95 proc. respondentų šiam teiginiui visiškai arba iš dalies pritaria (reikšmingų skirtumų lyties atžvilgiu nėra).

7 lentelė. Pritarimas/nepitarimas teiginiui „Vyriausybė turėtų sudaryti geresnes galimybes moterims dirbti ir siekti karjeros“ (atsakiusiųjų dalis procentais).

Teiginys Lytis	Teiginiui pritariama (visiškai pritariu/ iš dalies pritariu)	Teiginiui nepitariama (iš dalies nepitariu/visiškai nepitariu)	Viso:
Vyrai	100	-	100
Moterys	92,3	7,7	100
Visi respondentai	95	5	100

Vaikų nuomonė:

Pastebima ir tai, kad tik savo lyties atstovus ikimokyklinio amžiaus vaikai apibūdina kaip ypatingai daug dirbančius. Trečdalis apklaustųjų 5 – 6 metų berniukų akcentavo, kad „tikras vyras“ labai daug dirba („jis vis dirba ir dirba, todėl ir pavargęs būna). Esminis skirtumas yra tas, kad moterys daug savo laiko ir jėgų atiduoda darbuodamosi namuose, o vyrai – darbe.

Siekiant išsiaiškinti, su kuo patys kalbinti vaikai sieja savo ateitį, buvo užduotas dar vienas klausimas - „Kuo norėtum būti užaugusi/užaugęs“. Atsakymai atskleidė ne tik tyrime dalyvavusių vaikų profesines svajones ir su jomis siejamą ateitį, bet ir su koku „tikro vyro“ ar „tikros moters“ įvaizdžiui šiuo metu vaikai tapatina save. **Ateities profesijos dažniausiai siejamos su tėvų darbine veikla.**

Žvelgiant bendrai, nepriklausomai nuo amžiaus ir lyties, net ketvirtadaliui respondentų šis klausimas pasirodė gana sudėtingas, tad vieni tiesiog neatsakė, o kiti ilgai svarstė. Tiek penkiamečių, tiek ir metais vyresnių mergaičių profesijų pasirinkimai siejami su jų mamų profesijomis („teismo sekretorė, kaip mano mama“, „pardavėja, mano mama dirba“, „daktarė“) arba pomėgiais („kirpėja“, „šokėja“, „dainininkė“, „gražuolė“). Kelios respondentės nedvejodamos atsakė, kad užaugusios norėtų būti mamomis, o profesinių lūkesčių neišsakė visiškai.

Nepastebėta skirtumų amžiaus aspektu ir berniukų tarpe, nes 5 ir 6 metų ikimokyklinukai savo ateitį įsivaizduoja siedami su aktyviomis profesijomis: pirmiausia policijos pareigūnais, karininkais, didelių automobilių, traktorių vairuotojais, fiziniu darbu („norėčiau kaime nešti malkas“, „dirbti su kastuvu“) arba tiesiog apibendrina – „svarbiausia dirbti darbe“.

Keletas išskirtų veiklos formų labiau sietinos su laisvalaikio praleidimo būdais, tad nebuvo lengva priskirti nei prie šeimos, nei prie darbo erdvės. Kaip tam tikros laisvalaikio praleidimo, atsipalaidavimo formos būtų abiejų metų amžiaus berniukų minimas sportas, keliavimas, žaidimas kompiuteriu, pasivažinėjimas mašina, alaus gėrimas. Tačiau be laisvalaikio pomėgių („sportuoja“, „rašo“, „skaito knygas“, „važiuoja apsipirkti“) tyrime dalyvavusios penkiametės mergaitės dar išskyrė tikro vyro bendravimo su moterimi formas („eina pasivaikščiot su moterim“, gali eiti su žmona į šokius“), o metais vyresnių mergaičių atsakymai tik papildė minėtas romantiško atspalvio turinčias formas („moteriai neša gėlę“, „perka merginai atvirutę“). Penkiamečių grupės berniukai paminėjo ne vieną aktyviai moteriai būdingas ir su laisvalaikiu siejamas veiklos formą: sportas („biškį pasportuoja“, „vis bėga sportuot“), apsipirkimas („važinėja į parduotuves“, „prisiperka sau visokių daiktų“). Keletas tyrime dalyvavusių berniukų „tikrą moterį“ apibūdina ir kaip laisvalaikį praleidžiančią azartiškai („ji labai mėgsta kortom palošt“), o taip pat sukuriančią šeimos nariams pramogų („kartais važiuojam į Akropolį“).

4.3 Šeimos vaidmens vertinimas

Siekiant atskleisti šeimos reikšmę augančio vaiko supratimui apie lyčių vaidmenis buvo remtasi tiek anketavimo būdu apklaustų tėvų nuomone, tiek ekspertų išsakytomis mintis. Vaikų poziciją šiuo klausimu atskleidžia dalyvaujančio stebėjimo metu gauti duomenys.

Ekspertų nuomonė:

Kaip ir teorinėje dalyje minėta, **šeimos reikšmė** socializacijos procese yra neabejotinai svarbiausia, kaip gyvas pavyzdys vaikui. Vienareikšmiška nuomonė buvo išsakyta visų apklaustų ekspertų, šeimai, tėvų vaidmeniui priskiriant svarbiausią reikšmę.

„Šeima vaiko auklėjime užima pirmą vietą, darželis tik padeda šeimai auginti vaikus. Todėl visi pagrindai yra padedami tik šeimoje.“ (Interviu nr. 4).

„Gyvenime vaikas save tapatina su savo tėvais: mergaitės moters idealas – motina, berniukui vyro modelis – tėvas.“ (Interviu nr. 3).

„Šeimos vaidmuo yra pagrindinis. Kaip šeimoje auklėjami vaikai, jie viską atsineša į darželį. Tarkim, berniukų pagarba mergaitėm, ar praleidžia pro duris, ar ne, ar nestumdo, žino, kad jos silpnesnės.“ (Interviu nr. 5).

Tėvų nuomonė:

Patys tėvai atsakydami į pirmą anketoje pateiktą klausimą „Kas, Jūsų manymu, vaikui suteikia daugiausiai informacijos apie jį supantį pasaulį? (galite pasirinkti vieną arba du atsakymus)“ pateikė tokią pačią nuomonę. Galėdami pasirinkti vieną arba du atsakymus, 100 proc. buvo pasirinkta šeima,

kaip svarbiausia socializacijos institucija, antruoju variantu pasirinkant ikimokyklinio ugdymo instituciją arba kitus šeimos narius – vyresnius brolius arba seseris.

Ekspertų nuomonė:

Minėtą vyresniųjų brolių ar seserų įtaką galima pavaizduoti eksperto pavyzdžiu.

„Apskritai, berniukus vis dar domina mašinėlės, bet būna ir taip, kaip kad šiuo metu mūsų grupėje, kad berniukas labiau žaidžia su mergaitėmis. Bet jis yra mažiausias vaikas šeimoje, turi dvi vyresnes seses, tad manau, kad tokį jo pasirinkimą įtakoja šeimos sudėtis.“ (Interviu nr. 2).

Keliais tyrimo būdais gauta informacija dar kartą patvirtino, kad šeimos, kaip pirminės ir svarbiausios institucijos svarba neginčijama. Tačiau šeimos indėlį į vaiko socializacijos procesą, ekspertų nuomone, apsunkina ir tai, kad keičiasi šeimos sąvoka ir požiūris į vaiką.

„Taip pat pats šeimos vaidmuo niveliuodamas, atsiranda skirtingos šeimos formos. Tad ir vaidmenys nėra konkretūs. Nebėra paprotinės teisės, galioja įprastoji teisė, kai vaikus ir turtą galima pasidalinti įvairiomis sutartimis.“ (Interviu nr. 1).

Tyrimo rezultatai atskleidė ir kitus su šeimos socializacijos procesu šiuolaikiniame gyvenime susijusius aspektus: **tėvų požiūrį į vaiko auklėjimą, įtakos darančios gyvenimiškos aplinkybės.**

Nors šeimos vaidmuo socializacijos lyčių vaidmenų klausimais procese užima neginčijamą pirmą vietą, tačiau akivaizdu, kad neužtenka tik šio fakto – svarbu, **kiek laiko bei dėmesio tėvai skiria savo atžaloms socializacijos klausimais.**

Eksperto nuomonė:

Tyrimo dalyvavusių ekspertų išsakytos mintys leidžia teigti, kad dažnam vaikui trūksta tėvų dėmesio.

„Šeimos gyvenimo būdas vienaip ar kitaip tęsiasi vaiko gyvenimo būde. Net to nepastebint. Jei tėvai pragnapsi prie televizoriaus, tai vaikai arba irgi žiūri serialus arba tuo pat metu prisigalvoja nebūtinai jam naudingos veiklos. Taigi supratimas ir apie lyčių vaidmenis ateina iš šeimos.“ (Interviu nr. 1).

Tėvų nuomonė:

Tyrimo dalyvavę tėvai išsakė savo nuomonę keletu svarbių klausimų:

- **Tinkamiausias laikas pradėti kalbėti apie lyčių vaidmenis.** Beveik pusės (45 proc.) respondentų manymu, apie lyčių vaidmenis reikia kalbėti nuo pat gimimo, lygiomis dalimis pasiskirstė respondentų, teigiančių, kad apie tai reiktų kalbėti trečiaisiais vaiko gyvenimo metais (25 proc.) bei 5 – 6 metų amžiaus laikotarpiu (25 proc.), atsakymai. Likusioji dalis panašaus pobūdžio kalbas atidėtų mokykliniam laikotarpiui. Kad ir kiek skirtųsi nuomonė,

kurie pirminės socializacijos metai yra svarbiausi vaiko mokymui lyčių vaidmenų klausimais, nei viena tyrime dalyvavusi šeima šios temos nepalikta pamirštos.

- ***Tėvų pastangos formuojant supratimą apie lyčių vaidmenis.*** Faktą, kad tyrime dalyvavę tėvai jaučia savo indėlį į vaikų auklėjimą patvirtina tai, jog 85 proc. tėvų savo vaikams stengiasi įdiegti tai, ką privalo daryti berniukai, o ką mergaitės. Be to, koks bus pasirenkamas socializacijos lyčių vaidmenų klausimais kelias gali priklausyti ir nuo pačių tėvų auklėjimo. Atsakymų į uždara klausimą – „*Ar vaikystėje Jūsų šeimoje buvo pabrėžiama, koks elgesys tinkamas mergaitei, o koks berniukui?*“, rezultatai rodo, kad ankstesnė karta, t.y. tyrime dalyvavusių tėvų tėvai, stengdavosi akcentuoti, kokios elgesio normos laikomos tinkamos to meto visuomenėje, kultūroje, o kurios ne. Net du trečdaliai respondentų teigė, kad jų tėvai ugde jų mąstymą šiuo klausimu, likęs trečdalis respondentų tiesiog nepamena arba teigia, kad tėvai šiuo klausimu atvirai nekalbėdavo.
- ***Kieno įtaką labiausiai perima vaikai.*** Šeimos reikšmę socializacijos procese sustiprina ir tas faktas, kad tyrime beveik dviejų trečdalių (60 proc.) dalyvavusių tėvų nuomone, jų vaikai labiausiai mėgdžioja būtent mamos ir tėčio elgesį.

Ekspertų nuomonė:

Ir ekspertai pritaria, kad **šeima turi galimybę perduoti tam tikrus lyčių vaidmenų stereotipus.**

„*Manau, kad berniukai iš šeimos atsineša įvairių prisakymų, na, tarkim, „nebliuk kaip mergiotė“, „būk vyras“, bet tai jau keliauja per kartas kaip nepajudinamas stereotipas, o mergaitės dabar jau gražinasi, puošiasi. Žaidžia žaidimus, kad ateina mamytės draugė, geria kavutę, keičiasi lėlių apdarais. Šiuo metu lėlės tokios, kurios yra su visais moteriškais privalumais, jos yra išrengiamos, perrengiamos, keičiamasi apdarais. Ir tai dažnas užsiėmimas.“ (Interviu nr. 2).*

Kokia kryptimi klostysis socializacijos procesas tiek apskritai, tiek lyčių vaidmenų klausimais, priklauso ne tik nuo pačios šeimos, bet ir nuo tam tikrų **aplinkybių**, kada šeimai gali reikėti imtis pastangų izoliuoti vaiką nuo neigiamos aplinkinių įtakos būtent gyvenamoje aplinkoje.

„*Na, šeimos vaidmuo yra pats didžiausias. Ir svarbus ne tik noras perduoti savo žinojimą, elgseną vaikui, bet ir socialinė padėtis. Tarkim, bendrabučio koridoriuose augantys vaikai stebi ne tik savo šeimos gyvenimą, bet ir kaimynus ir išmoksta ne pačio geriausio. Pastaruoju metu tėvai taip pat linkę mažiau slėpti suaugusiųjų gyvenimo detales. Gražių, darnių šeimų pavyzdys vaikui akivaizdus be ilgų aiškinimų. Kada darniai bendrauja trys kartos, visada vaikas užčiuopia išminties grūdą.“ (Interviu nr.1).*

Visų tyrime dalyvavusių respondentų nuomonė sutapo įvardinant šeimos, kaip svarbiausios socializacijos institucijos, svarbą. Tad **hipotezė, jog šeima užima svarbiausią vietą formuojant ikimokyklinio amžiaus vaiko supratimą apie tinkamus lyčių vaidmenis yra patvirtinama.**

4.4 Ikimokyklinio ugdymo įstaigos vaidmens vertinimas

Išryškinius svarbiausius šeimos įtakos aspektus, svarbu išsiaiškinti, kokį vaidmenį tyrime dalyvavusių tėvų, bei specialistų nuomone vaidina ikimokyklinio ugdymo įstaiga.

Kaip ir minėta ankstesnėje dalyje, palikus galimybę pasirinkti du atsakymo variantus į klausimą - *Kas, Jūsų manymu, vaikui suteikia daugiausiai informacijos apie jį supantį pasaulį? (galite pasirinkti vieną arba du atsakymus)*“ šalia pagrindinio socializacijos instituto - šeimos, daugiau nei du trečdaliai respondentų paminėjo darželio įtaką. Žinoma, atsakymą įtakoja ir tas faktas, kad visi kalbinti tėvai savo vaikus veda į ikimokyklinio ugdymo įstaigą ir čia jų atžalos praleidžia didžiąją laiko dalį.

Ekspertų nuomonė:

Ekspertai socializacijos procese taip pat atiduoda pirmenybę šeimai, tačiau savo darbe stengiasi bendradarbiauti su šeima, užimdami **profesionalaus tarpininko tarp augančio vaiko ir jo tėvų vaidmuo**. Tyrime dalyvavusių ekspertų nuomone, ikimokyklinio ugdymo įstaigos vieną iš esminių funkcijų kartu su tėvais stebėti vaiko elgesį ir bendraujant pasirinkti tinkamiausius, individualius auklėjimo metodus.

„Žinot, darželis vienas kaip po toks gali tikrai nedaug. Mūsų planuose bendravimas su šeima yra būtinas, o tada jau stebi, kaip vaikas su kuriuo iš tėvų labiau sutaria, ką iš jo gauna, bandai patarti tėvams, kartais netgi reikia specialistų pagalbos. Tarkim, vaikas „plaukioja“ tarp senelių ir tėvų ir ne visada žino, pas kuriuos praleis šį vakarą, kas jį paims, o ryte pasakoja ne pačius darniausius nuotykius (tarkim, apie muštynes tarp senelių). Tokiu atveju motinai karts nuo karto pasiūlai, kokia veikla mergaitei labiausia tiktų laisvalaikiui, kaip joms bendrauti kaip motinai ir dukrai, kad būtų draugės, viena kitos padėjėjos. Nors man akivaizdu, kad seneliai ir tėvas išmuša iš vėžių mamos ir dukros gražius santykius, ja savotiškai pasinaudoja tam tikriems konfliktams spręsti. Mergaitė ryte ateina su agresyvia nuotaika, pasikrovusi bloga energija. O tai atsiliepia ir bendravimui su draugėmis. Net berniukai ja taip pat nesižavi kaip teigiama, įdomia mergaite ir taip gaunasi užburtas ratas.“ (Interviu nr. 1).

„Aš manau, kad ši ikimokyklinės įstaigos įtaka galėtų būti tokia, kad ugdytų kūrybingą asmenybę, kad formuotų vaiko teisingą požiūrį į save, aplinkinius, taip pat priešingos lyties asmenį, kuris yra šalia jo. Manau, kad darželio įtaka nėra menkesnė nei šeimos įtaka, todėl, kad vaikas gyvena kolektyve ir tiesiog veikia, gyvena, dirba, būna mišriomis grupelėmis, bent jau mes to siekiame, kad nebūtų kažkoks atsiribojimas vienos lyties asmenų nuo kitos lyties asmenų.“ (Interviu nr. 2).

Vilniaus miesto ikimokyklinėje įstaigoje dirbantys respondentai atskleidė ir tai, kad darželis gali turėti ir priešingos įtakos – **stiprinti su lyčių skirtumais, vaidmenimis susijusius stereotipus, įtakotus neprofesionalių darbuotojų arba auklėjamosios medžiagos.**

„Daugelį metų lyčių stereotipai ikimokyklinėse įstaigose buvo ryškiai išskiriami. Grupėse įrengti atskiri tualetai berniukams ir mergaitėms, eidami miegoti vaikai nenusirengia visiškai nuogai – pižamą velkasi ant trumpikių, o ką kalbėti apie žodinį auklėjimą – dažnai tenka girdėti: „Koks tu vyras, kad verki?“, „Negražu mergaitėms taip elgtis.“ ir pan. Darželiuose gausu žaisliukų, skirtų mergaitėms ir berniukams, o pedagogai gana dažnai pasako su kuo netinka žaisti berniukams ar

mergaitėms. *Mažai ši padėtis pasikeitė ir šiandien, tik gal kiek mažiau yra slepiami šie skirtumai tarp mergaičių ir berniukų.*“ (Interviu nr. 4).

„Manau, kad nemažą. Žaidimai, susiję su profesijomis, turi įtakos. Tradiciškai paveikslėliuose pavaizduotos profesijos (medicinos sesutė – moteris, lakūnas – vyras). Dažnai auklytė pasakydavo, kad jei berniukas sūpuodavo lėlę, žaisdavo su mergaitėm, tai informuodavo, kad berniukai taip nedaro, „eik ką nors konstruoti, žaisti su mašinomis“ (Interviu nr. 5).

Tėvų nuomonė:

Tėvų požiūrį į ikimokyklinės įstaigos darbuotojų „kišimasi“ socializuojant jų vaiką lyčių vaidmenų klausimais ir pageidavimą dalintis auklėjimo funkcijomis su šioje įstaigoje dirbančiais specialistais, parodo net **90 proc. respondentų, teigiančių, kad darželyje yra reikalingos pamokėlės apie vyriškus ir moteriškus vaidmenys.** Tik keli respondentai neturėjo nuomonės šiuo klausimu, keli – šio reikalavimo ikimokyklinio ugdymo įstaigai nekeltų.

Kokio ugdymo lyčių vaidmenų klausimais tikėtusi tyrime dalyvavę tėvai atskleidžia anketoje pateikto klausimo atsakymų pasiskirstymas. Tyrime dalyvavusių tėvų atsakymai į klausimą „*Kam – berniukams, mergaitėms ar abiem lytims, Jūsų manymu, darželyje galėtų būti pasiūlyta užsiimti šia veikla?*“ (8 lentelė) atskleidė įdomių temos aspektų.

8 lentelė. Tėvų požiūris į ikimokyklinės įstaigos siūlomą veiklą jų vaikams (atsakiusiųjų dalis procentais).

Veikla	Berniukams	Mergaitėms	Ir berniukams, ir mergaitėms
1. Kartu su auklėtoja padengti stalą pietums	0	15	85
2. Žaisti automobiliais	65	0	35
3. Dainuoti lopšinę sūpamoms lėlėms	0	70	30
4. Iš kaladėlių statyti pilis, miestus	5	0	95
5. Lėlėms pinti kasas	0	90	10
6. Žaidžiant „Šeimą“ skalbti drabužius, juos lyginti	0	75	25
7. Prižiūrėti gėles	0	30	70
8. Žaisti su konstruktoriumi	25	5	70
9. Susitvarkyti savo drabužėlius, daiktus	0	5	95
10. Žaisti futbolą	55	0	45

Pirmiausia, tėvų nuomone, abiejų lyčių vaikai turėtų išmokti elementarių namų ruošos darbų, tad norėtų, kad tiek berniukai, tiek mergaitės ikimokyklinio ugdymo įstaigoje užsiimtų šia veikla: mokytųsi padengti stalą (85 proc. visų respondentų), susitvarkyti savo drabužėlius, daiktus (95 proc. respondentų). Iš pasiūlytų veiklų tik moteriška veikla laikoma su lėlėmis, motinyste siejamos veiklos: lopšinės dainavimas (70 proc.), kasų pynimas (90 proc.) arba su moteriškos lyties atstovėms priskiriamais namų ruošos darbais – 75 proc. Tik berniukams tyrime dalyvavę tėvai siūlytų žaisti automobiliais (65 proc.). Futbolas nelaikomas tik vyriška sporto šaka, nes beveik pusė respondentų (45 proc.) sutiktų, kad darželyje ir jų sūnus, ir dukra žaistų šį žaidimą. Be anksčiau minėtų elementarių

tvarkos palaikymo darbų, abiejų lyčių vaikams tėvai siūlytų mokytis iš kaladėlių statyti namus, pilis (95 proc.), prižiūrėti gėles (70 proc.), žaisti konstruktoriumi (70 proc.).

Taigi galima teigti, kad tėvų požiūris į ikimokyklinėje įstaigoje siūlomą veiklą jų vaikams nesiremia ryškiais lyčių vaidmenų stereotipais, o suteikiama galimybė mokytis įvairios veiklos.

Kad ir koks indėlis būtų šeimos ar ikimokyklinio ugdymo įstaigos, jaučiamas informacijos trūkumas. **Daugiau nei pusė apklaustų tėvų teigia, kad jiems reikalinga speciali literatūra apie tai, kaip teisingai vaiką auklėti lyčių lygybės klausimais.**

Atsakymai į dar vieną klausimą, susijusį su nusistovėjusiomis švietimo normomis bei profesiniu stereotipu – **ikimokyklinėje įstaigoje dirbantis vyras, atskleidė klausimo vertinimą iš kelių pozicijų** - tėvų požiūris, jei jų vaiką auklėtų vyras, ikimokyklinio ugdymo įstaigoje dirbančių pedagogių vertinimus bei auklėtojo vyro išgyvenimus.

Tėvų nuomonė:

Į klausimą „*Ar norėtumėte, kad Jūsų vaiką darželyje mokytų vyras auklėtojas?*“ respondentai atsakė nevienareikšmiškai. Beveik pusė apklaustųjų (45 proc.) nenorėtų, kad jų vaiką auklėtų vyras, 30 proc. respondentų teigiamai vertino vyro darbą ikimokyklinio ugdymo įstaigoje, 25 proc. šiuo klausimu neturėjo nuomonės. Tai vienas ryškiausių stereotipų vyriškosios lyties atstovų tarpe (jam pritarė 85,7 proc. vyrų ir 41,7 proc. moterų). **Iš vienos pusės, auklėjimo funkcija labiau priskiriama moteriškos lyties atstovėms, iš kitos pusės, užveriamos galimybės vyriškos lyties atstovams užimti ikimokyklinio ugdymo įstaigos specialisto vietą.**

Palyginus dviejų klausimų rezultatus galima atskleisti ir tėvų pageidavimą matyti vyrą auklėtojo pozicijoje konkrečiai jo vaiko atveju ir apskritai. Su teiginiu („*Moterys geresnės pedagogės nei vyrai*“ (8 lentelė)) nesutinka didžioji dalis respondentų (75 proc.), taip teigdami, kad ir vyrai gali būti neprastesni pedagogai, tačiau įdomesni palyginimai lyties aspektu. Kaip ir minėta anksčiau, didžioji dauguma vyrų nenorėtų, kad jų vaikus auklėtų vyras auklėtojas, todėl palyginus nedidelė dalis tų pačių vyrų (42,9 proc.) pritaria, kad moterys geresnės pedagogės už vyrus.

Galima teigti, kad žvelgiant apskritai vyrai mano, kad jų lyties atstovai gali būti ne prastesni pedagogai nei moterys (57,1 proc. respondentų vyrų), tačiau kalbėdami apie savo vaikų auklėjimą yra atsargesni ir labiau norėtų moters auklėtojos. Abejonės dėl vyro auklėtojo savo vaiko auklėjimo procese pastebimos ir moterų tarpe, tačiau jos labiau už pačius vyrus nori paneigti stereotipą, kad moterys geresnės pedagogės nei vyrai (minėtam teiginiui nepritaria 84, 6 proc. apklaustųjų moterų).

9 lentelė. Pritarimas/nepitarimas teiginiui „*Moterys geresnės pedagogės nei vyrai*“ (atsakiusiujų dalis procentais).

Teiginys \ Lytis	Teiginiui pritariama (visiškai pritariu/ iš dalies pritariu)	Teiginiui nepitariama (iš dalies nepitariu/visiškai nepitariu)	Viso:
Vyrai	42,9	57,1	100
Moterys	15,4	84,6	100
Visi respondentai	25	75	100

Ekspertų nuomonė:

Tuo tarpu visi tyrime dalyvavę specialistai norėtų, kad jų kolektyve dirbtų vyras. Akcentuojamas tiek pusiausvyros lyties atžvilgiu poreikis švietimo sistemoje, tiek naujų idėjų, kitokio požiūrio įnešėjo į kolektyvą, vaiko auklėjimą vaidmuo.

“Vyrų ikimokyklinėse įstaigose praktiškai nėra. Aš tai norėčiau, kad dirbtų. Visur reikalinga pusiausvyra. Vyras įneša kitoki požiūrį į vaikus, į gyvenimą – o tai padeda ne tik vaikams, bet ir mokytojoms būti kitokiais. <...> Vyrai judresni, mėgsta išdykauti, pokštauti, mažiau kreipia dėmesį į buitinius dalykus, o tai ir patinka vaikams. Bet manau, kad pusiausvyra turi būti visur. Vien vyrai ikimokyklinėje įstaigoje vargu ar galėtų dirbti.” (Interviu nr. 4)

„Šiaip mūsų kolektyve dirba muzikos pedagogas vyras ir jis turi labai didelį autoritetą visų darželio vaikų. Manau, kad mes jau tos moteriškos atsibodom, nes ir namie mamytė, ir daržely. **Mama daugiau bendrauja, o trūksta vyriško dėmesio, nebent turi senelius ar daug nedirbantį tėtį.**“ (Interviu nr. 2).

„Mes gal ir norėtume. Norime, kad ir švietimo srityje įsivyrautų pusiausvyra. <...> **Tačiau berniukai turėtų galimybę mokytis tikrojo vyriškumo.** Mūsų kolektyve dirba muzikos vadovas. Jis yra vaikų mylimas, kolektyvo narių numylėtinis..“ (Interviu nr. 1)

Ikimokyklinio ugdymo įstaigoje dirbusio vyro mintys, išsakytos interviu metu, parodė ne tik konkretaus žmogaus profesijos pasirinkimo priežastis, bet ir vyriško - moteriško auklėjimo pranašumus bei aplinkinių vertinimus.

Gavęs pasiūlymą respondentas gana spontaniškai pasirinko šią profesiją, o savo darbo reikšmę įvardijo tuo, kad tai būtų darbas su 5 – 6 metų amžiaus vaikais, kurie būtent šiuo periodu bręsta kaip asmenybės. Kalbėdamas apie savo darbo įvertinimą iš skirtingų pusių, respondentas jautė ypatingą vaikų dėmesį.

“Manau, kad **vaikams labai patikau**, nes jie visada laukdavo, rėkdavo, sukeldavo šurmuli, kai pasirodydavau.” (Interviu nr. 5).

Apibendrinamas vyrui ir moteriai būdingas savybes, reikalingas šiai profesijai, respondentas išsakė savo nuomonę apie vyrų ir moterų darbo pranašumus:

„Moteris auklėtoja gal pastabesnė, kruopštesnė, smulkmeniškesnė, atkreipia dėmesį į smulkmenas, kruopščiau daro darbelius, papuošimus. Dar jaučiau, kad, tarkim, vaikui apsišlapinus auklėtoja pati eidavo, man neleisdavo, lyg tai būtų ne vyriškas darbas. O aš stengiausi sudominti visuomeninėmis istorijomis, pasakojau apie technologinius dalykus, piešėm vėliavas, mokiau žemėlapi, pasakojau geografinius dalykus. Tai visuomeniniai dalykai, bendram išprusimui. Mano vaikai mokėjo visas Europos sostines, galėdavo nupiešti ne tik Lietuvos, bet daugelio šalių vėliavas. Konstruodavome

kartu sudėtingesnius dalykus. Mergaitės reikalaujavo mano dėmesio, pešdavosi, į mane gal žiūrėjo kaip į jaunikį (juokiasi). Visada norėjo šalia būt, ar įdomu ar ne.“ (Interviu nr. 5).

Taigi vyras auklėtojas savo darbe pripažindamas tam tikrą auklėtojo profesijai svarbių savybių (pastabumo, kruopštumo, smulkmeniškumo, kūrybingumo) trūkumą tai kompensavo kita ir jam pačiam, ir vaikams įdomia veikla, skatinančia atmintį, teikiančia Lietuvos, pasaulio pažinimo žinių.

Tačiau kolegijų bei vaikų tėvų vyro auklėtojo vertinimai perėjo keletą etapų – nuo nepasitikėjimo iki nuoširdaus priėmimo stadijos.

„Tik pradėjus dirbti moterys norėjo su manim bendrauti, jaučiausi gerai, savas. Iš pradžių auklėtojos žiūrėjo su nepasitikėjimu, na, ką jis išmano. Jaučiau iš nuogirdų. Tėvai stereotipiškai iš pradžių nerimavo. Vėl gi tai sužinojau iš paskalų. Vėliau tėvai patys papasakojo, kad pradžioje nerimo buvo. Manau, kad reikėjo vyro, nes grupėje buvo daugiausia berniukų, tėvai pasakodavo, kad sūnus noriai eina į darželį. Tėvai sakė, kad kai grupėje yra moteris ir vyras, tai daug natūraliau imituojamas šeimos modelis, vaikui tai naudingiau.“ (Interviu nr. 5).

Šalia išvardintų teigiamo vyro indėlio į švietimo sistemą detalių, ekspertai pateikė savo nuomonę apie galimas abejones iš kelių pozicijų:

- **Galimos abejonės iš tėvų pusės**, susijusios su galimais vyro, dirbančio moteriškame kolektyve subtilumais, galimais pedofilijos atvejais, gebėjimais susitvarkyti su visomis darbinėmis funkcijomis

*„Tačiau girdėjau ir neigiamų atsiliepimų – vyrai **bijo išleisti dirbti savo žmonas su kolega vyriškiu**, kad kas neatsitiktų ten tarp jų... cha cha cha (tik nežinau ką tokie vyrai darytų jei jų žmonos dirbtų grynai vyriškame kolektyve). Jei auklėtojas komunikabilus, linksmas, gerai pažįstantis ir mylintis vaikus – tai puiku. O jei koks tylenis, pats visko bijo, tai tėvai mažai lieka patenkinti..“ (Interviu nr. 4)*

*„Tėvai į vyrą auklėtoją darželyje žiūri atsargiai, nes gandai, pasiskaitymai baimina dėl pedofilijos atveju. Gal jis kitur nepritapo, nes kaip vyras turi minusų, o **gal turi kažkokių ketinimų**. Manau, kad kai bus tinkamas požiūris, geras atlyginimas, taip pat kaip ir užsienyje bus ir vyrų auklėtojų“ (Interviu nr.1).*

*„Nemanau, kad būtų kažkokių abejonių tėvams. Nebent kažkokie **higienos klausimai**, nes gal auklėtojui neįprasta, geriau atlieka moteris, bet šiaip nežinau. Manau, kad būtų visokių nuominių, kaip ir visur. Reiktų pabandyt, pradžioje gal būtų nepasitenkinimo, o paskui viskas būtų gerai.“ (Interviu nr. 2).*

- **Galimos abejonės iš kolegų pusės** – bijoma konkurencijos

*„O vyras kolektyve, gal, žinokit, pabijočiau tos konkurencijos, jeigu reiktų kartu dirbti su juo grupėje, **nes jis imtų viršų**. Nes manau, kad vyriškas mąstymas būtų vyriškas mąstymas, pakryptų į kokią sportinę veiklą.“ (Interviu nr. 2).*

*„Žinoma, mums moteriškėms, jis būtų **daug didesnis konkurentas**.“ (Interviu nr. 1)*

- **Galimos paties vyro, pasirinkusio šią profesiją, abejonės**

*„Norėčiau, kad dirbtų daugiau vyrų, kolektyve būtų geresnis mikroklimatas, bet vyrai nedirba, nes gal **neturi reikiamų savybių, turi būti tam tikras pašaukimas**, gali ne bet kas, nors tai labai sunku*

įvertinti pokalbio metu. Dėl pinigų taip pat, nes Skandinavijos šalyse pusė auklėtojų yra vyrai. Tai gali būti nebent kaip papildomas darbas, bet iš to **šėimos neišlaikysi**.“ (Interviu nr. 5).

4.5 Tyrime dalyvavusios ikimokyklinio ugdymo įstaigos programos vertinimas

Ankstesniuose skyreliuose atskleidus ikimokyklinės įstaigos svarbą vaiko socializacijos procese, būtina pažvelgti, kokiais programose apibrėžtais principais remiasi tyrime dalyvavusios įstaigos pedagogai auklėdami vaikus lyčių vaidmenų klausimais.

Ekspertų nuomonė:

Žvelgiant apskritai, **ikimokyklinio ugdymo įstaigos programą** lyčių vaidmenų klausimais šioje įstaigoje dirbantys ekspertai **vertina kaip svarbų dokumentą**, turintį privalomojo laikymosi aspektą, bet kalbant apie lyčių vaidmenis, labiau rekomendacinį vaidmenį.

„Ikimokyklinio ugdymo programa – dokumentas, kurio privalu laikytis. Priešmokyklinio ugdymo programoje konkrečiai apibūdinti tikslai ir uždaviniai, tai atsispindi visose 5 kompetencijose. <...> Mūsų įstaigos ugdymo programoje daug dėmesio skiriama šėimos dalyvavimui auklėjime ir ugdyme. Žinant, kad pagrindinės žmogaus nuostatos formuojasi iki 5 metų, mes manom, kad su tėvais turim bendrai stebėti ir reaguoti į gražius dalykus – juos pristatyti kaip pavyzdį ir skatinti, kad vaikai nekartotų neigiamų dalykų (Interviu nr. 1).

„Taip, nes tai yra vienas iš priešmokyklinio ugdymo programos punktų. Aišku, atsižvelgiant į vaikų skaičių grupėje, ko daugiau – berniukų ar mergaičių. Ir aišku, kas priklauso berniukui, t.y. pagarba mergaitei ar kažkokia pagalba. Tiesiog į tai atsižvelgiame ir stengiamės vadovautis. O programoje tiesiog rekomenduojama, kad, sakykim, kad stengtumėmės išvengti tų visų stereotipų. Tegu mergaitės pagal charakterį užima vadovaujantį vaidmenį ir kitą kartą ir daugiau....Svarbu pagalba, pagarba, savitarpio supratimas, atjauta vaikams bendraujant tarpusavyje. (Interviu nr. 2)“

Atsižvelgus į tyrime dalyvavusios ikimokyklinio ugdymo įstaigos programoje išdėstytus socialinės kompetencijos svarbiausius elementus, ikimokyklinio amžiaus vaiko aplinkos suvokimą, domėjimąsi jį supančiais žmonėmis, galima geriau suprasti, kokiais būdais vaiką pasiekia informacija iš bendraamžių, įstaigos darbuotojų, tėvų bei aplinkinių lyties klausimais, kokiais kanalais vaikas perima tam tikras elgesio normas, kaip į socializacijos procesą įsilieja stereotipai.

Tačiau **išnagrinėjus konkrečioje ikimokyklinio ugdymo programoje minimus pagrindinius vaiko ugdymo principus, galima įžvelgti tik rekomendacinio pobūdžio tikslus ir uždavinius, o lyčių vaidmenų klausimai beveik nėra minimi.**

Tyrime dalyvavusio Utenos vaikų lopšelio darželio ikimokyklinio ugdymo programoje akcentuojami du pagrindiniai auklėjimo principai:

- *Humaniškumo* principu pripažįstama vaiko teisė būti kitokiam, būti gerbiamam kaip asmenybei bei apibrėžiamas poreikis sukurti reikiamas sąlygas ryškių prigimtinių bruožų ugdymui.

- *Ugdymo individualizmo* principas akcentuoja veiklos planavimą atsižvelgiant į vaiko išsivystymo lygį, į veiksnius, kurie sąlygoja individualumą, tokius kaip šeimos kultūrą, tradicijų įvairovę, vaiko amžių, lytį, vaiko išsivystymo lygį, charakterį ir temperamentą, išmokymo stilių, pomėgius, geriau ir menčiau išsivysčiusius gebėjimus, vaiko savęs vertinimą.

Taigi ikimokyklinio ugdymo įstaiga remdamasi šiais principais negali vadovautis visiems vienodais, tiksliai apibrėžtais ugdymo metodais. Stengiantis tikslingiau sujungti vaiko biologinį augimą su sklandesniu socializacijos, ugdymo procesu, programa apibrėžia kompetencijas pagal vaiko amžiaus grupes:

- 3 - 4 m. supranta, kad žmonės – tai vyrai, moterys, vaikai;
- 4 - 5 m. suvokia savo šeimą kaip kartu gyvenančius žmones;
- 5 - 6 m. supranta ne tik savo, bet ir kitų šeimų buvimą.

Šioje ugdymo programoje apibrėžiami socialinės kompetencijos uždaviniai nepriklausomai nuo lyties skatinantys būti aktyviam, kartu spręsti grupės reikalus, ugdyti natūralų domėjimąsi savimi, savo šeima, o taip pat mokyti laikytis šeimos, darželio, vietinės bendruomenės tradicijų bei papročių.

Ekspertų nuomonė:

Kaip ir buvo minėta teorinėje dalyje, pasikeitus ikimokyklinio ugdymo programų rengimo tvarkai, kiekviena įstaiga pagal tam tikrą numatytą tvarką gali sukurti jai artimą, suprantamą, patirtimi pagrįstą programą. Tyrime dalyvavusios įstaigos programoje konkretūs tikslai bei uždaviniai, susiję su lyčių vaidmenų perėmimu, nėra aiškiai išskirti, tačiau, pasak šioje įstaigoje dirbančios ekspertės, reikiama informaciją galima rasti „tarp eilučių“.

„Rašydamos, kurdamos savo įstaigos programą lytiškumo klausimų į prioritetus neiškelėm, tai tik galima rasti tarp eilučių arba nuspėti. Kas dvejus, trejus metus ji pildoma, tad tą aspektą būsim priverstos iškelti ir apibrėžti daug aiškiau. <...> Programos pildomos, keičiamos atsižvelgiant į aktualijas ir matom, kad būsim priversti į naujas programas įtraukti ir šitą punktą ir tada jį daugiau akcentuotai išpildyt. Manau, kad pats laikmetis verčia būti šiuolaikiškiems.“ (Interviu nr. 1).

Programų individualumas parodo ir išskirtinumą bendrame visų ikimokyklinių įstaigų kontekste. Interviu metu išaiškėjo, kad **tyrime dalyvavusios ikimokyklinės įstaigos išskirtinumas – didelis dėmesys etnografijai, lietuvių tradicijoms bei papročiams.**

„Jau penkiolika savo gyvavimo metų ugdymo turinyje svarbią vietą skyrėme etnokultūrai. Tai ne vien patriotizmo ugdymo pagrindinis šaltinis, tai ir pasaulio pažinimo viena iš formų, tai meninės saviraiškos dalis, nors visuotinio ugdymo turinyje etnokultūra užima paskutinę vietą ir kai kieno laikoma atgyvena. Mūsų ugdymo įstaigoje etnokultūra – gyvenimo būdo dalis.“ (Interviu nr. 1).

Ekspertų, prisidėjusių prie šios programos kūrimo bei įgyvendinimo, nuomone, **etnokultūra tampa ne tik savos kultūros pažinimo įrankiu, bet ir raktu į kelių kartų bendravimą, dalinimąsi patirtimi ir socializacijos klausimais.** Lyčių vaidmenys ir etnokultūrinės vertybės tyrime

dalyvavusioje ikimokyklinėje įstaigoje tampa socializacijos pagrindu, padeda rasti atsakymus į su vaiko auklėjimu susijusius klausimus keliais aspektais:

- **Lyčių vaidmenų socializacija remiantis kelių kartų patirtimi;**

„Mes pedagogai, ir senelių, prosenelių prašom prisiminti jų laikų pedagogiką, kaupiame ją kaip etnokultūrinį paveldą. (Interviu nr. 1)

- **Lyčių vaidmenų socializacija etnografinių švenčių metu;**

„Adventinėje vakaronėje dalyvauja trys kartos. Mergaitė gali stebėti močiutę, mamą, sesę, tautiškai apsirengusią folkloro ansamblio dalyvę. Svarbu apranga, laikysena, kartų laisvumas, emocijos, patirtos judriame žaidime, atsipalaidavimas, pamąstymai ramiuose žaidimuose, rateliuose. O kur dar smulkioji tautosaka: mįslės, patarlės, priežodžiai. Įsiklausius, tai gyvenimo išmintis.“ (Interviu nr.1)

„Tarkim, per kalėdines eglutes berniukai dažniau renkasi vilko, šuns, briedžio, pirato kaukes, mergaitės – voveraitės, lapės, princesės. Per Užgavėnes mergaitės persirengia čigonėmis, berniukai – velniukais. Per Sekmines mergaitės pina vainikėlius. Per šv. Martyną ožį aplink beržą veda berniukai.“ (Interviu nr. 3).

- **Lyčių vaidmenų socializacija žaidžiant liaudies žaidimus;**

„Liaudies žaidimai yra ne tik puiki bendravimo priemonė, bet ir mandagumo pradžiamokslis. Berniukai yra mokomi mandagiai pakviesti mergaitę į ratelį, švelniai laikyti už rankos einant rateliu ir panašiai.“ (Interviu nr. 3).

„Liaudies žaidime „Žalioj girioj“ vaikas, kuriam užrišamos akys, priėjęs prie kito žaidžiančio vaiko klausia: „Koks tu medis?“, jei žaidėjas prieina prie mergaitės – atsakydama į klausimą, mergaitė turi pasirinkti moteriškos giminės medį (eglė, liepą, pušį), jei prie berniuko – berniukas atsakydamas turi pasirinkti vyriškos giminės medį (beržą, uosį, klevą).

Žaidime „Aš pasėjau kanapėlę“ Onytės sesytės vaidmenį pirmą kartą žaidžiant visada atlieka mergaitė, kitus kartus pagal situaciją, priklausomai nuo to, prie kurio vaiko padainavus posmą sustoja pagrindinis žaidėjas „Onytė sesytė“.“ (Interviu nr. 3).

Etnokultūros pagrindą sudarančios tradicijos, papročiai muzikinių užsiėmimų metu tyrime dalyvavusioje ikimokyklinėje įstaigoje tampa susipažinimo su vyriškais, moteriškais darbais priemone, kur vaidmenų pasiskirstymas yra gana griežtas, aiškiai apibrėžtas.

„Ypač liaudies vaidybiniuose žaidimuose šešiamečiai aiškiai pasiskirsto pagal žaidimo veikėjo lytį ir atliekamą funkciją.

Tarkim, žaidime „Vilkas ir žąsys“ vilko vaidmenį visada renkasi ir noriai atlieka berniukai, pirmojo piemens vaidmenį – ir berniukai ir mergaitės. Žaidime „Ganau ganau aveles“ vilko vaidmenį dažniau renkasi berniukai, bobos – tik mergaitės, piemenų – ir mergaitės, ir berniukai.“

Žaidimuose, kuriuose yra du vienas kitą gaudantys veikėjai, dažniausiai mergaitė bėga, o berniukas gauda. Pvz. Žaidimuose „Genys genys šarką“, „Gegutėlė tupi tupi“, „Oi, kas sodan išjunko“ bėga mergaitė (šarka, gegutėlė, voverėlė), gauda berniukas (genys, vanagėlis, kurtelis).

Žaidimą „Vedu avinėlius po baltus dobilėlius“ dažniausiai atskirai žaidžia mergaitės, ir atskirai berniukai, nes mergaitėms parenkamos lengvesnės užduotys.“ (Interviu nr. 3).

Taigi muzikinių užsiėmimų metu berniukų ir mergaičių vaidmenys dažniausiai apibrėžiami pagal aiškų siužetinių vaidmenų pasiskirstymą lyties atžvilgiu (mergaitės – moteriškos giminės gyvūnų vaidmenyse, berniukai – vyriškos).

Apibendrinant galima teigti, kad tyrime dalyvavusios įstaigos programoje etnokultūra yra ne tik iš kitų ugdymo programų išskiriantis bruožas, bet ir būdas moderniam pasaulyje ieškoti naujo požiūrio į ikimokyklinio amžiaus vaiko socializaciją, taip pat ir lyčių vaidmenų klausimais.

Hipotezė, kad ikimokyklinės įstaigos įtaka socializacijos procese nėra reikšminga atmetama, nes šioje tiek patys tėvai, tiek šioje įstaigoje dirbantys specialistai šiuolaikinio gyvenimo pokyčių fone ikimokyklinio ugdymo įstaigai skiria nemažą dėmesį.

4.6 Žiniasklaidos įtakos vertinimas

Be minėtos šeimos, ikimokyklinio ugdymo įstaigos reikšmės ikimokyklinio amžiaus vaiko socializacijai lyčių vaidmenų klausimais, negalime pamiršti ir žiniasklaidos įtakos. Žaidimo stebėjimo metu užfiksuota ne vienas su reklama ar filmais siejamas priežodis, skambi frazė.

Vaikų nuomonė:

Taip pat interviu metu pačių vaikų buvo klausiama, „Ar matei „tikrą vyrą“/„tikrą moterį“ per televiziją? Kas jis/ji?“.

Lietuviškų serialų įtaka formuojant „tikro vyro“ bei „tikros moters“ įvaizdį gana ryški. **Daugiau nei pusė apklaustų mergaičių „tikrus vyrus“ bei „tikras moteris“ sakėsi matančios šiuo metu rodomuose lietuviškuose serialuose:** „Moterys meluoja geriau“, „Nekviesta meilė“ („Govaldas yra tikras vyras“, „Meda, nes ji daro valgyt“, „Jolanta ir Kristina man tokios tikros moterys, galvoju aš taip“). Vienetiniai atvejai išskiria ir kitokius „tikro vyro“ („tikri vyrai yra krepšininkai“, „oru berniukas yra man tikras vyras“) bei „tikros moters“ („tikros moterys gražiai dainuoja“, „daro valgyt“) apibūdinimus.

Iš atsakymų gausos ir spalvingumo būtų galima daryti išvadą, kad **lyginant lyties aspektu, negalima teigti, kad vienai lyčiai televizijos daroma didesnė įtaka nei kitai.** Gali skirtis tik žiūrimos televizijos programos, laidos ir labiausiai įstrigę, todėl dažnai minimos frazės ar vaidinami siužetai. Jaunesnieji, penkių metų amžiaus respondentai akcentuoja „tikros moters“ ūgį („labai didelė tokia“, „labai aukšta“), nors nelabai gali įvardinti matytos laidos ar konteksto, taip pat aprangos detales, dar kiti – namų ruošos darbus. Tačiau buvo paminėti ir ryškūs raudoni plaukai bei veiksmo siužetas iš reklaminio klipo, kai „tikra moteris“ atskrenda susitikti su vyru malūnspanniu.

Nepriklausant nuo amžiaus grupės, tiek tyrime dalyvavusios mergaitės, tiek berniukai dažniausiai mini tam tikras judrias, veiksmo, įtempto siužeto scenas. Dažnas kalbintas

respondentas apie televizijoje matytą „tikrą vyrą“ arba „tikrą moterį“ kalba su dideliu pasigėrėjimu, emocijomis ir kartais net pavaizduodamas rankų gestais.

Vyresniosios šešiametės mergaitės televizijoje matytus „tikrus vyrus“ apibūdina kaip stiprius, aktyvius žmones („*labai stiprus*“, „*važinėjasi su motociklu*“), kovingus, besikaunančius net ir su priešingos lyties atstovėmis („*kaunasi su kardais*“, „*kaunasi su moterimis*“, „*mačiau neseniai, kaip mušėsi su mergaitėm*“). Su fizine jėga ir smurtu susijusius mini siužetus prisiminė beveik du trečdaliai mergaičių. Tad toks vyriškumas televizijoje, vyro kova su moterimi respondentėms nesukėlė nei neigiamų, nei išskirtinių emocijų, o atvirkščiai atrodė gana natūralus.

Keletas vyresniosios grupės abiejų lyčių respondentų televizijoje matė ir šeima besirūpinantį „tikrą vyrą“ („*nupirko žmonai ledų*“, „*padeda daryt valgyt*“, „*padeda savo žmonai užaugint vaikus*“, „*gražiai saugo moterį*“). Vienas šešiametis berniukas vaizdžiai bandė papasakoti neseniai matytą „tikrą vyrą“, kuris „*Nešiojo didelius burbulus*“, tačiau konkrečiau papasakoti, kur jis buvo matytas taip ir nepavyko, o respondentas net užpyko, kad jo nesupratau. Kelioms mergaitėms pavyko ne tik apibūdinti, bet ir konkrečiai įvardinti televizijos ekrane matytus „tikrus vyrus“, kurių vardai, matyt, giliai įsirėžę jų atmintyje – dainingas ir LNK televizijos realybės šou dalyvis („*Grūdas yra man gražus vyras*“) bei dainininkas Zvonkus („*aišku, kad Zvonkus, nes atrodo stiprus*“), šešiametis respondentas prisiminė dar vieną dainininką Andrių Rimiškį.

Didžiausi televizijos skandalai nelieka nepastebėti mažųjų žiūrovų. Tai įrodo tiek stebėjimo duomenys, tiek kalbintų vaikų išsakytos mintys apie televizijos personažus.

Trumpas tų dienų situacijos aprašymas: *jau antra savaitė televizija, žurnalai kalbėjo apie dviejų dainininkių – Mijos ir Natalijos Zvonkės muštynes dar vieno dainininko vestuvių vakarėlyje, tuo metu buvo nagrinėjamos dvi šios istorijos versijos.*

Stebėjimo metu bežaisdamos namus dvi mergaitės žiūrėjo televiziją, o po to labai susiginčijo, nes viena palaikė ir gynė Mijos, kita – Zvonkės pusę. Tai buvo tokia inirtinga žodžių kova remiantis prieš dieną girdėtais televizijos argumentais, kad įtraukė dar didesnę grupės dalį, palaikančią vieną ar kitą pusę, kad galiausiai auklėtoja turėjo vaikus išskirti.

Dar prieš šią sceną atliktų interviu metu 4 mergaitės ir 1 berniukas paminėjo šias personažas kaip „tikras moteris“ („*Zvonkė, nes gražiai rengiasi, pati daro šukuosenas, dažosi gražiai*“, „*Mija, nes gražiai kalba*“).

Šešiametės mergaitės „tikros moters“ įvaizdį televizijoje siejo su jos veikla namuose („*gimdo vaiką*“) arba scenoje („*dainuoja*“, „*šoka*“, „*kai ją mato, aunasi gražius batus*“). Pasitaikė ir trumpų apibendrinimų: „*tiesiog stipri*“, „*ji dažosi lūpas*“. Didelė to paties amžiaus respondentų berniukų dalis iš viso negalėjo pasakyti jokio pavyzdžio. Vienas papasakojo, kad neseniai matė tvirtumu pasižyminčią „tikrą moterį“ („*rodė per „Amerikietiškas imtynes*“, *kur jos mušėsi, spardėsi, mėtėsi*“).

Ekspertų nuomonė:

Kalbintų specialistų manymu, žiniasklaidos įtaką vaiko socializacijos procesui įrodo besikeičiantis vaikų elgesys, dažnai kartojamos frazės. Interviu metu buvo išsakyta neigiamas žiniasklaidos, ypačiai televizijos poveikis vaikams. Buvo akcentuojama kitų kultūrų įtaka vaiko socializacijai, priklausomai nuo lyties dažnas smurto ar grožio kulto apraiškas vaikų žaidimuose.

„Draugiai galiu sakyti, kad neigiamą. Lotynų Amerikos šalių serialai su savo keistom intrigom mūsų kultūros nepapuošia. Agresyvumo dozė iš televizijos, interneto, kompiuterinių žaidimų jau pereina į žaidimus, kuriuos stebime ugdymo įstaigoje. Todėl tėvai ir broliai ir žaidime dažnai puola arba ginasi. Kompiuteris ir televizorius jau atratino jaunąją kartą nuo skaitymo. Ir prieš dvidešimt metų, kai TV buvo bent jau padori, buvo auklėtinių šeimų, kurios iš namų išmesdavo gerą TV ir į namus įsileisdavo gerą knygą. Mano nuomone, šiais laikais tai turėtume daryti masiškai. Nors pastaruoju metu net pati žiniasklaida kuria laidas su specialistų patarimais, kaip auklėti vaikus.“ (Interviu nr. 1).

„Žiniasklaida daro taip pat labai didelę įtaką. Pirmiausia grožio kultas, ta pati reklama, kosmetikos priemonės, ir, tarkim, kai mama baigia naudoti kažkokią kosmetikos priemonę, tai nešamasi į darželį, į grupę, kuriami grožio salonai, šukavimai, makiažai. O šiuolaikiški filmukai, įneša tokio grubumo, nes tie žaidimai pasibėgiojimai lauke, tai jie žaidžia „batmanus“, „ninzės“, „vyrukus juodais drabužiais“ arba žaidimuose vyrauja meilės, muilo serialų epizodai. Dabar viskas brukama, grūdama suaugusiems, o šalia būna ir vaikai, tai kad jie viską priima.“ (Interviu nr. 2)

Tyrimė dalyvavusių ekspertų nuomone, **šeimai, šeimos nariams priskiriama kita svarbi funkcija – stebėjimo, kontrolės, t.y. kokios žiniasklaidos priemonės gali neigiamai paveikti vaiko sąmonę bei įtakoti elgesį.** Tad neatsakingas tėvų požiūris į jų vaikų žiūrėjimą laidas, filmukus jiems patiems gali sukelti nemažų auklėjimo problemų ateityje.

„Žiniasklaidos priemonės vaidina didelį vaidmenį, nes suaugusieji (pedagogai ir tėvai) neretai neatsakingai leidžia vaikams vartyti žurnalus, žiūrėti laidas netinkamas ikimokyklinio amžiaus vaikams. Manau tai daro neigiamą poveikį vaikams.“ (Interviu nr. 4).

„Sunku pasakyti. Akivaizdžiai matosi, kad vaikai žaidžia serialus, gimdo vaikus, būna vyras, meilužis, minimi personažų vardai. Jaučiasi, kad žiūri pornografiją, nes dažnai mini sekso temas. Viena mergaitė, norėdavo bučiuotis, lipdavo į berniukų lovas, be to pati pasakodavo, kad vyresni broliai žiūri tokius filmus.“ (Interviu nr. 5).

4.7 Žaidimas: šeimos modeliai, lyčių vaidmenų stereotipai

Žaidimas – vienas svarbiausių mažosios asmenybės pasaulio pažinimo būdų. Būtent žaisdamas vaikas kaupia patyrimą, susidaro veiklos įgūdžius, supranta suaugusių žmonių santykius, vaizduote ir mąstymu pagilina jutiminį tikrovės suvokimą. Tiek teorinio, tiek praktinio tyrimo lygmenimis žaidimui, kaip pasaulio pažinimo bei savo susiformavusio požiūrio tam tikrais klausimais išraiškos būdui, buvo skirtas atskira pastraipa. Anksčiau empirinėje dalyje minėti svarbiausi socializacijos lyčių vaidmenų klausimais aspektai atsispindi būtent žaidimo metu.

Stebėjimo rezultatai bei tyrimė išsakyta ekspertų nuomonė leidžia pateikti keletą svarbių momentų:

- **Šeimos, kaip populiariausio žaidybinio siužeto, vertinimas – tyrime dalyvavusiems vaikams žaisti „šeimą“ nėra įdomu.**

Stebėjimo duomenys:

Suteikus vaikams visišką laisvę žaisti grupelėse pastebėta, kad šeimos gyvenimo siužetas nėra pirmoje vietoje tarp populiariausių žaidimų abejose amžiaus grupėse (penkiamečių ir šešiamečių tarpe). Pilotažinio penkių dienų tyrimo, metu buvo atliktas stebėjimas ir iš 18 per minėtą laiką laisvai susiformavusių žaidybinių grupelių tik 4 atvejais buvo pasirinkta žaisti „šeimą“. Vėlesnio stebėjimo etapo metu tyrime dalyvavusiems vaikams buvo pasiūlyta susiskirstyti grupelėmis ir žaisti „šeimą“.

Vidutinės žaidimo trukmės rezultatai rodo ryškius skirtumus tiriamųjų amžiaus grupėse. Vyresnio amžiaus vaikai, lyginant su penkiamečiais, pradėję žaisti šeimą (nuo vaidmenų pasiskirstymo iki namų aplinkos kūrimo procesas, siužeto vingiai paremti akivaizdžiai didesniu išsamumu, svarbių detalių išryškinimu, paremtu ir ilgesne laiko trukme. Jaunesniųjų tyrime dalyvavusių vaikų žaidimas yra gana fragmentišks, nenuoseklus, greitai norisi imtis kitos veiklos.

Lyginant lyties atžvilgiu, žaisti šeimą labiau nori tyrime dalyvavusios mergaitės nei berniukai.

- **Šeimos sudėtis žaidimuose: pastebimas pastebimų vaidmenų universalumo tendencijos**

Stebėjimo duomenys:

Lyginant amžiaus aspektu, tyrime dalyvavę jaunesnio amžiaus vaikai žaisdami šeimą pateikė neįprastos sudėties šeimos modelių. Ryškaus vaidmenų pasiskirstymo nebuvimą patvirtino žaidybinių situacija, kai pasiūlius žaisti šeimą, skubiai susiformavo 6 penkiamečių berniukų žaidybinių grupė su šiais pagrindiniais vaidmenimis: tėtis, mama, du broliai ir dėdė. Vienas iš aktyviausių grupėje berniukų savanoriškai pasirinkęs mamos vaidmenį įsakmiu tonu reguliavo, kas ką turi daryti, nors pats kartas nuo karto pakaldavo plaktuku, taisydavo automobilį. **Vaidmenų universalumą atskleidė ši grupelė, kai „šeimą“ žaidė vien berniukų kompanija.** Mergaičių buriamos šeimos grupelės susidarydavo iš 4 – 6 narių, dažniausiai į būrį buvo priimamas vienas ar pora ramiausių grupėje berniukų. Dažniausiai pasitaikę pagrindiniai vaidmenys: mama, tėtis, vaikutis, 2-3 seserys ar kokia teta iš užsienio.

- **Vaikas bando atkartoti savo šeimos modelį, bendravimo formas.**

Stebėjimo duomenys:

Pirmajame žaidimo etape, kada vaikai buria grupelę ir skirstosi vaidmenimis, lyderiaujantis stebimas narys visais atvejais nulėmė šeimos sudėtį. Pasirinktas arba priskirtas vaidmuo dažnai

nulemia, ar tas vaikas užims vadovaujančio ar paklūstančio asmens poziciją. Būtent aktyviausios mergaitės visais stebėtais atvejais sau priskyrė mamos vaidmenį ir pati pasirinko sau patinkantį, dažniausiai ramų, paklusnų berniuką į savo vyro vaidmenį. Likusios grupelės narės pačios pasirinko, kiek iš jų bus seserys. Tarp šeimai priklausančių vaidmenų priskiriami ir tetų, kaimynų, svečių iš užsienio. Net jei vadovaujančią poziciją užimanti mergaitė pasirenka sesers.

Stebėjimo duomenys:

Žaidimuose atsiskleidžia ir tėvų tarpusavio santykių, tam tikrų poelgių visuma. Vyrai vairuoja (važiuoja į Vokietiją parsivežti mašinu), geria alų, rūko, žiūri TV, skaičiuoja pinigus. Vaikai netgi mėgdžioja tėvų kalbos toną (kalba įsakmiu tonu, garsiai, barasi), kad skuba ir būna pavargę. Tuo tarpu mamos (žmonos) vaizduojamos kaip ruošiančios valgyt, tvarkančios namus, auginančios vaikus, besilankančios kirpykloje, besipuošiančios, paslaugios, jautrios, skaičiuojančios pinigus, o kai kurios – išlepusios, suirzusios bei komanduojančios tėčiui ir vaikams.

▪ **Populiariausi žaidimai berniukų tarpe.**

Stebint savarankiškai pasirenkamą vaikų veiklą laisvu nuo užsiėmimų metu bei atsižvelgiant į ekspertų išsakytas mintis, galima sudaryti populiariausių žaidimų sąrašą.

Stebėjimo duomenis:

Populiariausi žaidimai berniukų tarpe: **kompiuteriai, statybos, konstravimas, mašinos (Formulė1, ralis), „policija“, „vagys“, „kalėjimai“, „vairuotojai“, „statybininkai“, „tvirtovės gynyba“, žaidimai su fantastiniais super herojais.**

Ekspertų nuomonė:

Ekspertų teigimu, berniukų žaidimai pilni judesio, energijos, dažnai siejami su kovos elementais.

„Daugiausia žaidžia sporto klubus, kovų ringus, ralius, kaunasi mūšio laukuose, dirba mašinų remonto dirbtuvėse ar statybų aikštelėse. Berniukams būdingi riterių – vikingų bruožai. Visais laikais jie iš paprasčiausio baslio daro kardą, šautuvą ir kaunasi, gina, puola. Visada sunkiau rast bendrą kalbą su tuo berniuku, kurio žaislų lentynoje namuose vien militaristiniai žaislai. Jei tėvams tai netgi gražu, tai su laiku ima stebėtis, kodėl sūnus pradeda garsiai šūkauti, bendrauja su draugais ir vyresniaisiais komandomis, į kurias turi būti reaguojama tuoj pat.“ (Interviu nr. 1).

„Dabar tai labai nori konstruoti, žaidžia ir smulkiais konstruktoriais, kaladėlėmis, manau, kad patiktų lego ir žaidžia policininkus, vagis, gaudytojus. Daugiau tokio judesio, pasistumdymo, pasilamdymo, galbūt pasipešimo.“ (Interviu nr. 2).

„Berniukai mėgsta lenktyniauti, o anksčiau daugiau kokias statybas žaisdavo, smėlį veždavo... Na ir, žinoma, visada mėgo ir mėgsta kariauti, šaudyti.“ (Intreviu nr. 4).

▪ **Populiariausi žaidimai mergaičių tarpe**

Stebėjimo duomenys:

Mergaičių tarpe populiariu žaisti ramesnius žaidimus, ypatingas dėmesys skiriamas grožiui, puošimuisi. Tad šalia lėlės nešiojamosi daug įvairių aksesuarų, kosmetikos priemonių. Stebint 5 metų amžiaus grupėje žaidžiamą šeimą viena mergaitė, pasirinkusi sesės vaidmenį, visą žaidimo laiką atsisėdusi prie veidrodžio šukavosi, dažėsi lūpas, vaikiškais akių šešėliais akis, keitėsi auskarus. Šalia populiarių grožio salonų, mergaitės žaidžia su konstruktoriais, imituoja realybės šou, koncertus, lauke smėlyje kepa bandeles, sodina gėles.

Ekspertų nuomonė:

Šalia daugelį metų žaidžiamų „šeimos“, „parduotuvės“, „namų“ žaidimų, **šiuo metu ryškūs su grožio kultu bei aktyvios moters aktualijomis susiję žaidimai.**

„Pagrindiniai žaidimai būtų šeima, grožio konkursai, madų šou. Žaidžia vestuves, krikštynas. Kolektyve būna mergaičių nepritampančių nei prie mergaičių, nei prie berniukų: tai intrigantės, kurstytojos, negavusios dėmesio namuose renka jį per visą dieną iš kitų vaikų, aplinkinių. <...> Dabar mergaitės daug lengviau atkartoja manekenės žingsnius, prieš veidrodį dainuoja su mikrofonu.“ (Interviu nr. 1).

„Bet aktyviosios mergaitės daug dėmesio skiria išvaizdai, o iš energingų mamų kuria tokį įvaizdį, kad gali vienos tvarkytis šeimoje, būti ir geros mamos, ir tuo pat metu karjeristės. Karjera atrodo pirmiau, šeima, tik tai kas lieka, akcentuojant šventes: krikštynas (kas „Stiliaus“ viršeliuose), vakarais sporto klubuose, o ne blynai ir pasakaitės. <...> Be to mergaitės net tarpusavyje giriasi, kad mamos pilvukai gražūs. Pagal tėvų profesijas galima nuspėti, kuo vaikai nori būt užaugę. Dabar realiai konkurentų neturim, nes auklėtoju nelabai kas nori būt (juokiasi). <...> Ir tik dvi mergaitės mano grupėje gali papasakoti rūpestingai, švelniai mamai būdingų bruožų.“ (Interviu nr. 1).

„Anksčiau mergaitės daugiau žaisdavo namus, rūpindavosi „vaikais“, o dabar labiau linkę puoštis ir eiti pasirodyti draugei ir t.t., mėgsta žaisti iškylas.“ (Interviu nr. 4)

Žaidimuose pastebimas ir kitoks mergaitiškumas.

„O mergaitės irgi neatsilieka nuo berniukų. Pagal programą taip ir turėtų būti, kad ir mergaitėms siūlytume tokius judresnius veiklos reikalaujančius žaidimus, tad jos ir prisijungia. Bėga, labai daug garso, labai rėkia lauke. Labai skirtingos grupės, vienoje besigrumiančios, o kitoje mergaitės labiau tokios mergaitiškos. <...> Bet pastebėjau ir tai, kad mergaitės dabar pradėjo žaisti su ta stambiaja statybine medžiaga, kažką jos pačios pasistato, konstruoja ir tų berniukų joms visai nereikia, jie gali užėiti tik kaip svečiai, kaip ateinantys draugai ir tai manau, kad atsinešta iš šeimos.“ (Interviu nr. 2).

„Ką dar pastebiu, kad mergaitės aiškiai vyriškėja. Pačios grupės charakteristika – 8 mergaitės mažuma, bet jos į berniukų žaidimus nėra priimančios, jie priima lyriškesnes, nes berniukai aktyviausias mergaites vertina kaip konkurentes sau.“ (Interviu nr. 1).

▪ **Lyčių vaidmenų stereotipų kitimas istorinėje perspektyvoje**

Ekspertų nuomonė:

Įvertindamos savo ilgametę pedagoginę patirtį, tyrime dalyvavusios ekspertės pateikė tam tikrus **lyčių vaidmenų stereotipų pokyčius 5 – 10 metų laikotarpyje**. Venų manymu, pokyčiai nėra ryškūs ir pastebimi tik keli skirtumai – mergaičių elgesyje atsiradusios tam tikros vyriškos manieros.

„Manau, kad keičiasi labai nežymiai. Nors gal anksčiau tėvai daugiau dėmesio kreipė į mergaičių gražią laikyseną, kasų pynimą, berniukams buvo akcentuota nelaikyti rankų kišenėse. Dabar mergaitės rengiasi berniukiškai, kartu perima ir vyriškas manieras.“ (Interviu nr. 4).

Tuo tarpu kitos ekspertės pastebi **žaidimų turinio pokyčius**. Dabar tradiciškai mergaitėms būdingus tradicinius žaidimus ir šeimos gyvenimo siužetus pakeitė naujų technologijų įtakoti žaidimai.

„Prieš dešimt metų auginu kūdikėlius, juos supo, vystė, virė valgyt. Tie žaidimai tiek lauke, tiek grupėje buvo šiek tiek kitokie. Anksčiau eidavo pasivaikščioti, o dabar žiūri televizorių, žaidžia kompiuteriu, nes patys pasigamina, susikonstruoja ir žaidžia. Dabar žiniasklaidos įtaka didesnė, tad nebereikia pasakėlių. Ir dabar galvoju, ką prieš dešimt metų sekdavau vaikui, tai dabar jau nebepatiktų, nes reikia daugiau veiksmo. Tas greitas amžius veikia ir vaikus.“ (Interviu nr. 2).

„Akivaizdžiai matoma, kad vaikams susikaupti žaidimui darosi vis sunkiau, kaip ir būtinai, bet nemielai veiklai. <...> Dažniausiai tai epizodiniai momentai lyg ištraukti iš madingų realybės šou. Taigi vėl grįžtame prie žiniasklaidos įtakos. Toks jau greitas tempas. Tik spaudo pultelius, kompiuterio klavišus, telefonus. O kažko gražaus iš šeimos atsinešti bijoma, nes vaikas bendraamžių būtų tiesiog nesuprastas.“ (Interviu nr. 1).

Lyginant šių dienų vaikus su tais, kurie augo prieš penkis – dešimt metų, ekspertai pastebi jį **elgesyje atsispindintį itin greitą gyvenimo tempą**, kada skubama išbandyti kuo įvairesnę veiklą, mažai kreipiant dėmesio į veiksmo kokybę. Taigi ir ramesni šeimos gyvenimo epizodai nebėra patrauklūs.

„Apibendrinant galima pasakyti, kad visa situacija per dešimt metų pasistumdė link informacinių technologijų pusės. Vaikas mėgsta viską atlikti greitai – greito maisto, perkeltine prasme, kultas. Sunkiai pabaigia užduotus darbelius, puola prie kitų, nes viską reikia padaryti greitai. Bendras kultūros, visuomeninio gyvenimo ritmas ypatingai pastebimas naujoje kartoje.“ (Interviu nr. 1).

Stebėjimo duomenys:

Priimtina manyti, kad berniukai beveik visada renkasi jėgos ir energijos reikalaujančius žaidimus, o mergaitės – pasyvesnius ir ramesnius. Tačiau judresnės, aktyvesnės mergaitės įsijungia į berniukų organizuojamus žaidimus, tad puikiai įsijaučia į policininkų, vairuotojų vaidmenis. Berniukai nenori vaidinti, tarkim, šarkos, kai tuo tarpu mergaitės sutinka atlikti aktyvius „berniukiškus“ vaidmenis ir tapti geniu. Pastebima, kad berniukai „bijo“ mergaitiškų akcentų: sijono, kaspinėlio, papuošalo. Laisvalaikio žaidimuose aktyvioms mergaitėms nuobodu su ramesnio būdo draugėmis, todėl jos dažnai šliejasi prie berniukų grupių. Šie ignoroja ir siūlo ne pirmo ryškumo vaidmenis. Berniukams patinka,

kai žaidimo eigoje pagiriamas jo žaislas, fiziniai sugebėjimai, mergaitėms – jei pastebima pasikeitusi jos šukuosena, apranga, aksesuarai.

Gyvenimo tempas matomas ir vaidmenų fragmentiškume, ir susitelktume ties viena siužetine linija. Tyrime dalyvavę vaikai žaisdami šeimą visada ieško veiksmo, intrigos pilnų situacijų: tarkim, migdydami vaikus įjungia signalizaciją, nes turėtų ateiti vagys, važiuojant į parduotuvę bėga nuo policijos ir pan.

Taigi galima daryti išvadą, kad žaidimuose puikiai atsispindi namų aplinka, tėvų charakteriai, įpročiai, tarpusavio santykiai. Suprasdami savo lytį ir jai priskiriamus stereotipus, vaikai lygiuojasi į jų aplinkos žmones, dažniausiai tėčius ir mamas, atkurdami ir mėgdžiodami jų elgesį.

Žaidimuose pastebima vaidmenų universalumo tendencija, nes abiejų lyčių vaikai jaučiasi gali atlikti daugelį priešingos lyties atstovams stereotipiškai priskiriamų vaidmenų, o šeimą gali žaisti tik berniukų grupelė. Jiems svarbiausia, kad būtų greitas žaidimo tempas, įdomi siužetinė linija. Todėl mažieji arba nebenori žaisti „šeimos“ arba žaidžia trumpą laiko tarpą ir dažnai pajvairina televizijoje ar kompiuteriniuose žaidimuose matytais siužetais.

IŠVADOS

1. Moksliniame diskurse išskiriamos biologinės ir socialinės lyties (giminės) sąvokos, o nuolatiniai pokyčių socialinėje, ekonominėje, politinėje sferose įtakoja konkrečių lyčių funkcijų vertinimus tiek individualiame, tiek visuomeniniame lygmenyse. Lietuvoje vis dar ryškūs tradicinio požiūrio į lyties vaidmenis bruožai: patriarchalinių nuostatų svorį įrodo tradiciškai vis dar skirtinga lyčių padėtis šeimyninių vaidmenų pasidalinimo bei darbo srityse.
2. Vyriškumo ir moteriškumo sampratos nuo pat vaikystės kiekvienam individui suteikia su jo lytimi susijusią etiketę. Vyriškumas siejamas su fizine jėga, noru kovoti už vietą visuomenėje, seksualumu, racionalumu, nepriklausomybe, kai tuo tarpu moteriškumą apibūdina emocionalumas, ramumas, „natūralus“ prisirišimas prie šeimos, pasiaukojimas jos labui.
3. Vaikystė – vienas iš svarbiausių individo gyvenimo etapų ir tinkamiausias metas formuoti teisingo lyties bei lyties vaidmenų supratimo pagrindus, o pačius vaikus vertinti kaip socialinius veikėjus, turinčius galimybę kurti savo kultūrą. Ikimokyklinio amžiaus periodo svarbą individo gyvenime patvirtina tai, kad pirmieji šešeri metai yra spartaus fizinio, psichinio, socialinio vystymosi laikotarpis, turintis ypatingą reikšmę daugeliu besiformuojančių klausimų. Lyties tapatumo raidą aiškina trys pagrindiniai požiūriai: psichoanalitinis (identifikavimo teorija), socialinio išmokymo (kultūros perdavimo teorija) ir kognityvinis (savisocializacijos teorija).
4. Vaiko savivoka formuojasi socializacijos proceso metu, kai tapdamas visuomenės žmogumi vaikas perima žinias, konkrečioje visuomenėje vyraujančias normas, nuostatas, vertybes ir lyčių vaidmenų klausimais. Šeima tebelaikoma pagrindiniu socializacijos institutu lyčių vaidmenų suvokimo bei perėmimo procese, nors tradicinio šeimos modelio vertybes pakeitė modernios šeimos bruožai, lyčių lygybės, individualizmo, kosmopolitiškumo reiškiniais.
5. Šeimos modelio kitimas, moterų emancipacija, gyvenimo tempo augimas ir daugelis kitų veiksnių įtakojo ikimokyklinių ugdymo įstaigų atsiradimą. Ikimokyklinio ugdymo įstaigos vaikui suteikia erdvę ir galimybę bendrauti su kitais sau lygiais bendraamžiais, o žaidimo dėka kaupiamas patyrimas, veiklos įgūdžiai, susipažįstama su suaugusių žmonių santykiais, vaizduote pagilinamas jutiminis tikrovės suvokimas. Socializacijos lyčių vaidmenų klausimais procesas šiose įstaigose daugiausiai priklauso nuo čia dirbančių pedagogų kompetencijos ir vertybinio požiūrio į lyties vaidmenis, nes 2007 m. atnaujinta ikimokyklinio ugdymo programa konkrečių metodinių pasiūlymų lyties vaidmenų ugdymo klausimais nepateikia.
6. Žiniasklaidos, kaip vieno įtakingiausių ir paveikiausių pirminės socializacijos institutų reikšmę sustiprina šio amžiaus vaikų imlumas naujovėms ir nesugebėjimas atsirinkti teigiamų dalykų nuo neigiamų. Ypatingai televizijoje formuojama šeimos koncepcija, lyčių vaidmenys ir

santykiai įtakoja tolimesnes individo pažiūros. Lietuvoje atliktų žiniasklaidos tyrimų rezultatai konstatuoja ryškių stereotipinių lyčių vaidmenų egzistavimą.

7. Kalbėdami apie vyriškumo ir moteriškumo įvaizdį tyrime dalyvavę 5 – 6 metų vaikai didelį dėmesį skyrė žmogaus išvaizdai. Grožio kulto įtaka, ką patvirtina ir ekspertai, ryškiausia mergaičių tarpe, nes „tikrą moterį“ jos pirmiausia sieja su išskirtiniu puošnumu, drabužių, papuošalų, kosmetikos detalėmis. Skirtingai nei fizine jėga ir išstverme apibūdinamas vyriškumas berniukų tarpe, tyrime dalyvavusios mergaitės ir priešingos lyties atstovus piešia tvarkingai, gražiai apsirengusius, pasitempusius, pasiruošusius būti matomais visuomenėje.
8. Lyginant tiek amžiaus, tiek lyties aspektais, 5–6 metų darželinukams vyriškumas nėra siejamas su aktyviu indėliu į šeimos gyvenimą, nes „tikro vyro“ vaidmuo čia antraeilis, pagalbinis. Beveik visi interviu pasisakę berniukai neminėdami moters kaip motinos įvaizdžio namuose, moteriškumą pirmiausia sieja su valgio gaminimu, namų tvarkymu, tad moters, kaip namų šeimininkės stereotipas yra vienas ryškiausių. „Tikra moteris“ vaizduojama kaip labai darbšti šeimininkė, iš kurios namų ruošos darbai atima nemažai laiko. Pasak tėvų, jų abiejų lyčių vaikai mokomi įvairios veiklos namuose, pagal darbų namuose pasiskirstymą tik 10 proc. šeimų būtų galima priskirti tradiciniam, stereotipiškam lyčių vaidmenų modeliui.
9. Ryškūs stereotipai matomi vertinant abiejų lyčių galimybes profesinėje sferoje. Ikimokyklinio amžiaus respondentai beveik nepalietė moters darbinės, profesinės srities klausimų, tik ketvirtadalis respondentų paminėjo, jų manymu, pagrindines moteriškas profesijas: kirpėja, daktarė, pardavėja. Abiejų lyčių respondentai „tikro vyro“ darbinę, profesinę veiklą sieja su fizine jėga, automobiliais arba vadovaujančiomis pozicijomis.
10. Vaikų žaidimuose atsispindi namų aplinka, tėvų charakteriai, įpročiai, tarpusavio santykiai. tačiau „šeimos“ žaidimas vaikams nėra labai patrauklus, vietoj to renkamas aktyvūs, greito tempo ir įdomių, daugeliu atveju televizijoje arba kompiuteriniuose žaidimuose matytų, siužetinių linijų žaidimai. Pastebima vaidmenų universalumo tendencija, nes abiejų lyčių vaikai jaučiasi galį atlikti daugelį priešingos lyties atstovams paprastai priskiriamų vaidmenų, tad „šeimą“ gali žaisti vien berniukų grupė.
11. Šeimos, kaip svarbiausio socializacijos instituto, perduodančio informaciją apie lyčių vaidmenis, reikšmę akcentuoja tyrime dalyvę tėvai, ekspertai ir patvirtina šio tyrimo detalės: vaikai kalbėdami apie „tikrą vyrą“ ar „tikrą moterį“ pirmiausia apibūdina savo tėvus, beveik dviejų trečdalių dalyvavusių tėvų nuomone, jų vaikai labiausiai mėgdžioja mamos ir tėčio elgesį, 85 proc. tėvų savo vaikams stengiasi įdiegti tai, ką turi daryti berniukai, o ką mergaitės.
12. Tyrime dalyvavusios ikimokyklinio ugdymo įstaigos programoje randami tik rekomendacinio pobūdžio tikslai ir uždaviniai, o lyčių vaidmenų klausimai beveik nėra minimi. Šioje

programoje etnokultūra yra išskirtinis bruožas kitų įstaigų programų kontekste ir raktas į kelių kartų bendravimą, dalinimąsi patirtimi ir socializacijos lyčių vaidmenų klausimais.

13. Ikmokyklinio ugdymo įstaigos tiek tėvų, tiek specialistų vertinamos kaip antras svarbus socializacijos lyčių vaidmenų klausimais institutas ir pagalba šeimai ugdymo procese. Tačiau stereotipinis mąstymas pastebimas švietimo sistemą vertinant lyčių aspektu: tėvai stengiasi paneigti stereotipą, kad moterys geresnės pedagogės (57,1 proc. respondentų vyrų ir 84, 6 proc. apklaustųjų moterų), tačiau kalbėdami apie savo vaikų auklėjimą norėtų, kad jų vaikus auklėtų moteris.

LITERATŪRA

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. – Vilnius: Mūsų Saulužė, 2005. p.7. - ISBN 9955-517-11-5
2. Aleksandravičienė I. Nuostatos apie socialinius lyčių vaidmenis Lietuvoje // konferencijos „Moters ir vyro socialinio lyties vaidmens stereotipai“, Moterų ir vyrų lygių galimybių tarnyba. – Trakai, 2000. – p. 7.
3. Bendroji priešmokyklinio ugdymo ir ugdymosi programa. Švietimo aprūpinimo centras, 2002.
4. Berger P. L. Sociologija - Kaunas: Litterae universitatis, 1995. – p. 95. – ISBN 9986-457-08-2
5. Bradway J. S. Stereotypical Gender Roles Portrayed in Children's Television Commercials <http://people.wcsu.edu/mccarneyh/acad/bradway.html> [žiūrėta 2007 12 10].
6. Broom L. Sociologija. - Vilnius: Littera universitatis Vytauti Magni, 1992. – p. 297 – 298.
7. Didžiulienė R. Sociologija. - Kaunas: Technologija, 2004. – p. 42.
8. Dumbliauskas V. Sociologija. - Vilnius: VPU, 1999. – p. 30-33. – ISBN 9986-869-48-X
9. Erikson E.H. Vaikystė ir visuomenė. - Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2004.
10. Gender in Transition: Five Years of UNDP Projects in Eastern and Central Europe and CIS. Vilnius. 1999.
11. Grigas R. Šeima ir dabarties pasaulis. - Vilnius, 1988. – p. 42.
12. Gučas A. Vaiko ir paauglio psichologija. - Kaunas: Šviesa, 1990. – p. 146-147.
13. Gučas A. Vaikų darželio pedagogika. - Kaunas: Šviesa, 1990. – p. 190.
14. Hess B., Markson E., Stein P. Sociology. - New York, 1991. – p. 203.
15. Ikimokyklinukas. - Kaunas: Šviesa, 1984.
16. Jankauskaitė M. Lyčių lygybė: stereotipais ir diskriminacija // Diskriminuoti negalima integruoti. Normos, stereotipai, išankstinis nusistatymas, galimybės. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, 2007. – p. 18-19. – ISBN 978-9955-9971-0-8
17. Jankauskaitė M. Vaiko lytinė savivoka ir jos ugdymas // Priešmokyklinio ugdymo turinio įgyvendinimas. Metodinės rekomendacijos. Švietimo aprūpinimo centras. Vilnius. 2004.– p. 20-21 .
18. Juodaitytė A. Socializacija ir ugdymas vaikystėje. - Vilnius: Petro Ofsetas, 2002. – p. 58-59; 74-75; 224 . – ISBN 9986-
19. Kabašinskaitė D. Vaikystės sociologija, vaikų teisės ir vaikų politika // Filosofija, sociologija. 2002/3, p. 43-48. – ISSN 0235-7186
20. Kanopienė V. Lyčių lygios galimybės // Žmogaus socialinė raida. - Vilnius: Homo liber, 2001. – p. 150 -166.
21. Karužaitė R. Socializacija kaip lyčių vaidmenų perteikimo procesas, 2000. <http://www.sociumas.lt/lit/nr.14/lytys.asp> [žiūrėta 2008 01 15].

22. Kavolis V. Kultūrinė psichologija. Vilnius, 1995.
23. Kublickienė L. Vyriškų vaidmenų ypatumai dabarties Lietuvoje // Sociologija. Mintis ir veiksmas. – Vilnius: Vilniaus universitetas, 2003/2, p. 77–85. – ISSN 1392-3358
24. Kvieskienė G. Pozityvioji socializacija. – Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2005. – ISBN 9955-20-021-9
25. Lemme B. H. Suaugusiojo raida. - Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2003. - p. 345.
26. Leonavičius J. Sociologijos žodynas. - Vilnius: Academia, 1993.
27. Leonavičius V. Georg Herbert Mead ir asmens savimonės teorija // Sociologija. Mintis ir veiksmas. – Vilnius: Vilniaus universitetas, 1998 (2). - p. 136-145.
28. Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo Ministerija, Švietimo aprūpinimo centras, Vilnius, 2004.
29. Litvinienė J. Ankstyvojo amžiaus vaiko saviraiška – socializavimosi šeimoje išdava // Socialinės grupės: raiška ir ypatumai. - Vilnius, 1998.
30. Lyčių lygybė ir galių suteikimas moterims vystomojo bendradarbiavimo srityje. Komisijos komunikatas Europos parlamentui ir tarybai, 2007. www.gap.lt/get.php?f.3738 [žiūrėta 2008 05 23].
31. Macevičiūtė E., Stonkienė M., Matkevičienė R. Socialinių lyčių stereotipų formavimas žiniasklaidoje. 2002. <http://politika.osf.lt/Kiti/dokumentai/SocialiniuLyciuStereotipai.pdf> [žiūrėta 2008 03 15].
32. Matkevičienė R. Elektroninės žiniasklaidos diskurse egzistuojantys stereotipai: kokią šeimą rodo Lietuvos televizijos? 2003. http://www.moterys.lt/assets/leidiniai/indexe907.html?show_content_id=541 [žiūrėta 2008 02 17].
33. Mielke U. Geriau supraskime sunkius vaikus. - Vilnius: Lektūra, 1997. – p. 34.
34. Monkevičienė O. Socialinė kompetencija // Priešmokyklinio ugdymo turinio įgyvendinimas. Metodinės rekomendacijos. Švietimo aprūpinimo centras. Vilnius. 2004. – p. 11.
35. Moterys Lietuvoje. Moterų informacijos centras. - Vilnius. 2000.
36. Moterų ir vyrų lygybės gairės 2006-2010, // Europos bendrijos komisija, 2006. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0092:FIN:LT:HTML> [žiūrėta 2008 01 15].
37. Myers D. G. Socialinė psichologija. - Poligrafija ir informatika, 2007. – p. 200. – ISBN 978-9986-850-60-1
38. Muchina V. Vaiko psichologija. - Kaunas: Šviesa, 1988.
39. Narbekovas A., Obelenienė B., Pukelis K. Lytiškumo ugdymo etika. - Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2008. – ISBN 978-9955-12-298-2

40. Nepalikime vaiko nuošaly. Metodinė medžiaga. Lytis ir diskriminacija. – Vilnius, 2004. – ISBN 9955-516-47-X
41. Pavilionienė M. A. Lyčių drama. - Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1999. – p. 5 - 6.
42. Pečiūrienė J. Lyčių vaidmenys, stereotipai ir galimybės darbo rinkoje // Moterys ir vyrai: galimybės darbo rinkoje. Seminarų „Moterų ir vyrų vaidmuo ekonominėje veikloje ir šeimoje: ar realybė užtikrina socialinį teisingumą“ medžiaga, 2006 <http://www.lygus.lt/23/files/maketas%2023.pdf> (p. 28) [žiūrėta 2008 05 14].
43. Pruskus V. Sociologija. Teorija ir praktika. – Vilnius: Teisės ir verslo kolegija, 2004 – p. 65; 248.
44. Purvaneckienė G. Darbo ir šeimos pareigų derinimas // Moterys ir vyrai: galimybės darbo rinkoje. Seminarų „Moterų ir vyrų vaidmuo ekonominėje veikloje ir šeimoje: ar realybė užtikrina socialinį teisingumą“ medžiaga, 2006 <http://www.lygus.lt/23/files/maketas%2023.pdf> [žiūrėta 2008 05 14].
45. Reingardienė J. Moterų karjeros ir šeimos dilemos // Sociologija. Mintis ir veiksmai. – Vilnius: Vilniaus universitetas, 2004/1, p. 59 – 71. – ISSN 1392-3358
46. Reingardienė J. Šeimos ir moters karjeros dilemos. 2003 http://www.moterys.lt/assets/leidiniai/indexe754.html?show_content_id=527#_edn10 [žiūrėta 2008 02 17].
47. Stankūnienė V., Jonkarytė A., Matrikas A.A. Šeimos transformacija Lietuvoje: požymiai ir veiksniai // Filosofija, sociologija, 2003, Nr. 2, p. 51-57. – ISSN 0235-7186
48. Stonkuvienė I. Mergaičių ir berniukų auklėjimo skirtumus lietuvių valstiečių šeimoje XX a. I-oje pusėje // Lyčių skirtumai švietimo sistemoje. Teminis rinkinys. Moterų informacijos centras. - Vilnius, 2000. – p. 51-55.
49. Šniepis A. Apie darbo rinkoje pažeidžiamų visuomenės grupių tyrimą // Vystymo bendrija “EQUAL greitkelis: vystymo bendrija Klaipėda – Vilnius, 2005-2006. <http://www.ldrmt.lt/files/pazeidzimu%20visuomenes.pdf> [žiūrėta 2008 03 17].
50. Timutienė I. Lyčių nelygybės matavimai ir interpretacija Europos Sąjungoje // Lyčių (ne)lygybės vertinimai ir matavimai. Sociologija. Mintis ir veiksmai. – Vilnius: Vilniaus universitetas, 2004/3 (teminis numeris), ISSN 1392-3358
51. TNS Gallup. Lietuvos moterys darbo rinkoje jaučiasi diskriminuojamos, 2006 http://www.tns-gallup.lt/lt disp.php/lt_news/lt_news_201 [žiūrėta 2008 15 14].
52. Utenos vaikų lopšelio darželio „Želmenėlis“ ikimokyklinio ugdymo programa 1 – 6 m. Utena, 2007.
53. Vaikų darželių programa. Vėrinėlis. - Vilnius: Leidybos centras, 1993.

54. Valanckienė A., Krašenkienė A. Diskriminacijos raiška ir valstybės institucijos bei visuomeninis sektorius, 2007 http://images.katalogas.lt/maleidykla/Fil72/fil_032_044.pdf [žiūrėta 2008 03 15].
55. Žukauskienė R. Raidos psichologija. - Vilnius: Margi raštai, 2002. – p. 163–195. – ISBN 9986-09-092-X

Vaišnoraitė J. Ikimokyklinio amžiaus vaikų socializacija ir lyčių vaidmenų stereotipai / Gerovės sociologijos magistro baigiamasis darbas. Vadovė prof. dr. V. Kanopienė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Socialinės politikos fakultetas, 2008. – 104 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išanalizuota ir įvertinta ikimokyklinio amžiaus vaikų socializacijos proceso lyčių vaidmenų klausimais ypatumai, išskirti ryškiausi lyčių vaidmenų stereotipai. Pirmoje darbo dalyje teoriniu aspektu apibrėžiama lyties sąvoka bei įvertinami skirtingi požiūriai į lyčių vaidmenis, o remiantis istoriniu kontekstu įvardinama lyčių vaidmenų stereotipų pavyzdžiai šeimos, darbo, socialinėse erdvėse. Antroje dalyje nagrinėjama socializacijos, kaip lytinio tapatumo raidos procesas tiek dabar, tiek lyginant istorinėje perspektyvoje. Trečioje dalyje aptariama socializacijos lyčių vaidmenų klausimais reikšmė įvertinant svarbiausius socializacijos institutus: atskleidžiamas šeimos reikšmės, vaidmens kitimas, ikimokyklinio ugdymo įstaigos indėlis perduodant lyčių vaidmenis, skiriamas ypatingas dėmesys svarbiausiai vaiko saviraiškos formai – žaidimui bei parodoma žiniasklaidos įtakos teigiamos bei neigiamos pusės. Ketvirtoje šio darbo dalyje pristatoma 5–6 metų vaikų, jų tėvų bei ekspertų vertinimai lyčių vaidmenų, socializacijos proceso bei dažniausių stereotipų klausimais bei konkrečios ikimokyklinės ugdymo programos ypatumai.

Pagrindiniai žodžiai: socializacija, lyčių vaidmenys, lyčių vaidmenų stereotipai.

Vaišnoraitė J. Socialization of preschool children and gender role stereotypes / Master's Work in Welfare sociology. Supervisor prof. dr. V. Kanopienė. – Vilnius: Faculty of Social policy, Mykolas Romeris University, 2008. – 104 p.

ANOTATION

Master's Work analyses and evaluates peculiarity of preschool socialization in gender role topic, as well as represents the most significant gender role stereotypes. The first part of this work in the theoretic aspect determines the concept of gender (sex), evaluates different attitudes towards the gender roles and in historical perspective defines the examples of gender role stereotypes in family, work and social level. The second part of this work analyses socialization, as the process of gender oneness development in the historical perspective. The third part describes the importance of socialization evaluating the most important socialization institutes: family role changes, the contribution of preschool institution towards the imparting gender roles, importance of child play as the form of self-expression as well as positive and negative points of mass communication impact. And the last part of this work represents the gender role, socialization process and the most common stereotypes estimation of 5–6 year old children, their parents and experts and the peculiarity of preschool program analysis.

Key Word: socialization, gender role, gender role stereotypes.

Santrauka

Socializacijos metu kiekvienas vaikas formuojasi ir kaip visuomeninis žmogus, kaip savita asmenybė, kuri ateityje turės susiformavusias nuostatas bei įsitikinimus ir lyčių vaidmenų klausimais. Ikimokyklinio amžiaus tarpsnio svarbą tolimesniam žmogaus gyvenimui, savęs vertinimui akcentuoja sociologai, psichologai, pedagogai. Temos aktualumą įrodo ir tai, kad socializacijos vaikystėje metu atsiradus abejonėms dėl savo jėgų, sugebėjimų, atsiranda natūrali konfrontacija tarp būvimo „teisingu“ savo lyties atstovu ir būvimo savimi.

Žvelgiant istorinėje perspektyvoje, liberalesnis požiūris į daugelį visuomeninio gyvenimo klausimų, keičia ir lyčių vaidmenų apibrėžtumą. Lietuvoje pastebima tradicinio požiūrio į lyčių vaidmenis bruožai, kur tradiciškai vis dar skirtinga lyčių padėtis tiek šeimyninių vaidmenų pasidalinimo, tiek darbo srityse. Jeigu stereotipinis požiūris į vyriškumą ir moteriškumą bei lyčių vaidmenis visuomenėje diegiamas nuo pat vaikystės, ilgainiui tampa sunku ne tik kovoti su įvairiomis socialinėmis problemomis: smurtas prieš moteris, seksualinis išnaudojimas, skurdo feminizacija, nelygybė darbo rinkoje, profesinio ir šeimos derinimo klausimų, vaikų auginimo sferoje. Šeimos vaidmuo tebelaikomas svarbiausiu socializacijos institutu, tačiau vis didesnę reikšmę įgauna ikimokyklinės įstaigos, žiniasklaidos vaidmuo. Nemažai atliktų tyrimų apie moters padėtį darbo rinkoje išryškina moters diskriminacijos apraiškas, kalbama apie ryškiausiai matomus lyčių vaidmenų stereotipus žiniasklaidoje, ypač paauglių bei jaunimo amžiaus grupėse. Tačiau išsamios temos analizės pirminio socializacijos proceso ir lyties suvokimo ikimokyklinio amžiaus vaiko akimis aspektu vis dar pasigendama, tokių tyrimų trūksta. Taigi šio darbo pagrindinis tikslas yra atskleisti pagrindinių socializacijos institutų reikšmę ikimokyklinio amžiaus vaikų lyčių vaidmenų supratimo ir priėmimo procese.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad šeima yra svarbiausias socializacijos institutas. 5-6 metų vaikai jau suvokia savo vaidmenis, vyriškumo ir moteriškumo sąvokas sieja su savo tėvų elgesiu, veikla. Tačiau patys tėvai svarbią vietą teikia ikimokyklinėms institucijoms, padedančios socializacijos procese formuoti teisingą požiūrį lyčių vaidmenų klausimais. Interviu su vaikais bei stebėjimo duomenys parodė, kad ryškus moters, kaip namų šeiminkės stereotipas, visiškai pamirštant darbinę sferą, svarbi grožio kulto, žiniasklaidos įtaka vertinant abiejų lyčių atstovus. Tėvų atsakymai atskleidė, kad jie stengiasi savo vaikus mokyti įvairios veiklos, nepriklausomai nuo lyties, tačiau jų pačių nuomonėje išryškėjo lyčių vaidmenų stereotipai darbinėje, auklėjimo srityse.

Vaišnoraitė J. Ikimokyklinio amžiaus vaikų socializacija ir lyčių vaidmenų stereotipai / Gerovės sociologijos magistro baigiamasis darbas. Vadovė prof. dr. V. Kanopienė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Socialinės politikos fakultetas, 2008. – 104 p.

Summary

In the process of socialization every child develops into a social person and individual who will have attitude towards the gender roles in the future. The importance of the preschool period for the person's further life is emphasized by sociologists, psychologists and pedagogues. The relevance of this topic is proved by the idea that if the child has doubts about his abilities, the natural confrontation between being the "correct" representative of his gender and being him self will emerge.

In the historical perspective, more liberal attitude towards many social topics changes the characterization of the gender roles. In Lithuania the traditional attitude towards the gender roles is noticed that is why the different gender positions in family and job levels are apparent. If the stereotypical opinion about femininity, masculinity and gender roles is inculcated from the childhood, eventually it becomes difficult to stem social problems: violence against women, sex abuse, poverty feminization, inequality in employment system, career and family questions. Family still plays the main role in the process of socialization, but at the same time preschool institution and mass media become more powerful. The number of researches concerning labour system show examples of woman discrimination, the most frequent gender role stereotypes in mass media, especially in the groups of teenagers and youth. But still we feel lack of thorough analysis of the prime socialization process and

how the gender is conceived by preschool child. So the main goal of this work is to show the significance of fundamental socialization institutes in the process of gender role perception and its holding.

The results of this work showed that family is the main socialization institute. 5-6 year old children are already able to understand their roles and the concepts of masculinity, femininity are associated with the behaviour and activities of their parents. But parents put stress on preschool institutions which help to form the correct attitude towards the gender role in the process of socialization. The data of interview with children indicates the stereotype of woman as housewife without the career possibilities, the importance of beauty cult, mass media impact evaluating both gender representatives. The answers of parents presented that they try to teach their children all kind of activity independent of gender, but they still highlight some gender role stereotypes in work, career and upbringing spheres.

Vaišnoraitė J. Socialization of preschool children and gender role stereotypes / Master's Work in Welfare sociology. Supervisor prof. dr. V. Kanopienė. – Vilnius: Faculty of Social policy, Mykolas Romeris University, 2008. – 104 p.

PRIEDAI

1 priedas

Ikimokyklinio amžiaus vaiko socializacija: lyčių vaidmenų stereotipai

KLAUSIMYNAS

Gerbiamas respondente, šia apklausa siekiama išsiaiškinti, kaip ikimokyklinio amžiaus vaikas suvokia lyčių skirtumus, vaidmenis ir kokią reikšmę šiame procese turi šeima, ikimokyklinio ugdymo įstaiga, žiniasklaida, draugai.

Jūsų išsakyta nuomonė tyrimui labai svarbi. Apklausa yra anoniminė, o gauta informacija bus naudojama tik statistiniams apibendrinimams. Jums tinkamiausią atsakymą apibraukite.

Iš anksto dėkojame už nuoširdumą ir bendradarbiavimą!

I. Pirmiausiai norėtume paklausti, kas, Jūsų manymu, vaikui suteikia daugiausiai informacijos apie jį supantį pasaulį? (galite pasirinkti vieną arba du atsakymus)

1. Bendraamžiai, draugai
2. Tėvai
3. Vyresnieji broliai, seserys
4. Televizija, internetas
5. Darželio pedagogai
6. Kita (įrašykite).....

II. Kaip manote, kuriame amžiaus tarpsnyje tinkamiausias laikas kalbėtis su vaiku apie vyro ir moterų vaidmenis šeimoje, visuomenėje?

1. Nuo pat gimimo
2. Nuo 3 metų
3. Nuo 5-6 metų
4. Pradėjus lankyti mokyklą
5. Paauglystėje
6. Neverta šia tema kalbėtis, informaciją gaus pats

III. Ar savo vaikui stengiatės įdiegti, ką privalo daryti berniukai, o ką mergaitės?

1. Taip, stengiuosi
2. Ne, nesistengiu
3. Sunku pasakyti

IV. Kieno elgesį, Jūsų manymu, labiausiai mėgdžioja vaikai? (pasirinkite vieną variantą)

1. Mamos, tėčio
2. Vyresnių brolių, seserų
3. Bendraamžių darželyje
4. Televizijos laidų personažų, filmukų herojų
5. Kita (parašykite savo variantą).....

V. Kokie trys žodžiai Jūsų nuomone, tiksliausiai apibūdintų, kas yra „tikras vyras“:

1. ....
2. ....
3. ....

VI. Kokie trys žodžiai, Jūsų nuomone, tiksliausiai apibūdintų, kas yra „tikra moteris“:

1. ....
2. ....
3. ....

VII. Kokius namų ruošos darbus Jūsų šeimoje įprastai atlieka moteris?

.....

VIII. Kokius namų ruošos darbus įprastai Jūsų namuose atlieka vyras?

.....

IX. Kokius namų ruošos darbus padeda dirbti Jūsų vaikas?

.....

X. Jeigu turite ikimokyklinio amžiaus sūnų pagalvokite, kokio „moteriško“ darbo (darbų) jis nesutiktų padaryti?

.....

XI. Jeigu turite ikimokyklinio amžiaus dukrą pagalvokite, kokio „vyriško“ darbo (darbų) ji nesutiktų padaryti?

.....

XII. Ar vaikystėje Jūsų šeimoje buvo pabrėžiama, koks elgesys tinkamas mergaitei, o koks berniukui?

1. Taip, buvo pabrėžiama
2. Ne, nebuvo pabrėžiama
3. Nepamenu

XIII. Ar pritariate/nepritariate šiems teiginiams? Pažymėkite Jums tinkamiausią vienintelį variantą, apibraudami skaičių.

Teiginiai	Visiškai Pritariu	Iš dalies pritariu	Iš dalies nepritariu	Visiškai nepritariu
1. Vyras turi praleisti moterį pirmą pro duris.	1	2	3	4
2. Tikri vyrai neverkia.	1	2	3	4
3. Vyras turi daugiau uždirbti už žmoną.	1	2	3	4
4. Pagrindinės moters funkcijos yra auginti vaikus ir rūpintis namais.	1	2	3	4
5. Kariuomenėje moterims nevieta.	1	2	3	4
6. Moterys geresnės pedagogės nei vyrai.	1	2	3	4
7. Vyrai geresni vadovai nei moterys.	1	2	3	4
8. Vyriausybė turėtų skatinti vyrus dalyvauti auginant ir prižiūrint vaikus.	1	2	3	4
9. Vyriausybė turėtų sudaryti geresnes galimybes moterims dirbti ir siekti karjeros.	1	2	3	4

XIV. Ar reikalingos pamokėlės darželyje apie tai, kokie yra vyriški ir moteriški vaidmenys?

1. Taip
2. Ne
3. Neturiu nuomonės

XV. Ar norėtumėte/nenorėtumėte gauti specialios literatūros apie tai, kaip reiktų teisingai vaiką auklėti lyčių lygybės klausimais?

1. Taip, norėčiau
2. Ne, nenorėčiau
3. Neturiu nuomonės

XVI. Ar norėtumėte, kad Jūsų vaiką darželyje mokytų vyras auklėtojas?

1. Taip
2. Ne
3. Neturiu nuomonės

XVII. Kam – berniukams, mergaitėms ar abiem lytims, Jūsų manymu, darželyje galėtų būti pasiūlyta užsiimti šia veikla? Pažymėkite Jums tinkamiausią variantą, apibraukdami skaičių.

Veikla	Berniukams	Mergaitėms	Ir berniukams, ir mergaitėms
1. Kartu su auklėtoja padengti stalą pietums	1	2	3
2. Žaisti automobiliais	1	2	3
3. Dainuoti lopšinę sūpamoms lėlėms	1	2	3
4. Iš kaladėlių statyti pilis, miestus	1	2	3
5. Lėlėms pinti kasas	1	2	3
6. Žaidžiant „Šeimą“ skalbti drabužius, juos lyginti	1	2	3
7. Prižiūrėti gėles	1	2	3
8. Žaisti su konstruktoriumi	1	2	3
9. Susitvarkyti savo drabužėlius, daiktus	1	2	3
10. Žaisti futbolą	1	2	3

XVIII. Ir dar keletas klausimų apie Jus. Jūsų lytis.   XIX. Kiek turite vaikų, kokio jie amžiaus?

1. Vyras
2. Moteris

.....

Nuoširdžiai dėkojame už išsakytą nuomonę! Sėkmės!

Kokybiniai interviu

2 priedas

Interviu nr. 1

I.: Pirmiausia noriu paklausti, kiek metų jau dirbate darželio auklėtoja?

R.: Jau 25 metus.

I.: Apskritai, kokie lyčių vaidmenų stereotipai, Jūsų manymu, ryškiausi šių dienų mūsų visuomenėje?

R.: Pagrindiniai stereotipai išlieka nuo senų laikų, kad vyras turi daugiau uždirbti ir išlaikyti šeimą, rūpintis šeimos saugumu. Moteriai tebelieka šeimos židinytis ir vaikų auklėjimas. Tik tiek, kad dabar vyriškumu laikomas ir grubumas, o moterys tampa savarankiškesnės, gali ir uždirbti, ir kartu būti lyriškumo simbolis. Manau, kad verta ir net būtina kalbėti apie stereotipus, nes jei šeima yra pagrindinė visuomenės ląstelė, tai ir harmonijos šeimos buvimas, natūralus vaidmenų pasidalinimas yra būtini. Šeimoje svarbiausia vienas kito papildymas, nes juk ir labai gera mama negali atstoti vaikams tėvo, ypač sūnui.

I.: Kaip manote, kokią įtaką, ikimokyklinio ugdymo įstaiga turi vaiko supratimui apie lyčių vaidmenis?

R.: Vaikas, lankęs ugdymo įstaigas nuo lopšelio palaipsniui pasiruošia kolektyviniam darbui, bendravimui, ko jam tikrai prireiks mokykloje. „Naminukai“, turiu omenyje, vaikai nelankę darželio, ir atėję į 6 metų priešmokyklinę grupę, tam negaišta daug laiko, tad nukenčia kitos veiklos sritys. Mūsų įstaigos ugdymo programoje daug dėmesio skiriama šeimos dalyvavimui auklėjime ir ugdyme. Būtent šeimoje ir prasideda lyčių vaidmenų supratimas, formavimas. Mes stebime, tęsiame, o mokykla dalykine savo programa ruošia jaunuolių šeimai. Žinant, kad pagrindinės žmogaus nuostatos formuojasi iki 5 metų, mes manom, kad su tėvais turim bendrai stebėti ir reaguoti į gražius dalykus – juos pristatyti kaip pavyzdį ir skatinti, kad vaikai nekartotų neigiamų dalykų.

Žinot, darželis vienas kaip po toks gali tikrai nedaug. Mūsų planuose bendravimas su šeima yra būtinas, o tada jau stebi, kaip vaikas su kuriuo iš tėvų labiau sutaria, ką iš jo gauna, bandai patarti tėvams, kartais netgi reikia specialistų pagalbos. Tarkim, vaikas „plaukioja“ tarp senelių ir tėvų ir ne visada žino, pas kuriuos praleis šį vakarą, kas jį paims, o ryte pasakoja ne pačius darniausias nuotykius (tarkim, apie muštynes tarp senelių). Tokiu atveju motinai kartais nuo karto pasiūlai, kokia veikla mergaitei labiausia tiktų laisvalaikiui, kaip joms bendrauti kaip motinai ir dukrai, kad būtų draugės, viena kitos padėjėjos. Nors man akivaizdu, kad seneliai ir tėvas išmuša iš vėžių mamos ir dukros gražius santykius, ja savotiškai pasinaudoja tam tikriems konfliktams spręsti. Mergaitė ryte ateina su agresyvia nuotaika, pasikrovusi bloga energija. O tai atsiliepia ir bendravimui su draugėmis. Net berniukai ja taip pat nesizavi kaip teigiama, įdomia mergaite ir taip gaunasi užburtas ratas.

I.: Ar Jūs vadovaujatės mokymo programos principais lytinio auklėjimo klausimais? Kodėl?

R.: Tikrai taip. Ikimokyklinio ugdymo programa – dokumentas, kurio privalu laikytis. Priešmokyklinio ugdymo programoje konkrečiai apibūdinti tikslai ir uždaviniai, tai atsispindi visose 5 kompetencijose. Mūsų programoje šį klausimą randama tarp eilučių. Rašydamos, kurdamos savo įstaigos programą lytiškumo klausimų į prioritetus neiškėlėm, tai tik galima rasti tarp eilučių arba nuspėti. Kas dvejus, trejus metus ji pildoma, tad tą aspektą būsim priverstos iškelti ir apibrėžti daug aiškiau. Kita vertus, šio amžiaus vaikai daugiausia laiko praleidžia žaisdami. O žaidimas, mano nuomone, ir parodo tiksliausiai, kaip vaikas supranta vieną ar kitą vaidmenį šeimoje, ar save tapatina su broliu ar tėveliu, mergaitė – su sese, mama ar pussesere. Programos pildomos, keičiamos atsižvelgiant į aktualijas ir matom, kad būsim priversti į naujas programas įtraukti ir šitą punktą ir tada jį daugiau akcentuotai išpildyti. Manau, kad pats laikmetis verčia būti šiuolaikiškiems. Tuo labiau, kad šeimos vaidmuo mažėja, didėja žiniasklaidos įtaka ir vaikas gauna iškreipta informaciją. Kaip dabar galim matyti nebylią kovą tarp knygos ir televizijos, taip tada bus tarp konkretaus lyties vaidmens įtvirtinimo.

I.: Kuo Jūsų programa galėtų skirtis nuo kitų ikimokyklinio ugdymo įstaigų?

R.: Jau penkiolika savo gyvavimo metų ugdymo turinyje svarbią vietą skyrėme etnokultūrai. Tai ne vien patriotizmo ugdymo pagrindinis šaltinis, tai ir pasaulio pažinimo viena iš formų, tai meninės saviraiškos dalis, nors visuotinio ugdymo turinyje etnokultūra užima paskutinę vietą ir kai kieno laikoma atgyvena. Mūsų ugdymo įstaigoje etnokultūra – gyvenimo būdo dalis. Todėl galime daryti kai kurias išvadas.

Šventėse, vakaronėse vaiko emocijas, jausmus veikia visas kompleksas priemonių: tautinis drabužis, daina, šokis, žaidimas, vaisės. Tam ruošiamasi, apibendrinama, vaikai savo išpūdžius perduoda piešiniais, vaidyba. Žinot, tai didžiulė priešingybė šių laikų madai, tarkim, greitas maistas, greitas darbas ir paviršutiniškas rezultatas. Adventinėje vakaronėje dalyvauja trys kartos. Mergaitė gali stebėti močiutę, mamą, sesę, tautiškai apsirengusią folkloro ansamblio dalyvę. Svarbu apranga, laikysena, kartų laisvumas, emocijos, patirtos judriame žaidime, atsipalaidavimas, pamąstymai ramiuose žaidimuose, rateliuose. O kur dar smulkioji tautosaka: mįslės, patarlės, priežodžiai. Įsiklausius, tai gyvenimo išmintis.

I.: Kokiomis savybėmis Jūsų auklėtiniai apibūdina mergaitę ir berniuką (vyrą ir moterį)?

R.: Mano penkiamečiai dabar labiau kreipia dėmesį į išorę (aprangą, kosmetiką), tačiau visada prideda, kad berniukai turi būti stiprūs, neskriaust silpnesnių. Mergaitės švelnios, geros, mandagios. Nors pačioms gyvenime sunku to pasiekti. Nors šio amžiaus vaikų įdomumą parodo ir tai, kad ir turėdami vyro ar moters atvaizdą savo galvelėse ir galėdami jį apibūdinti, vaikai suabejoja jiems uždavus, atrodo, paprastą klausimą, “jei berniukui į plaukus įsegtume kaspina, ar jis būtų mergaitė ar berniukas“. Beveik visada atsakymas būna susietas ne su žmogumi, o su vienai ar kitai lyčiai priskiriamomis paprastomis išvaizdos detalėmis – šiuo atveju kaspinu, tad vaikų akimis, berniukas jau tampa mergaite.

Ką dar pastebiu, kad mergaitės aiškiai vyriškėja. Pačios grupės charakteristika – 8 mergaitės mažuma, bet jos į berniukų žaidimus nėra priimamos, jie priima lyriškesnes, nes berniukai aktyviausias mergaites vertina kaip konkurentes sau. Bet aktyviosios mergaitės daug dėmesio skiria išvaizdai, o iš energingų mamų kuria tokį įvaizdį, kad gali vienos tvarkytis šeimoje, būti ir geros mamos, ir tuo pat metu karjeristės. Karjera atrodo pirmiau, šeima, tik tai kas lieka, akcentuojant šventes: krikštynas (kas „Stiliaus“ viršeliuose), vakarais sporto klubuose, o ne blynai ir pasakaitės. Madingos realijos matomos daugelyje mergaičių, nes jos pasakoja, kaip rengiasi, puošiasi šou atstovai, dainininkai. Ir tik dvi mergaitės mano grupėje gali papasakoti rūpestingai, švelniai mamai būdingų bruožų.

O ir berniukų vyriškumas pasireiškia grubumu, o ne vyriškumu kaip džentelmeniškumu. Yra keletas berniukų, kur galima spėti, jog tėvai labiau laukė mergaitės, tada galima pastebėti, kad tie berniukai yra šiek tiek lyriškesni. Bet tai tik mano hipotezė.

I.: Kokie lyčių vaidmenų stereotipai pastebimi vaikų žaidimuose?

R.: Berniukai dažniausia tėveliai, broliai, krikšto tėvai, kaimynai, užsieniečiai. Tuo tarpu mergaitės – sesės, mamos, manekenės, visokios intrigantės iš serialų, šokėjos, draugės. Pradedant žaidimą žaidėjai naująką įveda apmokydami, ką turi mokėti to vaidmens atlikėjas/ atlikėja. Sesės, šokėjos, manekenės paprastai rūpinasi savo išvaizda, mamos skuba ir nespėja, o tėvai mažai kalba, reikalus tvarko telefonu. Be to mergaitės net tarpusavyje giriasi, kad mamos pilvukai gražūs. Pagal tėvų profesijas galima nuspėti, kuo vaikai nori būt užaugę. Dabar realiai konkurentų neturim, nes auklėtoju nelabai kas nori būt (juokiasi).

I.: Kaip, Jūsų manymu, vaikų supratimą apie lyčių vaidmenis įtakoja šeima?

R.: Na, šeimos vaidmuo yra pats didžiausias. Ir svarbus ne tik noras perduoti savo žinojimą, elgseną vaikui, bet ir socialinė padėtis. Tarkim, bendrabučio koridoriuose augantys vaikai stebi ne tik savo šeimos gyvenimą, bet ir kaimynus ir išmoka ne pačio geriausio. Pastaruoju metu tėvai taip pat linkę mažiau slėpti suaugusiųjų gyvenimo detales. Gražių, darnių šeimų pavyzdys vaikui akivaizdus be ilgų aiškinimų. Kada darniai bendrauja trys kartos, visada vaikas užčiuopia išminties grūdą. Mes pedagogai, senelių, prosenelių prašom prisiminti jų laikų pedagogiką, kaupiame ją kaip etnokultūrinį paveldą. Šeimos gyvenimo būdas vienaip ar kitaip tęsiasi vaiko gyvenimo būde. Net to nepastebint. Jei tėvai praknapsi prie televizoriaus, tai vaikai arba irgi žiūri serialus arba tuo pat metu prisigalvoja nebūtinai jam naudingos veiklos. Taigi supratimas ir apie lyčių vaidmenis ateina iš šeimos.

Taip pat pats šeimos vaidmuo niveliuojamas, atsiranda skirtingos šeimos formos. Tad ir vaidmenys nėra konkretūs. Nėbėra paprotinės teisės, galioja įprastoji teisė, kai vaikus ir turtą galima pasidalinti įvairiomis sutartimis.

I.: O kiek Jūsų grupėje yra nepilnų šeimų?

R.: Iš devyniolikos vaikų tik viena šeima nepilna, vyras kaip po toks kitose šeimose yra. Vyriškumo sampratą vaikas gauna iš mamos sugyventinio. Šiais metais grupėje šeimos darnios, pilnos ir džiugu, kad su jomis galima kalbėtis vaikų labai daug ir pozityviai.

I.: Kokį vaidmenį socializacijos procese lyčių vaidmenų klausimais vaidina žiniasklaidos priemonės (laidos, filmai vaikams, žurnalai, internetas)?

R.: Drąsiai galiu sakyti, kad neigiamą. Lotynų Amerikos šalių serialai su savo keistom intrigom mūsų kultūros nepapuošia. Agresyvumo dozė iš televizijos, interneto, kompiuterinių žaidimų jau pereina į žaidimus, kuriuos stebime ugdymo įstaigoje. Todėl tėvai ir broliai ir žaidime dažnai puola arba ginasi. Kompiuteris ir televizorius jau atpratino jaunąją kartą nuo skaitymo. Ir prieš dvidešimt metų, kai TV buvo bent jau padori, buvo auklėtinių šeimų, kurios iš namų išmesdavo gerą TV ir į namus išleisdavo gerą knygą. Mano nuomone, šiais laikais tai turėtume daryti masiškai. Nors pastaruoju metu net pati žiniasklaida kuria laidas su specialistų patarimais, kaip auklėti vaikus.

Kai kuriems tėvams, švelniai tariant, neįkandama, nedomina jų vaiko keisto elgesio priežastys, kiti skaito specialią literatūrą, bet dažniausiai tokie tėvai su ta problema ir nesusiduria. Jei bandau kalbėtis su agresyviai besielgiančios mergaitės tėvais, tai jie teigia, kad vaikas tiesiog toks ir visą vakarą žiūrėdamas televizorių jų vaikas negauna neigiamos televizijos įtakos. Pastebėjau, kad daugiau laiko praleidžiantys su močiutėmis vaikai žiūri lietuviškus serialus vakare, kai grįžta iš darželio, tad labai retai pasitaiko gimdymo scenų iš meksikietišku serialų, ko tikrai buvo apstu prieš gerus penkis, šešis metus. Na, o jei mamos neturi darbo ir vaikus atveda į darželį tik kartais, tada tikrai pastebimi serialų epizodai jų žaidimuose.

I.: Kaip galėtumėte apibrėžti lyčių vaidmenų kitimą prieš 10 metų ir dabar?

R.: Akivaizdžiai matoma, kad vaikams susikaupti žaidimui darosi vis sunkiau, kaip ir būtinai, bet nemielai veiklai. Taigi susikurti jaukią aplinką, ją turtinti ir galiausiai užbaigti sutvarkymu. Dažniausiai tai epizodiniai momentai lyg ištraukti iš madingų realybės šou. Taigi vėl grįžtame prie žiniasklaidos įtakos. Toks jau greitas tempas. Tik spaudo pultelius, kompiuterio klavišus, telefonus. O kažko gražaus iš šeimos atsinešti bijoma, nes vaikas bendraamžių būtų tiesiog nesuprastas.

Vienas pavyzdys gal iliustruotų, kokiais būdais mergaitės stengiasi pasiekti, kad kažkuri kita mergaitė taptų jos draugė. Viena aktyvi mergaitė stengėsi įvairiais būdais patraukti visos grupės ir auklėtojos giriamą mergaitę už nepriekaištingą elgesį į savo pusę, neleisdama draugauti su kitomis. Kada neprisiviliodavo jau kažkokiais žaislais ar saldumynais, tada pradėdavo naudoti psichologinį spaudimą, o galiausiai gąsdindavo, kad jei nedraugaus, tai užpuls vaiduokliai. Galiausiai ta jautrioji mergaitė nebemiegodavo naktimis ir prirėkė net rimtesnės specialistų pagalbos. Tad mano, kaip auklėtojos vaidmuo buvo tarpininkauti pasikalbant ne tik abiejų mergaičių mamoms, bet ir mergaitėms bendraujant toliau. Kad ir kaip ten bebūtų aš būsiu už tą lyrišką pradą ir tuo pačiu už moteriškumą, lyriškumą, o ne už tikslo pasiekimą nesvarbu kokiomis priemonėmis.

Galima sakyti, kad kasdienėje veikloje žaidimas sudaro didžiąją vaikų užsiėmimo dalį. Kadangi tradiciniai (liaudies) žaidimai yra pasitraukę iš vaikų namų aplinkos (juos keičia karaoke, giminės mažųjų mis rinkimai ir panašiai), tad šiuo žaidimu nesunku vaiką sudominti. Jis mokosi ratelio žodžius, judesius, laikosi taisyklių, nori patekti į ratelio vidurį ir pan. Manau, kad patyrimo turinti auklėtoja kelia žaidimui ir kitus tikslus, ne vien gerų emocijų suteikimo ir pajudėjimo po nejudrios veiklos. Tai ir taisyklinga laikysena ir raiški intonacija bei abiejų kontaktas. Pastaruoju metu pastebiu, kad beveik visos mergaitės nemoka gražiai atsisėsti net ir pozuodamos fotografui. Berniukas būna išskirtinai pagirtas, jei jis ne tik žaidimo metu greitai pagavo voveraitę, bet tai atliko švelniai, palydėjo mergaitę į savo vietą.

Apibendrinant galima pasakyti, kad visa situacija per dešimt metų pasistumdė link informacinių technologijų pusės. Vaikas mėgsta viską atlikti greitai – greito maisto, perkeltine prasme, kultas. Sunkiai pabaigia užduotus darbelius, puola prie kitų, nes viską reikia padaryti greitai. Bendras

kultūros, visuomeninio gyvenimo ritmas ypatingai pastebimas naujoje kartoje. Mūsų kultūrinius dalykus užgožia atvežtiniai.

I.: Populiariausi žaidimai berniukų tarpe.

R.: Daugiausia žaidžia sporto klubus, kovų ringus, ralius, kaunasi mūšio laukuose, dirba mašinų remonto dirbtuvėse ar statybų aikštelėse. Berniukams būdingi riterių – vikingų bruožai. Visais laikais jie iš paprasčiausio baslio daro kardą, šautuvą ir kaunasi, gina, puola. Visada sunkiau rast bendrą kalbą su tuo berniuku, kurio žaislų lentynoje namuose vien militaristiniai žaislai. Jei tėvams tai netgi gražu, tai su laiku ima stebėtis, kodėl sūnus pradeda garsiai šūkauti, bendrauja su draugais ir vyresniaisiais komandomis, į kurias turi būti reaguojama tuoj pat.

I.: Populiariausi žaidimai mergaičių tarpe.

R.: Pagrindiniai žaidimai būtų šeima, grožio konkursai, madų šou. Žaidžia vestuves, krikštynas. Kolektyve būna mergaičių nepritampančių nei prie mergaičių, nei prie berniukų: tai intrigantės, kurstytojos, negavusios dėmesio namuose renką jį per visą dieną iš kitų vaikų, aplinkinių. Kitos tylesnės mergaitės atsineša savo mėgstamiausius žaislus. Trakim, kokius nors gyvūnėlius, tada juos gano, stato jiems aptvarus, lauke ieško pašaro ir panašiai. Imituoja gal genais gautą informaciją iš prosenelių. Tiesa, senesni animaciniai filmukai vaikams padėdavo perprasti žvėrelius, kuriuos jie vaidina, girdi pasakose, bet gyvenime retai mato. Dabar mergaitės daug lengviau atkartoja manekenės žingsnius, prieš veidrodį dainuoja su mikrofonu.

I.: Ar norėtumėte, kad Jūsų kolektyve kartu dirbtų auklėtojas vyras?

R.: Mes gal ir norėtume. Norime, kad ir švietimo srityje išivyratų pusiausvyra. Žinoma, mums moteriškėms, jis būtų daug didesnis konkurentas. Tačiau berniukai turėtų galimybę mokytis tikrojo vyriškumo. Mūsų kolektyve dirba muzikos vadovas. Jis yra vaikų mylimas, kolektyvo narių numylėtinis. Tėvai į vyrą auklėtoją darželyje žiūri atsargiai, nes gandai, pasiskaitymai baimina dėl pedofilijos atvejų. Gal jis kitur nepritapo, nes kaip vyras turi minusų, o gal turi kažkokių ketinimų. Manau, kad kai bus tinkamas požiūris, geras atlyginimas, taip pat kaip ir užsienyje bus ir vyrų auklėtojų.

I.: Nuoširdžiai dėkoju už išsakytas mintis. Geros dienos!

3 priedas

Interviu nr. 2

I.: Pirmiausia noriu paklausti, kiek metų jau dirbate darželio auklėtoja?

R.: Aš jau dabar dirbu 25 metus. Dabar mano grupėje šešiamečiai vaikai, kurie kitais metais eis į mokyklą

I.: Sakyt, kaip manote, kokie lyčių vaidmenų stereotipai ryškiausi šių dienų mūsų visuomenėje?

R.: Gal konkrečių ir neįvardinčiau, bet moteris vis dar jaučiasi menkesnė už vyrus.

I.: Kokią įtaką, Jūsų manymu, ikimokyklinio ugdymo įstaiga turi vaiko supratimui apie lyčių vaidmenis?

R.: Aš manau, kad ši ikimokyklinės įstaigos įtaka galėtų būti tokia, kad ugdytų kūrybingą asmenybę, kad formuotų vaiko teisingą požiūrį į save, aplinkinius, taip pat priešingos lyties asmenį, kuris yra šalia jo. Manau, kad darželio įtaka nėra menkesnė nei šeimos įtaka, todėl, kad vaikas gyvena kolektyve ir tiesiog veikia, gyvena, dirba, būna mišriomis grupelėmis, bent jau mes to siekiame, kad nebūtų kažkoks atsiribojimas vienos lyties asmenų nuo kitos lyties asmenų. O be to, darželyje praleidžiamas didesnis tarpasnis laiko.

I.: Ar Jūs vadovaujate mokymo programos principais lytinio auklėjimo klausimais? Kodėl?

R.: Taip, nes tai yra vienas iš priešmokyklinio ugdymo programos punktų. Aišku, atsižvelgiant į vaikų skaičių grupėje, ko daugiau – berniukų ar mergaičių. Ir aišku, kas priklauso berniukui, t.y. pagarba mergaitei ar kažkokia pagalba. Tiesiog į tai atsižvelgiame ir stengiamės vadovautis. O programoje

tiesiog rekomenduojama, kad, sakykim, kad stengtumėmės išvengti tų visų stereotipų. Tegu mergaitės pagal charakterį užima vadovaujantį vaidmenį ir kitą kartą ir daugiau....Svarbu pagalba, pagarba, savitarpio supratimas, atjauta vaikams bendraujant tarpusavyje.

I.: Kokiomis savybėmis Jūsų auklėtiniai apibūdina mergaitę ir berniuką (vyrą ir moterį)?

R.: Mergaitės mergaites apibūdina, kad jos turėtų būti labai gražiai apsirengusios, gražiai sušukuotais plaukais, linksmos, judrios, na, o apie moterį mergaitės kalba, kad pirmiausia moteris turi būti protinga, kad turi būti gera, besijuokianti, besišypsanti, tvarkinga, turi dirbti. Tai buvo pasakyta, na, kad turi būti darbšti. O berniukas, mergaičių akimis, yra kažkoks labai greitas, išdykėlis, labai stiprus. Vyrai vis tik sportiški, moka muštis, tad asociacija su jėga. Gal čia atsinešta iš šeimos arba tai pašalinių veiksmų įtaka. Viena mergaitė neseniai pasakė, kad vyrai turėtų padėti auginti vaikus. Tai yra gyvas pavyzdys iš šeimos, nes jos tėtis labai daug dėmesio skiria jai ir sesutei, atveda į darželį, jas globoja. Manau, kad šeimos pavyzdys yra labai stiprus, ką mato, tą ir atsineša, tas ir lieka vaike. Kokia šeima, toks ir vaikas. Nors dabar tos šeimos yra dažniausiai nepilnos arba labai mažai laiko būna kartu.

I.: O kiek iš 20 vaikų auga nepilnose šeimose?

R.: Na, gal kokie 7 procentai. Bet yra ir tokių šeimų su patėviais, kitokios poros.

I.: Ar galima sakyti, kad šeimos modelis keičiasi?

R.: Tikrai taip. Tai yra šeimos, kuriose vaiką augina viena mama. Tada ir tie stereotipai išryškėja. Kai jau yra viena mama, tai tada vaikas jau ir auklėjamas kitaip, kad ir kaip stengtųsi, ji jau negali duoti to paties, ką duotų tėtis. Nors ir bando kažkuo kitu užtušuoti, bet trūkumas tikrai toks yra.

I.: Kokie lyčių vaidmenų stereotipai pastebimi vaikų žaidimuose?

R.: Tėtis šeimoje yra daugiau kaip svečias, jis skaito laikraštį, sėdi prie stalo ir panašiai, grįžta iš darbo. Mergaitė, mama tai irgi kažkas moteriško – puošiasi, ruošia, rūpinasi. Bet pastebėjau ir tai, kad mergaitės dabar pradėjo žaisti su ta stambiaja statybine medžiaga, kažką jos pačios pasistato, konstruoja ir tų berniukų joms visai nereikia, jie gali užėiti tik kaip svečiai, kaip ateinantys draugai ir tai manau, kad atsinešta iš šeimos.

I.: Kaip, Jūsų manymu, vaikų supratimą apie lyčių vaidmenis įtakoja šeima?

R.: Manau, kad berniukai iš šeimos atsineša įvairių prisakymų, na, tarkim, „nebliuk kaip mergiotė“, „būk vyras“, bet tai jau keliauja per kartas kaip nepajudinamas stereotipas, o mergaitės dabar jau gražinasi, puošiasi. Žaidžia žaidimus, kad ateina mamytės draugė, geria kavutę, keičiasi lėlių apdarais. Šiuo metu lėlės tokios, kurios yra su visais moteriškais privalumais, jos yra išrengiamos, perrengiamos, keičiamasi apdarais. Ir tai dažnas užsiėmimas. Tikrai pastebiu, kad vyrauja grožio kultas, drabužio, aprangos, kažkokių daiktelių, nes tos pačios lėlės turi labai daug priedų. Tarkim, pernai buvo viena mergaitė, kuri turėjo labai daug priedų prie tų Braz lėlių, todėl jinai grupėje buvo kaip didžiausias autoritetas tarp mergaičių, net berniukai įsijungdavo į jų žaidimą. Juk dabar yra ir lėlės barbinai, vyrukai, kurie traukia ir berniukus atletiška išvaizda, apranga, kuri gali būti ir kamufliažinė, ir puošni.

Apskritai, berniukus vis dar domina mašinėlės, bet būna ir taip, kaip kad šiuo metu mūsų grupėje, kad berniukas labiau žaidžia su mergaitėmis. Bet jis yra mažiausias vaikas šeimoje, turi dvi vyresnes seses, tad manau, kad tokį jo pasirinkimą įtakoja šeimos sudėtis. Taip pat grupėje yra mergaitė, kuri dažniausiai žaidžia su berniukais, ji labiau aktyvesnė, jai rūpi sportiniai žaidimai, futbolas. Jei, tarkim, berniukai tingi į lauką neštis kamuolį, tai ji imasi iniciatyvos, viskam suvadovauja ir ji žaidžia judrius žaidimus, yra labai sportiška. Ji žaidžia ir mergaitiškus žaidimus, bet jai maloniau aktyvi veikla. Gal tai kiemo draugų įtaka, nes turi tik mažesnę sesę, gyvena daugiabutyje.

I.: Kokį vaidmenį šiame procese vaidina žiniasklaidos priemonės (laidos, filmai vaikams, žurnalai, internetas)?

R.: Žiniasklaida daro taip pat labai didelę įtaką. Pirmiausia grožio kultas, ta pati reklama, kosmetikos priemonės, ir, tarkim, kai mama baigia naudoti kažkokią kosmetikos priemonę, tai nešamasi į darželį, į grupę, kuriami grožio salonai, šukavimai, makiažai. O šiuolaikiški filmukai, įneša tokio grubumo, nes tie žaidimai pasibėgiojimui lauke, tai jie žaidžia „batmanus“, „ninzės“, „vyrukus juodais drabužiais“ arba žaidimuose vyrauja meilės, muilo serialų epizodai.

Dabar viskas brukama, grūdama suaugusiems, o šalia būna ir vaikai, tai kad jie viską priima. Aišku, prieš dešimt metų vaikams visko mažiau buvo, mažiau girdėjo, mažiau matė, tad patiems reikėjo

daugiau kūrybiškumo ir žaidime, ir tarpusavio bendravime, tad viskas buvo šiek tiek kitaip. Švelnesnis tarpusavio bendravimas, mažiau agresijos.

I.: Kaip galėtumėte apibrėžti lyčių vaidmenų kitimą prieš 10 metų ir dabar?

R.: Prieš dešimt metų augino kūdikėlius, juos supo, vystė, virė valgyt. Tie žaidimai tiek lauke, tiek grupėje buvo šiek tiek kitokie. Anksčiau eidavo pasivaikščioti, o dabar žiūri televizorių, žaidžia kompiuteriu, nes patys pasigamina, susikonstruoja ir žaidžia. Dabar žiniasklaidos įtaka didesnė, tad nebereikia pasakėlių. Ir dabar galvoju, ką prieš dešimt metų sekdavau vaikui, tai dabar jau nebeatiktų, nes reikia daugiau veiksmo. Tas greitas amžius veikia ir vaikus.

I.: Populiariausi žaidimai berniukų tarpe.

R.: Dabar tai labai nori konstruoti, žaidžia ir smulkiais konstruktoriais, kaladėlėmis, manau, kad patiktų lego ir žaidžia policininkus, vagis, gaudytojus. Daugiau tokio judesio, pasistumdymo, pasilamdymo, galbūt pasipešimo.

I.: O populiariausi žaidimai mergaičių tarpe.

R.: O mergaitės irgi neatsilieka nuo berniukų. Pagal programą taip ir turėtų būti, kad ir mergaitėms siūlytume tokius judresnius veiklos reikalaujančius žaidimus, tad jos ir prisijungia. Bėga, labai daug garso, labai rėkia lauke. Labai skirtingos grupės, vienoje besigrumiančios, o kitoje mergaitės labiau tokios mergaitiškos. Jos į lauką nešasi lėlyčių, visokių niekučių, knygelių. Žaidžia mokyklėles.

I.: Ar norėtumėte, kad Jūsų kolektyve kartu dirbtų auklėtojas vyras?

R.: Šiaip mūsų kolektyve dirba muzikos pedagogas vyras ir jis turi labai didelį autoritetą visų darželio vaikų. Manau, kad mes jau tos moteriškės atsibodom, nes ir namie mamytė, ir daržely. Mama daugiau bendrauja, o trūksta vyriško dėmesio, nebent turi senelius ar daug nedirbantį tėtį. O vyras kolektyve, gal, žinokit, pabijočiau tos konkurencijos, jeigu reiktų kartu dirbti su juo grupėje, nes jis imtų viršų. Nes manau, kad vyriškas mąstymas būtų vyriškas mąstymas, pakryptų į kokią sportinę veiklą.

I.: O, Jūsų manymu, ar tėvai norėtų vyro auklėtojo?

R.: Net ir nežinau. Vyro muzikos vadovo tie vaikai priima palankiai. Teko bendrauti su vyruku, kurio žmona Vilniuje dirbo auklėtoja, o jis ateidavo pas ją po pietų į grupę, tai jie labai puikiai žaisdavo slėpynes. Užsigesindavo šviesas, suslėpdavo vaikus ir jis buvo labai didelis autoritetas, vaikai labai jį laukdavo. Tėvai taip pat vertindavo labai teigiamai.

I.: O kokios galėtų būti tėvų abejonės?

R.: Nemanau, kad būtų kažkokių abejonių tėvams. Nebent kažkokie higienos klausimai, nes gal auklėtojui neįprasta, geriau atlieka moteris, bet šiaip nežinau. Manau, kad būtų visokių nuominių, kaip ir visur. Reiktų pabandyt, pradžioje gal būtų nepasitenkinimo, o paskui viskas būtų gerai.

4 priedas

Interviu Nr. 3

I.: Norėčiau Jūsų paklausti, ar matomi lyčių vaidmenų stereotipai vaikų liaudies žaidimuose? Gal galėtumėte pateikti žaidimų pavyzdžių?

R.: Pagal E. Eriksoną, trečioje psichosocialinės raidos stadijoje – žaidybiniame amžiuje (4 – 6 m.) formuojasi vaiko iniciatyva ir noras save išreikšti per žaidimus. Šiame amžiuje ypač svarbūs grupiniai žaidimai su bendraamžiais, kada jie turi atlikti vienokį ar kitokį vaidmenį. Ypač liaudies vaidybiniuose žaidimuose šešiamečiai aiškiai pasiskirsto pagal žaidimo veikėjo lytį ir atliekamą funkciją. Tarkim, žaidime „Vilkas ir žąsys“ vilko vaidmenį visada renkasi ir noriai atlieka berniukai, pirmojo piemens vaidmenį – ir berniukai ir mergaitės. Žaidime „Ganau ganau avelės“ vilko vaidmenį dažniau renkasi berniukai, bobos – tik mergaitės, piemenų – ir mergaitės, ir berniukai.

Žaidimuose, kuriuose yra du vienas kitą gaudantys veikėjai, dažniausiai mergaitė bėga, o berniukas gauda. Pvz. Žaidimuose „Genys genys šarką“, „Gegutėlė tupi tupi“, „Oi, kas sodan išjunko“ bėga mergaitė (šarka, gegutėlė, voverėlė), gauda berniukas (genys, vanagėlis, kurtelis).

Liaudies žaidime „Žalioj girioj“ vaikas, kuriam užrišamos akys, priėjęs prie kito žaidžiančio vaiko klausia: „Koks tu medis?“, jei žaidėjas prieina prie mergaitės – atsakydama į klausimą, mergaitė turi pasirinkti moteriškos giminės medį (eglė, liepa, pušį), jei prie berniuko – berniukas atsakydamas turi pasirinkti vyriškos giminės medį (beržą, uosį, klevą).

Žaidimą „Vedu avinėlius po baltus dobilėlius“ dažniausiai atskirai žaidžia mergaitės, ir atskirai berniukai, nes mergaitėms parenkamos lengvesnės užduotys.

Žaidime „Aš pasėjau kanapėlę“ Onytės sesytės vaidmenį pirmą kartą žaidžiant visada atlieka mergaitė, kitus kartus pagal situaciją, priklausomai nuo to, prie kurio vaiko padainavus posmą sustoja pagrindinis žaidėjas „Onytė sesytė“.

I.: Kaip manote, koks šeimos vaidmuo perimant lyčių vaidmenis?

R.: Gyvenime vaikas save tapatina su savo tėvais: mergaitės moters idealas – motina, berniukui vyro modelis – tėvas. Vyro tapatybei pagrindą padeda tėvai. Tai išvelgti galėtume ir liaudies žaidimuose. Pvz.: „Šoks tėvelis šokinį“ išvardinami visi šeimos nariai: tėvelis, močiutė, brolelis, sesutė. Žaidime „Vai, išeiki, oželi“ berniukai atlieka dieduko ir mergaitės vaidmenis, mergaitės – bobutės ir mergaitės. Liaudies žaidimai yra ne tik puiki bendravimo priemonė, bet ir mandagumo pradžiamokslis.

Berniukai yra mokomi mandagiai pakviesti mergaitę į ratelį, švelniai laikyti už rankos einant rateliu ir panašiai.

I.: O kaip kalendorinės šventės, tradicijos, papročiai gali padėti formuoti berniuko/mergaitės suvokimą?

R.: Tarkim, per kalėdines eglutes berniukai dažniau renkasi vilko, šuns, briedžio, pirato kaukes, mergaitės – voveraitės, lapės, princesės. Per Užgavėnes mergaitės persirengia čigonėmis, berniukai – velniukais. Per Sekmines mergaitės pina vainikėlius. Per šv. Martyną ožį aplink beržą veda berniukai.

I.: Kokie žaidimai labiausiai traukia mergaites bei berniukus?

R.: Berniukai labiau mėgsta lauko žaidimus: vaikšto su kojokais, ant siūbuojančio rąsto, žaidžia su kamuoliu, mergaitės žaidžia „klases“, vysto skudurines Onutes.

5 priedas

Interviu Nr. 4

I.: Pirmiausia norėčiau paklausti, kokie lyčių vaidmenų stereotipai, Jūsų manymu, ryškiausi šių dienų mūsų visuomenėje? Gal galėtumėte pateikti pavyzdžių.

R.: Manau, kad ryškiausi stereotipai šiandien vis dar išlieka vyrų pusėje, nors moterys ir labai stengiasi į juos lygiuotis ar net pralenkti. Tačiau mūsų visuomenė dar pakankamai konservatyvi. Valdžios struktūrose kaip buvo taip ir tebėra daugiausia vyrų, o moterys bandydamos užimti vyrų pozicijas kartais net juokingai atrodo. Pvz.: statybininkės, autobusų vairuotojos ir pan. Juk moters fiziologija kitokia nei vyro...

I.: Kiek metų jau dirbate darželio auklėtoja?

R.: Jau dirbu 23 metus. Dabar pagalvojau, kad nemažai (juokiasi).

I.: Kokią įtaką, Jūsų manymu, ikimokyklinio ugdymo įstaiga turi vaiko supratimui apie lyčių vaidmenis?

R.: Daugelį metų lyčių stereotipai ikimokyklinėse įstaigose buvo ryškiai išskiriami. Grupėse įrengti atskiri tualetai berniukams ir mergaitėms, eidami miegoti vaikai nenusirengia visiškai nuogai – pižamą velkasi ant trumpikių, o ką kalbėti apie žodinių auklėjimą – dažnai tenka girdėti: „Koks tu vyras, kad verki?“, „Negražu mergaitėms taip elgtis.“ ir pan. Darželiuose gausu žaisliukų, skirtų mergaitėms ir berniukams, o pedagogai gana dažnai pasako su kuo netinka žaisti berniukams ar mergaitėms. Mažai ši padėtis pasikeitė ir šiandien, tik gal kiek mažiau yra slepiami šie skirtumai tarp mergaičių ir berniukų.

I.: O ar Jūs vadovaujate mokymo programos principais lytinio auklėjimo klausimais, kaip turėtų elgtis mergaitė ar berniukas?

R.: Na, mokymo programose apskritai nėra keliamas lytinio auklėjimo klausimas. Trumpai tariant, programose atsižvelgiama į vaiko amžių, o ne į jo lytį. Tad nelabai yra kuo vadovautis....

I.: Kokiomis savybėmis Jūsų auklėtiniai apibūdina mergaitę ir berniuką (vyrą ir moterį)?

R.: Mergaitė – graži, turi daug gražių suknelių, papuošalų, lėlių. Berniukai – stiprūs, drąsūs, turi daug mašinų, lėktuvų. Panašiai kalba ir apie suaugusiuosius, tik moterims prideda mylimąjį (vyrą ar draugą), o vyrams – tikrą, galingą, labai greitą mašiną. Sakyčiau, abi lytys vaizduojamos gana stereotipiškai.

I.: Kokie lyčių vaidmenų stereotipai pastebimi vaikų žaidimuose? Gal galėtumėte pateikti pavyzdžių?

R.: Berniukai labiau linkę konstruoti, važinėti su mašinėlėmis, nors mėgsta ir valgi gaminti. Mergaitės gi labiau linkusios žaisti su lėlėmis, jas puošti, eiti su jomis pasivaikščioti, į kiną ar teatrą, labai populiariu eiti su vaiku (lėle) pasisvečiuoti pas draugę ir gerti kavutę. Manau, kad atsineša vaikai iš namų ir šiuo atveju kartoją mamos elgesį.

I.: Kaip, Jūsų manymu, vaikų supratimą apie lyčių vaidmenis įtakoja šeima?

R.: Šeima vaiko auklėjime užima pirmą vietą, darželis tik padeda šeimai auginti vaikus. Todėl visi pagrindai yra padedami tik šeimoje. Jei šeimoje vaikas įpratęs nesigėdinti savo nuogumo, tai jis ir darželyje nesigėdija, o jei šeima labiau konservatyvi, tai vaikai to vengia, kartais net paniškai bijo nueiti į tualetą ar atsitikus „bėdai“ (pvz.: šlapios kelnės) neleidžia auklėtojui jam padėti susitvarkyti, nes bijo, kad jį nuoga pamatys auklėtoja, kiti vaikai. Kalbant apie lyčių vaidmenis, lygiai ta pati situacija. Ką mato namuose, tą paskui atskleidžia žaisdami su bendraamžiais.

I.: Kokį vaidmenį šiame procese vaidina žiniasklaidos priemonės (laidos, filmai vaikams, žurnalai, internetas)?

R.: Žiniasklaidos priemonės vaidina didelį vaidmenį, nes suaugusieji (pedagogai ir tėvai) neretai neatsakingai leidžia vaikams vartyti žurnalus, žiūrėti laidas netinkamas ikimokyklinio amžiaus vaikams. Manau tai daro neigiamą poveikį vaikams.

I.: Kaip galėtumėte apibrėžti lyčių vaidmenų kitimą prieš, tarkim, 5 ar 10 metų ir dabar?

R.: Manau, kad keičiasi labai nežymiai. Nors gal anksčiau tėvai daugiau dėmesio kreipė į mergaičių gražią laikyseną, kasų pynimą, berniukams buvo akcentuota nelaikyti rankų kišenėse. Dabar mergaitės rengiasi berniukiškai, kartu perima ir vyriškas manieras.

I.: Kokie yra populiariausi žaidimai berniukų tarpe?

R.: Berniukai mėgsta lenktyniauti, o anksčiau daugiau kokias statybas žaisdavo, smėlį veždavo... Na ir, žinoma, visada mėgo ir mėgsta kariauti, šaudyti.

I.: O populiariausi žaidimai mergaičių tarpe?

R.: Anksčiau mergaitės daugiau žaisdavo namus, rūpindavosi „vaikais“, o dabar labiau linkę puošti ir eiti pasirodyti draugei ir t.t., mėgsta žaisti iškyklas.

I.: Kaip manote, ar yra esminių skirtumų tarp dideliame mieste, tarkim Vilniuje, ir rajone augančių vaikų auklėjimo lyčių vaidmenų klausimais?

R.: Manau, kad didelių skirtumų nėra. Galbūt skirtųsi šeimų socialinė padėtis ir tai įtakotų vaikų pasirenkamus žaidimus, svajonių profesijas, tačiau esminiai dalykai turėtų būti tokie patys. Nebent tas darželis kažkuo išskirtinis, tačiau visų miestų vaikams aktualūs tie patys žaidimai, žaislai, panaši veikla, žiūri tą pačią televiziją. O visi kiti skirtumai ateina tik iš šeimos auklėjimo, požiūrio į vaikus.

I.: Ar norėtumėte, kad Jūsų kolektyve kartu dirbtų auklėtojas vyras? Kodėl? Koks, Jūsų manymu, būtų tėvų vertinimai? Koks būtų auklėtojo pranašumas prieš moterį auklėtoją ir atvirkščiai?

R.: Vyrų ikimokyklinėse įstaigose praktiškai nėra. Aš tai norėčiau, kad dirbtų. Visur reikalinga pusiausvyra. Vyras įneša kitokią požiūrį į vaikus, į gyvenimą – o tai padeda ne tik vaikams, bet ir mokytojoms būti kitokiais. Tačiau girdėjau ir neigiamų atsiliepimų – vyrai bijo išleisti dirbti savo žmonas su kolega vyriškiu, kad kas neatsitiktų ten tarp jų... cha cha cha (tik nežinau ką tokie vyrai darytų jei jų žmonos dirbtų grynai vyriškame kolektyve). Jei auklėtojas komunikabilus, linksmas, gerai pažįstantis ir mylintis vaikus – tai puiku. O jei koks tylenis, pats visko bijo, tai tėvai mažai lieka patenkinti. Vyrai judresni, mėgsta išdykauti, pokštauti, mažiau kreipia dėmesį į buitinius dalykus, o tai

ir patinka vaikams. Bet manau, kad pusiausvyra turi būti visur. Vien vyrai ikimokyklinėje įstaigoje vargu ar galėtų dirbti.

6 priedas

Interviu nr. 5

I.: Pirmiausia noriu paklausti, kiek metų jau dirbate darželio auklėtoju?

R.: Antri metai.

I.: Apskritai, kokie lyčių vaidmenų stereotipai ryškiausi šių dienų mūsų visuomenėje?

R.: Moteris už vairo – bloga vairuotoja, gal daugiau nėra stereotipų (juokiasi). Iš vienos pusės, jau nelabai gajūs senieji stereotipai. Bet manau, kad stereotipų tema aktuali, nes žmones varžo daryti tai, ką jie nori, jaustis savimi, nevaidinti prieš visuomenę. Manau, kad didžiausią indėlį keičiant šią padėtį turėtų šeima, žiniasklaida, švietimas. Visur turi būti harmonija. Reikalingos socialinės akcijos, projektai, suaugusių švietimas svarbiausias, o tada bus perduodama ir vaikams.

I.: Kaip nusprendėte dirbti darželyje, ar nebuvo abejonių, svarstymų?

R.: Gavau pasiūlymą iš darželio vedėjos, pagalvojau, kad bus labai smagu, kad aš galėsiu įtakoti tą jauną daigelį, aš jį branginsiu. Tai man patiko, dėl to ėjau. Vaikas bręsta iki 5 - 6 metų kaip asmenybė. Kitų kažkokių abejonių nebuvo.

I.: Kaip Jus, Jūsų darbą vertino bendradarbiai, tėvai, vaikai.

R.: Manau, kad vaikams labai patikau, nes jie visada laukdavo, rėkdavo, sukeldavo šurmulį, kai pasirodydavau. Tik pradėjus dirbti moteris norėjo su manim bendrauti, jaučiausi gerai, savas. Iš pradžių auklėtojos žiūrėjo su nepasitikėjimu, na, ką jis išmano. Jaučiau iš nuogirdų. Tėvai stereotipiškai iš pradžių nerimavo. Vėl gi tai sužinojau iš paskalų. Vėliau tėvai patys papasakojo, kad pradžioje nerimo buvo. Manau, kad reikėjo vyro, nes grupėje buvo daugiausia berniukų, tėvai pasakodavo, kad sūnus noriai eina į darželį. Tėvai sakė, kad kai grupėje yra moteris ir vyras, tai daug natūraliau imituojamas šeimos modelis, vaikui tai naudingiau.

I.: Koks vyro ir moters vaidmens darželyje pranašumai.

R.: Moteris auklėtoja gal pastabesnė, kruopštesnė, smulkmeniškesnė, atkreipia dėmesį į smulkmenas, kruopščiau daro darbelius, papuošimus. Dar jaučiau, kad, tarkim, vaikui apsišlapinus auklėtoja pati eidavo, man neleisdavo, lyg tai būtų ne vyriškas darbas. O aš stengiausi sudominti visuomeninėmis istorijomis, pasakojau apie technologinius dalykus, piešm vėliavas, mokiau žemėlapi, pasakojau geografinius dalykus. Tai visuomeniniai dalykai, bendram išprusimui. Mano vaikai mokėjo visas Europos sostines, galėdavo nupiešti ne tik Lietuvos, bet daugelio šalių vėliavas. Konstruodavome kartu sudėtingesnius dalykus. Mergaitės reikalavdavo mano dėmesio, pešdavosi, į mane gal žiūrėjo kaip į jaunikį (juokiasi). Visada norėjo šalia būt, ar įdomu ar ne.

I.: Ar skatindavot žaisti šeimą?

R.: Įvairiai, šiaip jie patys žaisdavo. Jei jie turėdavo užsiėmimą, tai labai nesikišdavau, bandžiau sudominti tuos, kuriems trūko dėmesio.

I.: Kokią įtaką, Jūsų manymu, ikimokyklinio ugdymo įstaiga turi vaiko supratimui apie lyčių vaidmenis?

R.: Manau, kad nemažą. Žaidimai, susiję su profesijomis, turi įtakos. Tradiciškai paveikslėliuose pavaizduotos profesijos (medicinos sesutė – moteris, lakūnas – vyras). Dažnai auklytė pasakydavo, kad jei berniukas sūpuodavo lėlę, žaisdavo su mergaitėm, tai informuodavo, kad berniukai taip nedaro, „eik ką nors konstruoti, žaisti su mašinomis“.

I.: Ir kaip tokiu atveju reaguodavote Jūs?

R.: Pastabų jokių nesakydavau, nenorėjau kažkokių konfliktų. Bet mano manymu, tai buvo neteisingas požiūris. Vaikas turi daryti tai, kas jam malonu ir įdomu.

I.: Ar Jūs vadovaujatės mokymo programos principais lytinio auklėjimo klausimais? Kodėl?

R.: Vadovaujuosi, bet šiais klausimais daug nekalbama. Tarkim, buvo atvejis, kai vartėme vaikų enciklopediją pamatę nuoga kūną labai juokėsi, kad daug plaukų, bet aš paaiškinau, kad kiekvienas tėtis ir mama turi panašius organus, bet vaikai vis tiek labai juokėsi.

I.: Kokiomis savybėmis Jūsų auklėtiniai apibūdina mergaitę ir berniuką (vyrą ir moterį)?

R.: Vyras apibūdinamas kaip stiprus, neverkia, turtingas. Moteris – graži, gamina valgyti, žiūri vaikus, rūpinasi, kepdavo valgyt, mėgsta puoštis.

I.: Kokie lyčių vaidmenų stereotipai pastebimi vaikų žaidimuose?

R.: Moteris gamina valgyti, laukdavosi. Tuo tarpu vyrai meistraudavo, tokie labiau policininkai. Vyrai taip pat gamindavo valgyt, tarkim, kepdavo iš smėlio pyragus.

I.: Kaip, Jūsų manymu, vaikų supratimą apie lyčių vaidmenis įtakoja šeima?

R.: Šeimos vaidmuo yra pagrindinis. Kaip šeimoje auklėjami vaikai, jie viską atsineša į darželį. Tarkim, berniukų pagarba mergaitėm, ar praleidžia pro duris, ar ne, ar nestumdo, žino, kad jos silpnesnės.

I.: Kokį vaidmenį šiame procese vaidina žiniasklaidos priemonės (laidos, filmai vaikams, žurnalai, internetas)?

R.: Sunku pasakyti. Akivaizdžiai matosi, kad vaikai žaidžia serialus, gimdo vaikus, būna vyras, meilužis, minimi personažų vardai. Jaučiasi, kad žiūri pornografiją, nes dažnai mini sekso temas. Viena mergaitė, norėdavo bučiuotis, lipdavo į berniukų lovas, be to pati pasakodavo, kad vyresni broliai žiūri tokius filmus.

I.: Kaip galėtumėte apibrėžti lyčių vaidmenų kitimą prieš 10 metų ir dabar?

R.: Vertinti negalėčiau, nes dirbu labai trumpai.

I.: Kaip manote, ar yra reikšmingų skirtumų tarp didmiesčio ir vidutinio dydžio miestuose augančių ir auklėjamų vaikų?

R.: Miestas liberalesnis, daugiau galimybių saviraiškai. Tėvai šiek tiek platesnių pažiūrų. Bet turbūt labai didelių skirtumų nėra. Gali būti, kad didesnio miesto tėvai labiau užsiėmę visokia veikla ir mažiau skiria dėmesio savo vaikams. Tačiau sunku tiksliai pasakyti, nes mažesniame mieste dirbti neteko.

I.: Populiariausi žaidimai berniukų tarpe.

R.: Su mašinėlėmis, pilių statymas lauke, sportiniai žaidimai.

I.: Populiariausi žaidimai mergaičių tarpe.

R.: Na, trumpai tariant, žaidimai su lėlėmis, gaudynės lauke.

I.: Ar norėtumėte, kad Jūsų kolektyve kartu dirbtų auklėtojas vyras?

R.: Norėčiau, kad dirbtų daugiau vyrų, kolektyve būtų geresnis mikroklimatas, bet vyrai nedirba, nes gal neturi reikiamų savybių, turi būti tam tikras pašaukimas, gali ne bet kas, nors tai labai sunku įvertinti pokalbio metu. Dėl pinigų taip pat, nes Skandinavijos šalyse pusė auklėtojų yra vyrai. Tai gali būt nebent kaip papildomas darbas, bet iš to šeimos neišlaikysi.

Struktūruoti interviu su tyrime dalyvavusiais vaikais (kalba netaisyta)

5 metų respondentai:

12 berniukų:

Interviu nr. 1

I.: Kaip atrodo „tikras vyras“?

R.: Jis raumeningas, toks vyras – pipiras (juokiasi).

I.: Kaip atrodo „tikra moteris“?

R.: Gražiai atrodo.

I.: Ką „tikras vyras“ veikia namuose?

R.: Neturi laiko būt namie.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia namuose?

R.: Sportuoja, lėtas tvarko, biškį pasportuoja.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia darbe?

R.: Dabar nedirba.

I.: Ką „tikras vyras“ daro darbe?

R.: Stato namus, bokštus jis.

I.: Ar matei „tikrą vyrą“ per televiziją? Kas jis?

R.: Plaktuku kalė vinis, namą statė. Ir dar mano draugas rodė, kad tikri vyrai – va (rodo iškeltą nykštį), o bobos – va (rodo nykštį žemyn).

I.: Ar matei „tikrą moterį“ per televiziją? Kas ji?

R.: Mačiau sportuoja, valgo. Rodė per „Moterys meluoja geriau“, ten Ugnė išmetė raktelius. Tada barės su tėvu. Tada išėjo iš Ugnės namų ir pasuko kairėn. Aš tai žiūriu ir žinias ir mama žiūri, o brolis tai apie sportą. Dar mama leidžia paskambinti Robertui. Mama kai skambina pabara brolių, leidžia pabūt ir liepia grįžt. Dar mes turim žuvyčių. Jas maitina Irutė, kai pavalgo plaukia pas savo kaimą.

I.: Kuo norėtum būti užaugęs?

R.: Užaugęs neščiau kaime malkas.

Interviu nr. 2

I.: Kaip atrodo „tikras vyras“?

R.: Nu jis berniukas (juokiasi), bet didesnis už moterį.

I.: Kaip atrodo „tikra moteris“?

R.: Graži ir maloni.

I.: Ką „tikras vyras“ veikia namuose?

R.: Namuose net nežinau, ar jis padeda auginti vaikus.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia namuose?

R.: Valgyt daro, laisto gėles.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia darbe?

R.: Nežinau.

I.: Ką „tikras vyras“ daro darbe?

R.: Ai, jis dirba, statybose dirba, keliauja, stato namą. Dar alų geria.

I.: Ar matei „tikrą vyrą“ per televiziją? Kas jis?

R.: Mačiau, dirba.

I.: Ar matei „tikrą moterį“ per televiziją? Kas ji?

R.: Valgyt daro, būna su gražiu sjonu.

I.: Kuo norėtum būti užaugęs?

R.: Norėčiau būti policininku.

Interviu nr. 3

I.: Kaip atrodo „tikras vyras“?

R.: Atrodo vyriškai, aukštas labai.

I.: Kaip atrodo „tikra moteris“?

R.: Mano mama gerai atrodo.

I.: Ką „tikras vyras“ veikia namuose?

R.: Tvarko namą, žaidžia su kampu namie. Kai vieną kartą mama dirbo, tai tėtė padarė išeiginę. Aš sėdėjau viduj, žaidžiau su savo žaislais ir žiūrėjau teliką. Tėtė tvarkė garažą. Pamiršom pavalgyt ir pietų miegot nereikėjo.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia namuose?

R.: Kepa valgyt, ji labai mėgsta kortom palošt, važinėja parduotuvėn, kartasi važiuojam į Akropolį, dar plauna mašiną.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia darbe?

R.: Dirba kažką.

I.: Ką „tikras vyras“ daro darbe?

R.: Plytas dėlioja, dar žygiuoja, dirba, bet nešaudo. Tėtė darbe kariauja, žygiuoja. Kareiviai klauso tėčio komandų. Jis rėkauja kai kalba. Svečiuose buvo kareiviai, mes juos namo pasikvietėm. Tai aš ant jų kelių užmigau. Man davė palaikyt tikrą šautuvą. Tėtė buvo net Afganistane. Tėtė stiprus.

I.: Ar matei „tikrą vyrą“ per televiziją? Kas jis?

R.: Nemačiau.

I.: Ar matei „tikrą moterį“ per televiziją? Kas ji?

R.: Nieko nežinau.

I.: Kuo norėtum būti užaugęs?

R.: Tik policininku, kaip ir jis (rodo į draugą).

Interviu nr. 4

I.: Kaip atrodo „tikras vyras“?

R.: Jis kareivis, su kareiviškais rūbais, didelis labai ir aš toks būsiu.

I.: Kaip atrodo „tikra moteris“?

R.: Ji mergaitė, tik didelė. Gražiais rūbais.

I.: Ką „tikras vyras“ veikia namuose?

R.: Važiuoja parduotuvėn, apipirkt turi.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia namuose?

R.: Tvarko namus, daro valgyt, gali daryt tvarką visur.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia darbe?

R.: Dabar ji gal nenori dirbti. Vis bėga sportuot.

I.: Ką „tikras vyras“ daro darbe?

R.: Labai dirba, nemiega, net naktį, būna savo būstinėje.

I.: Ar matei „tikrą vyrą“ per televiziją? Kas jis?

R.: Mačiau, didelis buvo.

I.: Ar matei „tikrą moterį“ per televiziją? Kas ji?

R.: Labai didelė, labai aukšta, jos raudoni plaukai, atskrido su malunsparniu.

I.: Kuo norėtum būti užaugęs?

R.: Kai užaugsiu noriu dirbti darbą, su kastuvu ir traktoriuje.

Interviu nr. 5

I.: Kaip atrodo „tikras vyras“?

R.: Labai didelis, va toks (rodo pakėles ranką virš savęs).

I.: Kaip atrodo „tikra moteris“?

R.: Nežinau, bet su plaukais.

I.: Ką „tikras vyras“ veikia namuose?

R.: Kartais pamiega, tada žaidžia kompiuteriu.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia namuose?

R.: Viską daro, tvarko ir verda sriubą, prisiperka sau visokių daiktų.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia darbe?

R.: Kerpa plaukus, daro šukuosenas.

I.: Ką „tikras vyras“ daro darbe?

R.: Stato namą, ilgai dirba.

I.: Ar matei „tikrą vyrą“ per televiziją? Kas jis?

R.: Rodė per vieną filmą, bet neatsimenu.

I.: Ar matei „tikrą moterį“ per televiziją? Kas ji?

R.: Sakiau gi, kad neatsimenu.

I.: Kuo norėtum būti užaugęs?

R.: Vairuotoju, vairuočiau didelę mašiną.

Interviu nr. 6

I.: Kaip atrodo „tikras vyras“?

R.: Tikrai didelis ir raumeningas.

I.: Kaip atrodo „tikra moteris“?

R.: Ką nežinai, kaip atrodo mergaitė?

I.: Ką „tikras vyras“ veikia namuose?

R.: Skaldo malkas, kiloja baldus.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia namuose?

R.: Sodina braškes, siurbia kilimus.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia darbe?

R.: Kai nori, dirba.

I.: Ką „tikras vyras“ daro darbe?

R.: Stato namus, kala lentutes.

I.: Ar matei „tikrą vyrą“ per televiziją? Kas jis?

R.: Per filmą mačiau, per LNK rodė.

I.: Ar matei „tikrą moterį“ per televiziją? Kas ji?

R.: Dirbo, valgyt darė.

I.: Kuo norėtum būti užaugęs?

R.: Gaisrininku. Namie turiu gaisrininko mašiną.

Interviu nr. 7

I.: Kaip atrodo „tikras vyras“?

R.: Stiprus, bet serga kartais.

I.: Kaip atrodo „tikra moteris“?

R.: Gera mama.

I.: Ką „tikras vyras“ veikia namuose?

R.: Prisirinkau kaime vabalų, kur graužia bulvių lapus. Gal šimtą. Parsivežiau namo, padėjau balkonan žalioj dėžutėj, pridėjau bulvių lapų. Tėvelis lignoninėj.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia namuose?

R.: Valgyt daro, mamytei norėjau padėt plaut mašiną, bet neleido.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia darbe?

R.: Sakė, kad dirba.

I.: Ką „tikras vyras“ daro darbe?

R.: Irgi dirba (juokiasi).

I.: Ar matei „tikrą vyrą“ per televiziją? Kas jis?

R.: Man neleido vakar žiūrėt televizoriaus.

I.: Kuo norėtum būti užaugęs?

R.: (Ilgai galvojo) nežinau.

Interviu nr. 8

I.: Kaip atrodo „tikras vyras“?

R.: Stiprus ir raumeningas., tiesiog atrodo vyriškai.

I.: Kaip atrodo „tikra moteris“?

R.: Moteris turi būti graži ir skaniai valgyt daryt.

I.: Ką „tikras vyras“ veikia namuose?

R.: Jis namie nedirba, dirba darbe.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia namuose?

R.: Viską daro, plauna, verda, būna virtuvėj, pyksta kartais.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia darbe?

R.: Ji parduoda viską, ko žmonės nori, parduotuvėj būna.

I.: Ką „tikras vyras“ daro darbe?

R.: Statybose dirba, turi gerų draugų, plytas dėlioja.

I.: Ar matei „tikrą vyrą“ per televiziją? Kas jis?

R.: Rimiškis gražiai dainuoja ir močiutei dar patinka.

I.: Ar matei „tikrą moterį“ per televiziją? Kas ji?

R.: Bėga stipriai, kad jos nepagautų. Rodė vakar.

I.: Kuo norėtum būti užaugęs?

R.: Noriu būt stiprus ir didelis, didesnis už visus.

Interviu nr. 9

I.: Kaip atrodo „tikras vyras“?

R.: Geras, tikras vyras.

I.: Kaip atrodo „tikra moteris“?

R.: Ai visaip, priklauso nuo nuotaikos, gali šypsotis, gali būti ir pikta.

I.: Ką „tikras vyras“ veikia namuose?

R.: Pažiūri televizorių, jam reikia pailsėt. Jis vis dirba ir dirba, todėl ir pavargęs būna.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia namuose?

R.: Spintą tvarko, kepa blynus, daug moka padaryt valgyt. Sriubą virė ir kotletus.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia darbe?

R.: Nežinau, daug būna namie.

I.: Ką „tikras vyras“ daro darbe?

R.: Dirba, bet namie nori pailsėt.

I.: Ar matei „tikrą vyrą“ per televiziją? Kas jis?

R.: Nemačiau.

I.: Ar matei „tikrą moterį“ per televiziją? Kas ji?

R.: Nebenoriu atsakinėt, gal turi kokį saldainį?

Interviu nr. 10

I.: Kaip atrodo „tikras vyras“?

R.: Labai didelis ir aš toks būsiu.

I.: Kaip atrodo „tikra moteris“?

R.: Graži ir su sijonu.

I.: Ką „tikras vyras“ veikia namuose?

R.: Miega, valgo ir dar ką nors veikia.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia namuose?

R.: Valgyt daro visada.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia darbe?

R.: Gal kažką.

I.: Ką „tikras vyras“ daro darbe?

R.: Dirba, bet vakar buvau mamos kaime. Tėtė gėrė, tai nenorėjo lydėt darželin. Sakau, tėtė, baik šokinėt kaip žmogus voras juodas. Buvo linksmas

I.: Ar matei „tikrą vyrą“ per televiziją? Kas jis?

R.: Mačiau. Ir dar mačiau pusseserė Jurga vaikščiojo vakare su bernu.

I.: Ar matei „tikrą moterį“ per televiziją? Kas ji?

R.: Ne, ten nėra.

I.: Kuo norėtum būti užaugęs?

R.: Dar žiūrėsiu.

Interviu nr. 11

I.: Kaip atrodo „tikras vyras“?

R.: Galingas vyras.

I.: Kaip atrodo „tikra moteris“?

R.: Nu su plaukais ir kelnėm.

I.: Ką „tikras vyras“ veikia namuose?

R.: Miega ir žaidžia.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia namuose?

R.: Viską sutvarko, kad kai svečiai užsuktų, nebūtų gėda.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia darbe?

R.: Dirba, keliasi kiekvieną rytą anksti ir išvažiuoja į darbą.

I.: Ką „tikras vyras“ daro darbe?

R.: Jis vaikšto su kostiumu ir rimtas pareigas eina.

I.: Ar matei „tikrą vyrą“ per televiziją? Kas jis?

R.: Nežinau.

I.: Ar matei „tikrą moterį“ per televiziją? Kas ji?

R.: Irgi nežinau, sakiau.

I.: Kuo norėtum būti užaugęs?

R.: Būsiu didelis ir stiprus.

Interviu nr. 12

I.: Kaip atrodo „tikras vyras“?

R.: Jis raumeningas.

I.: Kaip atrodo „tikra moteris“?

R.: Graži, labai graži moteris.

I.: Ką „tikras vyras“ veikia namuose?

R.: Mažai būna, vis kažkur išvažiuoja.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia namuose?

R.: Sportuoja, valgyt daro.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia darbe?

R.: Kokiam darbe? Ji nedirba, turi darbo namie.

I.: Ką „tikras vyras“ daro darbe?

R.: Stato namus, konstruoja.

I.: Ar matei „tikrą vyrą“ per televiziją? Kas jis?

R.: Nieko neatsimenu, jau atsibodo atsakinėt, einu žaist.

Interviu nutrūksta.

8 mergaitės:

Interviu nr. 13

I.: Kaip atrodo „tikras vyras“?

R.: Trumpais plaukais.

I.: Kaip atrodo „tikra moteris“?

R.: Gražiai atrodo ji. Ilgais, bet būna ir su trumpais plaukais.

I.: Ką „tikras vyras“ veikia namuose?

R.: Namuose pavalgo, pailsi, vėl pavalgo, kai valgyt pavargsta, tada pailsi.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia namuose?

R.: Gimdo lėliuką, skaniai daro valgyt, prausia vaikus, plauna stiklines, daro limonadą

I.: Ką „tikra moteris“ veikia darbe?

R.: Nežinau, gal nieko.

I.: Ką „tikras vyras“ daro darbe?

R.: Kerta medžius.

I.: Ar matei „tikrą vyrą“ per televiziją? Kas jis?

R.: Daro valgyt.

I.: Ar matei „tikrą moterį“ per televiziją? Kas ji?

R.: Viską daro, gi rodo per Moterų meluoja geriau.

I.: Kuo norėtum būti užaugusi?

R.: Kirpėja, mes su drauge dažnai žaidžiam kirpėjas.

Interviu nr. 14

I.: Kaip atrodo „tikras vyras“?

R.: Trumpais, bet būna ir ilgais plaukais.

I.: Kaip atrodo „tikra moteris“?

R.: Ji būna graži.

I.: Ką „tikras vyras“ veikia namuose?

R.: Plauna indus, daro valgyt, kartais siurbia.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia namuose?

R.: Daro viską, kas jai reikia, daug dirba.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia darbe?

R.: Nieko, bet kartais važiuoja į darbą.

I.: Ką „tikras vyras“ daro darbe?

R.: Jis rašo, bet ir namie rašo.

I.: Ar matei „tikrą vyrą“ per televiziją? Kas jis?

R.: Neatsimenu.

I.: Ar matei „tikrą moterį“ per televiziją? Kas ji?

R.: Žinau tokia pasipuošusi būna.

I.: Kuo norėtum būti užaugusi?

R.: Kirpėja.

Interviu nr. 15

I.: Kaip atrodo „tikras vyras“?

R.: Būna su kelnėm, trumpi plaukai ir balsas storas.

I.: Kaip atrodo „tikra moteris“?

R.: Su sijonu, bet nebūtinai. Mergaitės nešioja sijonus ir sukneles. Žiūrim į veidus – berniukai nesidažo ir veria tik vieną auskarą. Papuošalus nešioja mergaitės, jos daugiau turi aukso. Mama nesidažo ir neturi aukso. Mergaitės raudonas megztinis, o brolio – mėlynas. Mergaičių žaislai – lėlytės, o berniukų – mašinytės.

I.: Ką „tikras vyras“ veikia namuose?

R.: Žiūri televizorių ir skaito laikraštį.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia namuose?

R.: Skina obuolius, tvarko kambarius, sudeda kepures.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia darbe?

R.: Ai, net nežinau, kartais padeda plaut indus.

I.: Ką „tikras vyras“ daro darbe?

R.: Statybose dirba, pjauna medžius sudžiuvusius, nenukrato slyvų.

I.: Ar matei „tikrą vyrą“ per televiziją? Kas jis?

R.: Orų berniukas yra man tikras vyras, tikri vyrai yra krepšininkai, dažnai juos matau per teliką.

I.: Ar matei „tikrą moterį“ per televiziją? Kas ji?

R.: Mačiau, Jolanta ir Kristina man tokios tikros moterys, galvoju aš taip, tai ji atsivedė kažkokį glušą, tai jai papuošalus pavogė, gal vėl rodys per Moterys meluoja geriau.

I.: Kuo norėtum būti užaugusi?

R.: Norėčiau būt teismo sekretore, kaip mano mama.

Interviu nr. 16

I.: Kaip atrodo „tikras vyras“?

R.: Būna su gražiais drabužiais.

I.: Kaip atrodo „tikra moteris“?

R.: Gražiai, būna pasipuošusi. Ji žino, kaip reikia atrodyti ir ką daryti.

I.: Ką „tikras vyras“ veikia namuose?

R.: Pažiūri televizorių, kažką atsisiunčia kompiuteriu, rašo.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia namuose?

R.: Nu verda valgyt, labai skaniai daro valgyt, kartais ir pamiega, kartais televizorių pažiūri, atrašo Rūtelei. Mama išvirė košės su uogom, bananais, sviestu. Padarė žmogelį. Akys buvo spanguolinės. Tai skonis suaštrėjo, tai gėrėm vandens. Tėvelis košės nemėgsta. Jis valgė žuvį.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia darbe?

R.: Darbe moko vaikus.

I.: Ką „tikras vyras“ daro darbe?

R.: Groja, sportuoja.

I.: Ar matei „tikrą vyrą“ per televiziją? Kas jis?

R.: Mačiau filme „Nekviesta meilė“.

I.: Ar matei „tikrą moterį“ per televiziją? Kas ji?

R.: Dainuoja dažnai.

I.: Kuo norėtum būti užaugusi?

R.: Norėčiau būt mama.

Interviu nr. 17

I.: Kaip atrodo „tikras vyras“?

R.: Su trumpais plaukais, su kelnėm, su megztiniu, būna ir juodu kostiumu, šlipsu.

I.: Kaip atrodo „tikra moteris“?

R.: Mano mamytė, su plaukais, su sijonu per šventes, o šiaip su kelnėm. Ji su pilvu mažu, maistui tas pilvas.

I.: Ką „tikras vyras“ veikia namuose?

R.: Namie pavalgo, pailsi vėl pavalgo, kai valgyt pavargsta, tada pailsi.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia namuose?

R.: Mano mamytė tvarkosi, daro valgyt.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia darbe?

R.: Darbe moko vaikus.

I.: Ką „tikras vyras“ daro darbe?

R.: Darbe taiso mašinas.

I.: Ar matei „tikrą vyrą“ per televiziją? Kas jis?

R.: Daug mačiau, bet neatsimenu.

I.: Ar matei „tikrą moterį“ per televiziją? Kas ji?

R.: Nu gi sakau, kad dabar neatsimenu.

I.: Kuo norėtum būti užaugusi?

R.: Noriu būt graži, dainininkė arba kirpėja.

Interviu nr. 18

I.: Kaip atrodo „tikras vyras“?

R.: Gražiai apsirengęs... Ir dar Igno stalčių betvarkė...oi tie berniukai...

I.: Kaip atrodo „tikra moteris“?

R.: Su ilgais plaukais.

I.: Ką „tikras vyras“ veikia namuose?

R.: Daug valgo, gali eiti į šokius su žmona, kartais daro valgyt, rašo.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia namuose?

R.: Sėdi namuose, gimdo vaikus.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia darbe?

R.: Nieko, ji būna namie, bet eina pasportuoti, į sporto klubą, šokinėja ant batuto, mokslus daro, dar mokosi vairuoti. Gi nedirbs statybose, nes moteris ne berniukai.

I.: Ką „tikras vyras“ daro darbe?

R.: Kerta medžius, mokslus daro, rašo.

I.: Ar matei „tikrą vyrą“ per televiziją? Kas jis?

R.: Govaldas yra tikras vyras, iš „Moteris meluoja geriau“. Dar aš žiūriu Simpsonus, mes su sese žiūrim ir juokiamės. Mano tėveliui patinka žinios, o mamai įdomu, kai pasako lietu. Dar kaime su močiute žiūrim „Puikusias šou“. Ir mano tėtei patinka. Dar labai juokinga, kai žiūrim Skylė sienoj. Pasidaro kaip skylė sienoj paveiksliukas ir šoka. Kai nepataiko paveiksliukai, įkrenta baseinas. Mergaitėm negeriau sekasi, beveik visos įkrenta, o berniukai stiprūs.

I.: Ar matei „tikrą moterį“ per televiziją? Kas ji?

R.: Mačiau, Meda, nes ji daro valgyt, o tu nematei?

I.: Kuo norėtum būti užaugusi?

R.: Pardavėja.

Interviu nr. 19

I.: Kaip atrodo „tikras vyras“?

R.: Didelis ir gražus.

I.: Kaip atrodo „tikra moteris“?

R.: Pasidažiusi, graži, su auskarais.

I.: Ką „tikras vyras“ veikia namuose?

R.: Mūsų tėtė biškį žioplas. Įdėjo kitan skyrelin Rusnės megztinį. Įdėjo Eglės skyrelin. Pampiršo, kad mūsų skyrelin yra lapelis. Mama sakė, kad tėtė šiek tiek žioplas.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia namuose?

R.: Dirba ir dirba, valgyt daro, plauna indus.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia darbe?

R.: Dirba ir darbe.

I.: Ką „tikras vyras“ daro darbe?

R.: Turi daug reikalų, man nepasakoja. Dar jis mėgsta krepšinį.

I.: Ar matei „tikrą vyrą“ per televiziją? Kas jis?

R.: Mes su mama žiūrim penktadienio filmą.

I.: Ar matei „tikrą moterį“ per televiziją? Kas ji?

R.: Daro valgyt.

I.: Kuo norėtum būti užaugusi?

R.: Gražuole.

Interviu nr. 20

I.: Kaip atrodo „tikras vyras“?

R.: Su trumpais plaukais ir kelnėm.

I.: Kaip atrodo „tikra moteris“?

R.: Su plaukais, jau ilgesniais ir rūbais, bet kitokiais nei vyras rengiasi.

I.: Ką „tikras vyras“ veikia namuose?

R.: Jis valgo daug, kartais ką nors dirba, bet nedažnai. Gali eiti su žmona į šokius.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia namuose?

R.: Mamytė tvarko namus, daro valgyt skaniai.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia darbe?

R.: Darbe moko vaikus, juos auklėja.

I.: Ką „tikras vyras“ daro darbe?

R.: Remontuoja visokias mašinas užsienietiškas ir senas.

I.: Ar matei „tikrą vyrą“ per televiziją? Kas jis?

R.: Nežinau.

I.: Ar matei „tikrą moterį“ per televiziją? Kas ji?

R.: Irgi nežinau.

I.: Kuo norėtum būti užaugusi?

R.: Gal dainininke.

6 metų respondentai:

8 berniukai:

Interviu nr. 21

I.: Kaip atrodo „tikras vyras“?

R.: Aukštas aukštas, bet dar ne iki dangaus (juokiasi).

I.: Kaip atrodo „tikra moteris“?

R.: Mergaitė ji.

I.: Ką „tikras vyras“ veikia namuose?

R.: Būna sėdi ant sofos, būna lauke išeina, geras tėtis vaikams..

I.: Ką „tikra moteris“ veikia namuose?

R.: Verda arbatą, atšildo žuvį, dar dulkes valo, plauna tualetą.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia darbe?

R.: Nesakė man.

I.: Ką „tikras vyras“ daro darbe?

R.: Skuba nudirbti visus darbus, kad galėtume važiuot į parduotuvę.

I.: Ar matei „tikrą vyrą“ per televiziją? Kas jis?

R.: Gal ir mačiau, bet jį neilgai rodė.

I.: Ar matei „tikrą moterį“ per televiziją? Kas ji?

R.: Aukšta ir garbanota.

I.: Kuo norėtum būti užaugęs?

R.: Policininku būsiu, man tiktų.

Interviu nr. 22

I.: Kaip atrodo „tikras vyras“?

R.: Stiprus, raumeningas, važiuoja su mašina, sportuoja.

I.: Kaip atrodo „tikra moteris“?

R.: Ji stipri visai.

I.: Ką „tikras vyras“ veikia namuose?

R.: Žiūri televizorių, vaikus augina.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia namuose?

R.: Verda valgyt (juokiasi), žiūri televizorių, šluosto viską, grindis šluoja, valo, puošiasi.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia darbe?

R.: Darbe nešioja prekes, pardavinėja, atsiveža prekių.

I.: Ką „tikras vyras“ daro darbe?

R.: Darbe jis stato namus, viską stato.

I.: Ar matei „tikrą vyrą“ per televiziją? Kas jis?

R.: Mačiau didelius burbulus nešioja.

I.: Ar matei „tikrą moterį“ per televiziją? Kas ji?

R.: Aha, rodė per „Amerikietiškas imtynes“, kur jos mušėsi, spardėsi, mėtėsi.

I.: Kuo norėtum būti užaugęs?

R.: Statybininku, vairuosiu traktorių.

Interviu nr. 23

I.: Kaip atrodo „tikras vyras“?

R.: Stiprus, galingas, gražiai vaikus augina.

I.: Kaip atrodo „tikra moteris“?

R.: Ji augina vaikus, sėja.

I.: Ką „tikras vyras“ veikia namuose?

R.: Ką reikia, tą ir daro, bet nori pailsėt.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia namuose?

R.: Bėgioja, žiūri, kad būtų tvarka, kai turi laiko televizorių kartais pažiūri.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia darbe?

R.: Dirba kirpėja, daktare.

I.: Ką „tikras vyras“ daro darbe?

R.: Mano tėtis dirba elektriku, sakė, kad geras darbas.

I.: Ar matei „tikrą vyrą“ per televiziją? Kas jis?

R.: Mačiau, gražiai saugo moterį, gi žinai Andrių Rimiškį. Matei jį?

I.: Ar matei „tikrą moterį“ per televiziją? Kas ji?

R.: Mija, nes gražiai kalba. Ir per televizorių rodė ir žurnale mačiau.

I.: Kuo norėtum būti užaugęs?

R.: Noriu būt didelis vyras.

Interviu nr. 24

I.: Kaip atrodo „tikras vyras“?

R.: Galingas vyras, stiprus.

I.: Kaip atrodo „tikra moteris“?

R.: Ji mama, gražiais rūbais apsivilkusi.

I.: Ką „tikras vyras“ veikia namuose?

R.: Padeda duris sutvarkyt, žinai, jei sugenda kas nors, dar žaidžia kompu.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia namuose?

R.: Taigi visą laiką valgyt daro, viską kepa. Ji palaisto gėles, išverda valgyt, gražiai sutvarko kambarius.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia darbe?

R.: Siuva rūbus ir visokius daiktus.

I.: Ką „tikras vyras“ daro darbe?

R.: Dirba, dirba visą dieną, kol pavargsta, tada važiuoja namo.

I.: Ar matei „tikrą vyrą“ per televiziją? Kas jis?

R.: Nežinau, gal mušėsi kur, jau nebeatsimenu.

I.: Ar matei „tikrą moterį“ per televiziją? Kas ji?

R.: Tikros moterys gražiai dainuoja. Nežinau, bet buvo ten dainavo, kažkoks koncertas ten buvo, rodė per televizorių. Man patiko.

I.: Kuo norėtum būti užaugęs?

R.: Noriu važinėti su didele mašina, va tokia (rodo savo žaislą).

Interviu nr. 25

I.: Kaip atrodo „tikras vyras“?

R.: Didelis, stiprus, su rūbais.

I.: Kaip atrodo „tikra moteris“?

R.: Gražiai atrodo, vis puošiasi ir puošiasi..

I.: Ką „tikras vyras“ veikia namuose?

R.: Nebūna namie iš vis.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia namuose?

R.: Mano mama labai skaniai kepa picas, visokias moka, dar sriubą verda, bet man neskanu, nemėgstu, jau geriau vien picas keptų.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia darbe?

R.: Visokius darbus daro, dirba stipriai.

I.: Ką „tikras vyras“ daro darbe?

R.: Ir vairuoja, ir telefonu skambina ir popierius veža kitiems. Vis reikalai ir reikalai.

I.: Ar matei „tikrą vyrą“ per televiziją? Kas jis?

R.: Dabar sugedo televizorius, tai nieko nežinau.

I.: Kuo norėtum būti užaugęs?

R.: Kai užaugsiu ir pamatysiu, jau augu, dar savaitę buvau mažas, o dabar matai, jau didelis.

Interviu nr. 26**I.: Kaip atrodo „tikras vyras“?**

R.: Stiprus ir protingas.

I.: Kaip atrodo „tikra moteris“?

R.: Pasipuošusi rūbais, gražiai pasipuošusi, gal kur eina į svečius.

I.: Ką „tikras vyras“ veikia namuose?

R.: Išneša šiukšles, bet nedažnai ir kartais padeda žmonai.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia namuose?

R.: Plauna grindis, dar pašluoja.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia darbe?

R.: Pardavinėja.

I.: Ką „tikras vyras“ daro darbe?

R.: Stato namus, dar mėgsta pavadovaut.

I.: Ar matei „tikrą vyrą“ per televiziją? Kas jis?

R.: Mačiau ir vyrą, ir moterį, kai jie važiavo į pasimatymą. Abu labai bijojo, bet viskas buvo gerai.

I.: Kuo norėtum būti užaugęs?

R.: Pardavėja, kaip mamytė.

Interviu nr. 27**I.: Kaip atrodo „tikras vyras“?**

R.: Nežinau.

I.: Kaip atrodo „tikra moteris“?

R.: Tai mano mamytė, graži ir ji tokia didelė.

I.: Ką „tikras vyras“ veikia namuose?

R.: Padeda dulkes valyt.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia namuose?

R.: Tvarko, nebežinau

*Nubėga, nes draugės parodo naują žaislą.***Interviu nr. 28****I.: Kaip atrodo „tikras vyras“?**

R.: Stiprus vyras.

I.: Kaip atrodo „tikra moteris“?

R.: Tik galiu pasakyti, kad ji jau didelė.

I.: Ką „tikras vyras“ veikia namuose?

R.: Kala vinis, išneša šiukšles kai jau būna su kaupu.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia namuose?

R.: Tvarkosi namuose, daro valgyti, namus gražina.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia darbe?

R.: Mano mama nedirba.

I.: Ką „tikras vyras“ daro darbe?

R.: Dabar ir tėtis nedirba, nes serga.

I.: Ar matei „tikrą vyrą“ per televiziją? Kas jis?

R.: Mačiau gal, bet labiau žiūriu filmukus visokius.

I.: Kuo norėtum būti užaugęs?

R.: Nežinau dar.

12 mergaičių:

Interviu nr. 29

I.: Kaip atrodo „tikras vyras“?

R.: Didelis, rimtas vyras.

I.: Kaip atrodo „tikra moteris“?

R.: Šukuojasi, pasidažo ir eina į pasimatymą.

I.: Ką „tikras vyras“ veikia namuose?

R.: Nežinau, bet atneša moteriai gėlę.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia namuose?

R.: Namuose ji plauna indus, eina į parduotuvę.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia darbe?

R.: Iš kur man žinot, išeina ir kažką veikia.

I.: Ką „tikras vyras“ daro darbe?

R.: Darbe vadovauja.

I.: Ar matei „tikrą vyrą“ per televiziją? Kas jis?

R.: Taip, važinėjasi su motociklu, kaunasi su kardais, kaunasi su moterimi.

I.: Ar matei „tikrą moterį“ per televiziją? Kas ji?

R.: Taip, ji dainuoja ir šoka.

I.: Kuo norėtum būti užaugusi?

R.: Norėčiau būti šokėja.

Interviu nr. 30

I.: Kaip atrodo „tikras vyras“?

R.: Labai stiprus, protingas ir geras.

I.: Kaip atrodo „tikra moteris“?

R.: Graži, protinga ir gera, dedasi gražius auskarus.

I.: Ką „tikras vyras“ veikia namuose?

R.: Padeda pagaminti valgį, padeda susitvarkyt kambarį.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia namuose?

R.: O moteris tai saugo vaikus, jei vaikas ko nesuspėtų, tai ji padėtų.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia darbe?

R.: Daktarė, dar kartais sodina gėles.

I.: Ką „tikras vyras“ daro darbe?

R.: Ruošia paskirtis.

I.: Ar matei „tikrą vyrą“ per televiziją? Kas jis?

R.: Taip, stiprus labai, padeda savo žmonai užaugint vaikus. Aišku, kad Zvonkus, nes atrodo stiprus.

I.: Ar matei „tikrą moterį“ per televiziją? Kas ji?

R.: Ji augina vaikus. Zvonkė, nes gražiai rengiasi, pati daro šukuosenas, dažosi gražiai.

I.: Kuo norėtum būti užaugusi?

R.: Kirpėja.

Interviu nr. 31

I.: Kaip atrodo „tikras vyras“?

R.: Perka atvirutę merginai, žinoma, kad gražiai apsirengęs, nusiprausęs, pasipurškęs kvėpalais

I.: Kaip atrodo „tikra moteris“?

R.: Tikra gražuolė, gražu pažiūrėt.

I.: Ką „tikras vyras“ veikia namuose?

R.: Kai kada pailsi, kai kada ką nors padeda, priklauso nuo nuotaikos.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia namuose?

R.: Oi kiek daug ji bėga, dirba ir aš kartais padedu, bet dar nemoku kai ko.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia darbe?

R.: Mano mama pardavėja, bet galvoja išeiti, nori karjeros.

I.: Ką „tikras vyras“ daro darbe?

R.: Dirba statybose, dar moka mašinas suremontuoti, tėtės draugas dažnai atvažiuoja pas mus.

I.: Ar matei „tikrą vyrą“ per televiziją? Kas jis?

R.: Svarbiausia, kad vyras būtų stiprus, rodo tokių.

I.: Ar matei „tikrą moterį“ per televiziją? Kas ji?

R.: Graži, jos dainuoja ant scenos, apsivelka ilgomis gražiom suknelėm.

I.: Kuo norėtum būti užaugusi?

R.: Noriu būti graži, gal žvaigžde būt man tiktų. Pusbroliis sakė, kad kai užaugsiu būsiu gražuolė (šypsosi).

Interviu nr. 32

I.: Kaip atrodo „tikras vyras“?

R.: Raumeningas, jis labai stiprus, galingas.

I.: Kaip atrodo „tikra moteris“?

R.: Turi raumenų, nes sportuoja, gražiai rengiasi, tuokiasi, šukuojasi, dedasi auskarus, dažosi, skaito knygas.

I.: Ką „tikras vyras“ veikia namuose?

R.: Namie daro valgyt, ryte atneša žmonai kavos, kai ji lakuojasi nagus, na, jis visada valosi dantis.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia namuose?

R.: Namie šluoja, verda valgyt, kartais žiūri televizorių.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia darbe?

R.: Darbe ji kilnoja mėsas, eina į parduotuvę.

I.: Ką „tikras vyras“ daro darbe?

R.: Kariuomenėj dirba, skaito knygas.

I.: Ar matei „tikrą vyrą“ per televiziją? Kas jis?

R.: Mačiau neseniai, kaip mušėsi su mergaitėm, nupirko žmonai ledų, padėjo daryt valgyt. Man labai patinka Grūdas, nes jis tikra žvaigždė.

I.: Ar matei „tikrą moterį“ per televiziją? Kas ji?

R.: Ji stipri, turi raumenų, aunasi gražius batus, gimdo vaiką. Mačiau daug žvaigždžių, jos dažosi lūpas.

I.: Kuo norėtum būti užaugusi?

R.: Nežinau, noriu būt graži.

Interviu nr. 33

I.: Kaip atrodo „tikras vyras“?

R.: Perka atvirutę merginai, gražiai apsirengęs, visada nusiprausęs, pasipurškęs kvėpalais.

I.: Kaip atrodo „tikra moteris“?

R.: Labai simpatiška, su ilga suknele, blizgančiais auskarais, gražiais batais, raudoni labai tinka.

I.: Ką „tikras vyras“ veikia namuose?

R.: Kartais namuose ką padaro, kad mamai būtų lengviau, bet sakė, kad nemėgsta.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia namuose?

R.: Valgyt verda ir aš jai padedu, net pyragas iššina skanus, aš padedu.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia darbe?

R.: Darbe ji kerpa plaukus, šukuoja, deda putų ir želės. Aš jau draugei irgi dariau šukuoseną, gražiai išėjo, bet paskui sunku buvo iššukuot, jai pešė.

I.: Ką „tikras vyras“ daro darbe?

R.: Važinėja su mašina.

I.: Ar matei „tikrą vyrą“ per televiziją? Kas jis?

R.: Mačiau, man labai patinka žiūrėt televizorių. Neatsimenu, koks vardas.

I.: Ar matei „tikrą moterį“ per televiziją? Kas ji?

R.: Noriu būt kaip Zvonkė.

I.: Kuo norėtum būti užaugusi?

R.: Noriu būt kirpėja arba dainininke.

Interviu nr. 34

I.: Kaip atrodo „tikras vyras“?

R.: Kaip didelis vyras su raumenim. Jau bėgu, nes važiuosim į gimtadienį.

Interviu nutrūksta, nes respondentę anksčiau nei planuota iš darželio pasiima brolis.

Interviu nr. 35

I.: Kaip atrodo „tikras vyras“?

R.: Didelis ir gražus vyras.

I.: Kaip atrodo „tikra moteris“?

R.: Pirmiausia ji labai graži, ji visada pasidažiusi.

I.: Ką „tikras vyras“ veikia namuose?

R.: Valgo maistą ir kojas laiko ant stalo, mano mamytė labai pyksta, kad jis taip daro.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia namuose?

R.: Skaito laikraštį, bet dar dirba, plauna.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia darbe?

R.: Nežinau, ką dirba.

Interviu nutrūksta, nes ateina tėveliai pasiimti šios mergaitės.

Interviu nr. 36

I.: Kaip atrodo „tikras vyras“?

R.: Pasikvėpinęs gerais kvėpalais, su kostiumu dar.

I.: Kaip atrodo „tikra moteris“?

R.: Tiesiog graži labai. Aš kai užaugsiu irgi tokia būsiu.

I.: Ką „tikras vyras“ veikia namuose?

R.: Nieko, bet kartais padeda daryt valgyt.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia namuose?

R.: Pluša virtuvėj, visa net šlapia būna.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia darbe?

R.: Dirba kasininke, duoda žmonėm piningų.

I.: Ką „tikras vyras“ daro darbe?

R.: Mašinas vairuoja, taiso, jei reikia, nes viską moka.

I.: Ar matei „tikrą vyrą“ per televiziją? Kas jis?

R.: Nešė sunkų daiktą, buvo raudonas.

I.: Ar matei „tikrą moterį“ per televiziją? Kas ji?

R.: Vakar rodė Miją ir Zvonkę, jos mušėsi (juokiasi).

Interviu nr. 37

I.: Kaip atrodo „tikras vyras“?

R.: Atrodo vyriškai, susitvarkęs, stiprus.

I.: Kaip atrodo „tikra moteris“?

R.: Kaip ir priklausio, gražiai rengiasi.

I.: Ką „tikras vyras“ veikia namuose?

R.: Guli ant sofos, žaidžia žaidimus ir mes abu kartais žaidžiam žaidimus.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia namuose?

R.: Plaka kokteilius, verda valgyt, dar plauna grindis.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia darbe?

R.: Nedirba darbe, b et kažkur važiuoja dieną.

I.: Ką „tikras vyras“ daro darbe?

R.: Statybininkas.

I.: Ar matei „tikrą vyrą“ per televiziją? Kas jis?

R.: Ne, nemačiau, man mama liepė mažiau televizoriaus žiūrėt. Padeda savo žmonai užaugint vaikus.

I.: Ar matei „tikrą moterį“ per televiziją? Kas ji?

R.: Kai ją mato, aunasi gražius batus.

I.: Kuo norėtum būti užaugusi?

R.: Būsiu kirpėja, bet dar pažiūrėsiu.

Interviu nr. 38

I.: Kaip atrodo „tikras vyras“?

R.: Švarus ir gražus, gražiai apsivilkęs, taigi jis turi gerai atrodyti, kai eina kur.

I.: Kaip atrodo „tikra moteris“?

R.: Turi daug kosmetikos, gražiai velkasi.

I.: Ką „tikras vyras“ veikia namuose?

R.: Pastumia spintą, jei kas ten užkrenta, kalba apie viską.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia namuose?

R.: Gražiai dirba, daugiau nebenoriu kalbėt.

Interviu baigiamas, nes respondentė nebenori kalbėti.

Interviu nr. 39

I.: Kaip atrodo „tikras vyras“?

R.: Stiprus, nes sportuoja.

I.: Kaip atrodo „tikra moteris“?

R.: Eina apsipirkti, drabužius perka, bet labai gražius ir brangius.

I.: Ką „tikras vyras“ veikia namuose?

R.: Padeda moteriai tvarkyti namus, kambarius, pašluoja lauke takelį.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia namuose?

R.: Valgyt daro, paragauja, ar skaniai gavosi ir sako „Mmmm“.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia darbe?

R.: Prie kompiuterio sėdi ir bendrauja.

I.: Ką „tikras vyras“ daro darbe?

R.: Kiloja sunkius daiktus ir reguliuoja.

I.: Ar matei „tikrą vyrą“ per televiziją? Kas jis?

R.: Mačiau, kai mušė kitą vyrą ir vos nenugriuvo nuo stogo. Buvo baisu, bet jis stiprus.

I.: Ar matei „tikrą moterį“ per televiziją? Kas ji?

R.: Man patinka Zvonkė, nes ji turi daug rūbų ir gražiai atrodo.

I.: Kuo norėtum būti užaugusi?

R.: Būsiu dainininkė.

Interviu nr. 40

I.: Kaip atrodo „tikras vyras“?

R.: Raumeningas vyras, nieko nebijo, labai stiprus ir galingas. Jei gerai atrodo, tai visi žiūri.

I.: Kaip atrodo „tikra moteris“?

R.: O moterys turi būti labai gražios, su ilgais plaukais, jos lūpas dažo, dar turi daug auskarų ir kosmetikos. Jei eina miestan, tai ir blakstienas pasidažo.

I.: Ką „tikras vyras“ veikia namuose?

R.: Namuose tėtis padeda plaut indus, bet labai nemėgsta, dar nuplauna mašiną.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia namuose?

R.: Oi viską daro, jai reikia sutvarkyt kambarius, net tris, dar valgyt padaryt ko nors su mėsa, tada dar išlygint rūbus, būna labai didelė krūva.

I.: Ką „tikra moteris“ veikia darbe?

R.: Nežinau.

I.: Ką „tikras vyras“ daro darbe?

R.: Irgi nežinau, man jis nepasakojo.

I.: Ar matei „tikrą vyrą“ per televiziją? Kas jis?

R.: Grūdas yra man gražus vyras, nes labai gražiai dainuoja, turiu jo kompaktą, klausau namie.

I.: Ar matei „tikrą moterį“ per televiziją? Kas ji?

R.: Rodo daug moterų, visos tokios gražios.

I.: Kuo norėtum būti užaugusi?

R.: Būsiu gražuolė, turėsiu daug suknelių.

8 priedas

Data, valanda	Žaidimo dalyviai	Atliekamas vaidmuo	Vaidmens funkcijos	Vaidmenų detalės	Vaidmenų pasiskirstymas	Žaidimo eiga	Vaikų komentarai	Stebėtojo komentarai

Stebėjimo protokole fiksuojama informacija:

- Dalyvių skaičius;
- Santykis lyties atžvilgiu;
- Šeimos sudėtis;
- Vaidmenų pasidalinimo procesas, argumentavimas, kodėl vienas ar kitas draugas užima tam tikrą vaidmenį;
- Bendravimo detalės: išvaizda, kalba, gestai, charakterio savybės;
- Šeimos gyvenimo atributai, interjeras;
- Šeimos gyvenimo situacijos ir kokie vaidmenys, kokie stereotipai išryškėja.